

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI**

ORDULARIN PROFESYONELLEŞMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hikmet KARAASLAN

Ankara-2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI**

ORDULARIN PROFESYONELLEŞMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hikmet KARAASLAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Kurtuluş CENGİZ

Ankara-2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI**

Hikmet KARAASLAN

ORDULARIN PROFESYONELLEŞMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Kurtuluş CENGİZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Dr. Öğretim Üyesi Kurtuluş CENGİZ

Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

Dr. Öğretim Üyesi Ceyda KULOĞLU

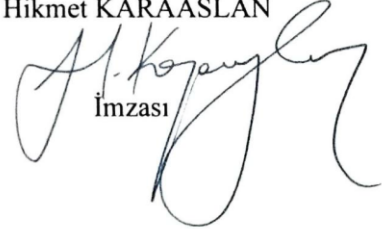
Tez Sınavı Tarihi : 21/11/2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (27.12/2019)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Hikmet KARAASLAN

İmzası

ÖNSÖZ

Orduların teşkili ve konumu özellikle devletlerin uluslararası politik arenada varlıkları için tarihin her sahnesinde önemli bir konu olmuştur. Ordular teşkil edilirken veya mevcut bir ordunun yapısında değişikliğe gidilirken devlet etkisi gözle görülür bir şekilde hissedilmektedir. Bu kapsamda orduların yapısal özellikleri devletler için her zaman öncelikli konulardan biri olmuştur.

Orduların yapısı sadece şablon ve hiyerarşik anlamda değil etnik, dini ve sosyolojik temeller ışığında şekillenmektedir. Gelişen teknoloji, politik durumlar, ekonomik değişimler ve özellikle savaş alanında meydana gelen değişimler ordu yapılarında sürekli olarak güncellemeler meydana gelmesine sebep olmuştur. Ordu yapısında meydana gelen en ufak değişim bile tarih sahnesinde devletlerin varlığına tesir eden sonuçları doğurmuştur. Ancak ordular personel ve lojistik konuları ile devletlerin ekonomisinde büyük yer işgal ettiğinden yapılarında gidilecek en ufak değişim bile büyük maliyetlere sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla orduyla ilgili yapılacak olan değişimler toplumsal yaşamı da her anlamda derinden etkilemektedir.

Bu kapsamda, çalışmada yakın dönemde ordularının yapısında değişime giden veya değişime farklı bakış ve yöntemler getiren ayrıca Türkiye ile politik, stratejik, askeri anlamda yakın ilişkilere sahip ülkelerden dördü (ABD, Almanya, İsrail, Fransa) incelenerek, Türkiye örneği temelinde orduların dönüşümü değerlendirmeye alınacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
İÇİNDEKİLER.....	2
KISALTMALAR	5
GİRİŞ	6
1-Araştırmanın Problemi	8
2-Araştırmanın Amacı ve Önemi	9
3-Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	10
4-Araştırmanın Yöntemi	11
BİRİNCİ BÖLÜM	13
1. GENEL KAVRAMLAR.....	13
1.1. Profesyonelleşme, Askerlik ve Ordu	13
1.1.1. Profesyonelleşme	13
1.1.2. Asker ve Askerlik	14
1.1.3. Ordu	17
1.1.4. Zorunlu Askerlik	19
1.1.5. Gönüllü Askerlik	22
1.1.6. Paralı Askerlik	23
1.1.7. Profesyonel Askerlik	24
1.2. Konvansiyonel Ordulardan, Modern Orduların Teşkilatlanmasına Orduların Değişimi ve Çeşitleri	26
1.2.1. İlk Düzenli Ordu Yapılanmaları	26
1.2.2. Ordu Yapılanmasının Tarih İçinde Dönüşümü	26
1.3. Ordunun Görevi	29
1.4. Ordunun “Savunma” Dışında Kalan Görevleri	31
1.4.1. “Okul” Olarak Ordu	31

1.4.2. Toplumsal Bütünleşme -----	33
1.4.3. Vatandaşlık ve Vatanseverlik -----	35
1.4.4. Vatandaşlar Arası Eşitlik -----	40
1.4.5. Toplumsal Hizmet -----	45
1.4.6. Toplumsal Baskı unsuru -----	47
İKİNCİ BÖLÜM -----	51
2. PROFESYONEL ORDUYA GEÇİŞ VE NEDENLERİ -----	51
2.1. <i>Güvenlik ve Tehdit Algılamasında Meydana Gelen Değişim</i> -----	51
2.1.1 Güvenlik -----	51
2.1.2. Tehdit -----	54
2.2. <i>Savunmada İş birliği İhtiyacı</i> -----	59
2.2.1. Küreselleşmenin Etkisi -----	59
2.2.2. Savunma Amaçlı Uluslararası Örgütlenme -----	62
2.3. <i>Ekonomik Gerekçeler</i> -----	65
2.4. <i>Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler</i> -----	69
2.5. <i>Savaşın Değişen Koşulları</i> -----	73
2.6. <i>Nitelikli Personel İhtiyacı</i> -----	80
2.7. <i>Sorunlu Sahalar</i> -----	85
2.8. <i>Yeni Alternatiflerin Oluşması</i> -----	91
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM -----	95
3. ÖRNEK ORDULAR -----	95
3.1. ABD Ordusu -----	95
3.1.1. Tarihçe -----	97
3.1.2. ABD Ordusu'nda Mevcut Durum -----	100
3.2. <i>İsrail Ordusu</i> -----	110

3.3. Fransa Ordusu -----	119
3.4. Almanya Ordusu -----	123
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM -----	130
4. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ -----	130
4.1. Türk Toplumı ve Askerlik -----	130
4.1.1. Osmanlı 'da Askerlik ve Ordu -----	132
4.1.2. Zorunlu Askerliğe Geçiş -----	134
4.1.3.Kurtuluş Savaşı Sonrası Türk Ordusu -----	135
4.2.TSK'nde Mevcut Durum -----	137
4.3.TSK'nde Profesyonel Ordu Çalışmaları ve Hedefler -----	142
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME -----	147
EKLER -----	155
KAYNAKÇA -----	156
ÖZET -----	161
ABSTRACT -----	162

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

DEAŞ: Devlet'ül Irak ve Şam

GN.KUR. BŞK. lığı: Genel Kurmay Başkanlığı

İSK: İsrail Silahlı Kuvvetleri

MSB: Millî Savunma Bakanlığı

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)

RDM: Rehberlik ve Değerlendirme Merkezi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

UN: United Nations (Birleşmiş Milletler)

GİRİŞ

Uzmanlaşma ve profesyonelleşme kavramsal olarak yakın tarihte birçok iş alanında daha çok kullanılır bir hale gelmiştir. Ancak uzmanlaşmanın mazisi toplu yaşam ve toplumsal iş bölümü kavramları kadar eski zamanlara dayanır. Yakın tarihte yaşanan sanayi devrimi ve artan insan nüfusu ve kentsel yaşam koşulları hızlı üretim ihtiyacının ortaya çıkmasına sebep oldu. Sanayileşme, nüfus, kentleşme, üretim gibi faktörler ile iş bölümü, uzmanlaşma ve profesyonelleşme hayatın her alanında kendini daha çok hissettirir hale geldi. Modern çağlarda günlük yaşamın hızı ve gerekleri en basit konularda dahi konusunda uzmanlaşmış ve profesyonelleşmiş insana olan ihtiyacı daha da arttırdı. Artık hemen hemen her konuda uzmanlaşmış, tecrübeli ve profesyonel kişiler öncelikli aranır ve tercih edilir bir konuma geldi.

Toplumların, ülkelerin, devletlerin oluşumu, kuruluşu ve idamesinde hayati önem arz eden ordular da yakın çağda meydana gelen değişimler neticesinde uzmanlaşma ve profesyonel kadrolarla çalışma yönünde yapısal değişikliklere gitmiştir. Yüzyıllardır bir yaşam biçimi olarak anılan askerlik de mevcut değişimlerle birlikte profesyonel bir meslek olarak anılır hale gelmiştir. Tarihi boyunca farklı evrelerden geçse de ordu mensubu olmak ve askerlik yapmak yakın tarihte profesyonel bir meslek ve profesyonel bir tercih meselesi haline dönüşmüştür.

Özellikle 20.yy. ile teknolojik gelişmelerin askeri alanda kendine kolayca ve artan bir hızla yer bulabildiği görülüyor. Ayrıca savaş teknikleri, savaşın fiziki alanı, savaşa dair klişeleşmiş bilgiler de teknoloji ile dönüşüme girmiş ancak savaşın kendisi bu karmaşık ve hızlı dönüşüme kısa sürede ayak uydurabilmiştir. Gitgide karmaşıklaşan ve çok boyutlu hale gelen savunma sistemleri, konusunda uzman ve orduda uzun süreli görev yapabilecek profesyonel personelin askerlik mesleğinde konumu giderek vazgeçilmez hale getirmiştir.

Batılı ve gelişmiş birçok ülke kendilerine özgün koşulları değerlendirerek özellikle Soğuk Savaş sonrası gönüllü-profesyonel ordulara geçiş yapmışlardır. Bu dönüşüme etki eden temel faktörler;

- a. Ülkelerin tehdit algısındaki değişim,
- b. Gelişen ve uygulanabilir teknolojik atılımların savaş sahasına hızla uyarlanması,
- c. Orduların küçülmesi,
- d. Savunma maksatlı ortaklıkların kaçınılmaz hale gelmesi olarak sıralanabilir.

Orduların dönüşümüne etki eden faktörler sadece askeri ve politik boyutta değerlendirilemez. Meydana gelen değişimlere ekonomik, sosyolojik ve toplumsal yaşam koşullarındaki değişimlerin de etkisi büyüktür. Bu kapsamda orduların yapısında büyük çaplı değişimlere gidilmesi kararı birçok anlamda hassas değerlendirmeler gerektiriyor. Yapılması düşünülen değişimler ekonomik, politik değerlendirmelerle birlikte sosyolojik değerlendirmeler ve toplumsal yapının da hassasiyetle incelenmesini gerektiriyor.

Çalışmanın birinci bölümünde askerlik ve ordu ile alakalı temel kavramlara değinilecektir. Askerlikle alakalı kafa karışıklığına yol açan ve çalışmanın her aşamasında karşılaşılabilecek olan bu kavramlara netlik kazandırmak maksadıyla özellikle değinilecektir. Aynı zamanda birinci bölümde ordu yapılanmalarının tarih içinde modernleşme ekseninde dönüşümleri de incelenecektir. Devamında ise ordulara atfedilen görevlerden bahsedilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde orduları profesyonelleşmeye götüren gerekçeler çok boyutlu olarak incelenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde yakın dönemde ordularının yapısında değişime giden veya değişime farklı bakış ve yöntemler getiren ayrıca Türkiye ile politik, stratejik, askeri, tarihi, toplumsal ve bölgesel anlamda yakın ilişkilere sahip olan ve bu doğrultuda tespit edilmiş ülkelerin (ABD, Fransa, Almanya, İsrail) ordu yapılanmaları ve yakın tarihte geçirdikleri askeri değişimler incelemeye alınacaktır. Çalışmanın dördüncü

bölümünde ise Türk toplumu ile askerlik arasında bulunan tarihi ve toplumsal ilişkiler, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yakın çağda geçirdiği yapısal değişiklikler, Türk Ordu'sunun modernizasyon ve profesyonelleşme yönünde attığı adımlar değerlendirmeye alınacaktır.

Bu çalışmanın, akademik perspektiften yapılan bir bakış açısıyla, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Ordusu'nun profesyonelliğe doğru yapısal dönüşüm çalışmalarında faydalı olacağı ümit ve temenni edilmektedir.

1-Araştırmanın Problemi

Araştırmaya başlarken öncelikli olarak orduların yakın dönemde artan profesyonelleşme eğilimlerinin gerekçelerinin tarihi ve sosyolojik temellerinin neler olduğunu düşünerek yola çıktım. Araştırmanın içine girdikten sonra orduları profesyonelleşmeye götüren veya profesyonelleşmeden uzak tutan süreçlerin benzerlikler taşıyıp taşımadığı konusunun da önem arz ettiğini fark ettim. Orduların yapılanması konusunun yönetimlerin tercihi mi yoksa toplumsal gereksinimlerin bir sonucu mu olduğu sorusu da ön planda kendisini gösterdi.

Her zaman etkin ve verilen görevlere tam olarak hazır olması beklenen orduların yapısal değişimler sonucunda etkinlik seviyelerinde ne tür değişimler olduğu ve orduların bu büyük yapısal değişimler sonucunda kendilerinden beklenen görevleri karşılayıp karşılayamadıkları konusunun da ayrıca incelenmesi gerektiğini gördüm.

Bu kapsamda araştırmada, ordularında zorunlu olarak askerlik yapılan ülkelerin klasik dönem ordu modellerinden, gönüllülük esasına dayalı profesyonel orduların teşkiline yönelik yaptığı dönüşümler incelemeye alındı. Orduların profesyonelleşme yolunda attığı adımların

gerekçeleri toplumsal boyutları ile değerlendirmeye alındı. Türkiye temelinde değerlendirilmeler yapıp Türk Ordu sisteminin meydana gelen değişimlere değinildi. Ordu, askerlik ve toplum arasında bulunan bağlar özellikle sosyolojik bakış açısı ile değerlendirmeye alınmaya gayret gösterildi. Sosyolojik değerlerin orduların değişimine etki ve katkıları olup olmadığı değerlendirmeye alınarak incelemelerde bulunuldu.

2-Araştırmanın Amacı ve Önemi

Profesyonelleşmenin bütün iş alanlarında kaçınılmaz bir hale gelmesi orduları da bu sürece ve dahil olma yoluna sürüklemiştir. Soğuk Savaş Dönemi sonrası batılı ve gelişmiş ülkeler ordularının yapılanmalarında ciddi oranda küçülmeye ve profesyonelleşmeye gittiler. Ordu yapılanmalarında küçülmeye gitmeleri konusunda merak edilen en temel husus daha az sayı ile orduların göstereceği performans konusuydu. Ancak zaman içinde küçülen ve profesyonelleşen orduların operasyonellik ve etkinlik seviyelerinde hiçbir azalma görülmediği gibi görece olarak artışlar görüldü. Sayıca daha büyük ve hantal orduların etkinliği bu kapsamda daha da sorgulanır hale gelmiş oldu. Birçok gelişmekte olan ülke ordu yapıları konusunda dönüşüm çalışmalarını bu kapsamda hızlandırmaya başladılar.

Özellikle gelişmiş ülkelerin, Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi ile, ordularının yapısında küçülmeye giderek profesyonel yapıda ordular teşkil etmesi, büyük maliyetler gerektiren ve basit bir eğilim olamayacak kadar önemli karar. Araştırmanın, operasyonellik, etkinlik, sayısal üstünlük, teknolojik gelişmeler, ekonomik ve özellikle sosyolojik gerekçeler

ışığında son dönemde orduların yapısal dönüşümüne dair incelemelerde bulunması nedeniyle önem arz ettiği değerlendirilmekteyim.

Ancak tüm bu değişim ve gerekçelere rağmen modern orduların bir kısmı halen tam olarak profesyonelleşme konusunda dönüşüme direnç göstermektedirler. Tam profesyonelleşme konusundaki bu direncin gerekçelerini anlamak için de sosyolojik değerlendirmeler hayati önem arz ediyor.

Ülkelerin özel önem atfettiği ordu ve askerlik gibi bir konuda bu denli radikal karar almalarındaki gerekçelerin benzer yanların olup olmadığı konusunun incelenmesinin, Türkiye’de de ordu yapılanması konusu üzerinde yapılacak çalışmalara ışık tutabileceğini ve faydalı olabileceğini düşünüyorum.

Türk Ordusu da yakın zamanda belli ölçülerde profesyonelleşme çabaları göstermiştir. Bu konuda profesyonel ve gönüllü personel istihdamını hızlandırmıştır. Ancak halen zorunlu askerler Türk Ordusu’nun büyük kısmını teşkil etmektedir. Türk Ordusu’nun yakın gelecekte profesyonelleşme yönünde atacağı adımlara yön vermesi anlamında da çalışmanın önemli olduğunu değerlendirmekteyim.

3-Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmada Türkiye temelinde değerlendirmeler yapılacak olduğundan, Türkiye ile yakın askeri, politik ve tarihi ilişkileri olan ülkelerin ordu modellerinin incelemeye alınmasına dikkat edildi. Özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrası, tam profesyonel yapıya geçen ve halen dünyanın en etkin ordularından olan ABD ordusu, Türkiye ile kurduğu ortaklıklar ve Türk

Ordusu modernizasyon çalışmaları için örmek teşkil edebileceği görüşüyle incelemeye alındı. Kıta Avrupası'nda uzun soluklu varlıkları, Türkiye ile kurdukları ortaklıklar, askeri ve tarihi ilişkileri ile yakın tarihte tam profesyonel yapıya geçen Fransa ve Almanya Ordu sistemleri ayrıca incelemeye alındı. Türkiye ile benzer coğrafyayı paylaşan ve halen tam profesyonel yapıya geçmeyi tercih etmeyen, bulunduğu alanda etkinliğini askeri anlamda kanıtlamış İsrail Ordu modeli de Türkiye ile kıyaslanması maksadıyla değerlendirmeye alındı.

Araştırmada incelenen ülkelerin ordularına ilişkin bilgiler yazılı kaynaklardan elde edilmiştir. Alan araştırması yapmak mümkün olmamıştır. lkeler birçok bilgiyi güvenlik gerekçeleri ile gizli tuttuğundan, araştırma gizlilik sınırları içinde elde edilebilen bilgiler ışığında ilerlemiştir.

5-Araştırmanın Yöntemi

Tez; konu kapsamına giren yerli ve yabancı kitap, dergi, gazete, makale, muhtelif dokümanlarla internet yayınlarının taranması sonucu hazırlanmıştır. İlgili literatürdeki görüşler tarandıktan sonra çalışmanın teorik erevesi oluşturulmuştur. Toplanan verinin tasnifi, incelenmesi ve elde edilen sonuçların incelenmiştir. Belirli kriterler ışığında belirlenen 4 ülke ile Türkiye rneği betimleyici araştırma yöntemi (discriptive research) ile değerlendirmeye alınmıştır.

Özellikle Soğuk Savaş Dönemi sonrası batılı ve gelişmiş ülkelerin ordularında küçülmeye gittiği, tam profesyonel ve gönüllülük esasına dayalı ordu modellerine dönüş

yaptığı tespit edilmiş, bu dönüşümün gerekçeleri sosyolojik ve tarihsel anlamda bir bakışla incelenmiştir. Bu kapsamda yapılan yayınlar incelemeye alınmıştır.

Araştırmacı olarak 14-15 yaşı itibari ile başlayıp, yaklaşık olarak 20 yıldır askeri ortamlarda eğitim öğretim görmem ve meslek olarak askerlik ile uğraşmam nedeniyle, çalışmada kişisel tecrübe ve deneyimler neticesinde yapılan değerlendirmeler de araştırmanın her aşamasında yön vermiştir. Yaşanılan kişisel ve kurumsal tecrübenin, araştırmanın her aşamasında görülebilmesi de bu anlamda muhtemeldir.

Araştırma, özellikle Türkiye temelinde, askerlik konusunu toplumsal açıdan ilgilendiren birçok durum ile paralel olacak şekilde ilerletilmeye çalışmıştır. Vatandaşlık, kişi hak ve hürriyetleri, yurtseverlik, zorunlu tutulma hali, toplumsal tepkiler, gündelik yaşam koşulları, değişen toplumsal koşullar vb. konular ile paralel olarak incelemeler yapılmasına gayret edilmiştir. Askerliğe paralel olarak giden bu konulara, çalışmanın ilgili bölümlerinde detaylı olarak değinilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL KAVRAMLAR

1.1. Profesyonelleşme, Askerlik ve Ordu

1.1.1. Profesyonelleşme

Orduların profesyonelleşmesi konusuna girmeden önce profesyonelleşme kavramına değinmek gerekiyor. Bu şekilde, askerliğin bir profesyonel bir meslek olarak icra edilip edilmediği veya edilmesi gerekip gerekmediği de profesyonelleşme kavramına olan bakışla daha kolay anlaşılabilecektir.

Öncelikli olarak “Profesyonellik” bir diğer deyişi ile “Meslek” (profession) kavramını tanımlamak gerekir. Türk Dil Kurumuna göre meslek: “Belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş ve uğraş” olarak tanımlanmaktadır¹. Diğer insanlara hizmet etmek ve onların bazı toplumsal ihtiyaçlarını gidermek için gereken bilgiye sahip olunan ve bu bilgi üzerinden yürütülen bir sanatı ifade eden “meslek” kavramı ilk başlarda din, hukuk ve tıp bazen de askerlik için kullanılmıştır (Barber, 1963: 26).

Walker’a göre(1976: 705) profesyonelleşme; mesleki bilgi, mesleki özerklik ve hizmet ideali boyutlarından yola çıkıldığında profesyonel; uzun süreli sistematik ve entelektüel bir eğitim sürecinden geçerek gerek soyut gerekse edindiği bilgileri somuta indirgeyerek uygulama konusunda yeterliliğini ispatlamış, mesleğinin etik ilkeleri ve ahlak ilkelerine içtenlikle bağlı, kendi çıkarlarından önce toplum çıkarlarını gözetken, karar verme sürecinde meslek bilgisinden aldığı güçle inisiyatif kullanabilen meslek uygulayıcısıdır. Aynı zamanda Walker, profesyonelleşmenin çeşitli unsurlardan meydana geldiğini ve bunlardan en önemlilerinin; mesleki bilgi, mesleki özerklik ve hizmet ideali olduğunu belirtmiştir. Bu

¹ <https://sozluk.gov.tr/meslek-05.05.2019>

unsurlardan mesleki bilgi, teknik beceriden farklı olarak, anlaşılması zor, soyut ve kodlanmış bir ilkeler kümesinden oluşur. Mesleki bilgi, genellikle üniversite tabanlı bir meslek okulu gibi ayrı bir ortamda uzun süreli eğitim yoluyla kazanılır ve bu bilgiye dayalı beceriyi de içerir. Mesleki bilgi ve beceri pratik sorunlara uygulanabilir ve uygulayıcılara bu sorunlarla başa çıkma konusunda tekel hakkı verir. Walker bu unsurların, soyut bir ideal türü temsil etmekte olduğunu; gerçekte hiçbir mesleğin ideal olanı tam olarak yerine getiremediğini, belirli mesleklerin, mesleki bir ölçekte, ideale yaklaştıkları dereceye göre farklı konumlara sahip olduğunu ve profesyonelleşme sürecinin de ölçekte ideale doğru bir hareket olduğunu belirtmiştir².

“Profesyonellik (professionalism), göreceli olarak, “durağan” bir kavramdır (başka bir deyişle kendi içinde evrim ya da değişim kavramını kapsamaz). Herhangi bir verili meslek alanında yapılması gereken işle ilgili davranma ve düşünme biçimini, çalışanın rol ve görevlerine bir yaklaşımı belirtir ve genellikle standartlar, hesap verebilirlik ve güvenilirlik gibi konulara yönelik bir kaygıyı dile getirir. “Profesyonelleşme” (professionalisation) ise “dinamik” bir özelliğe sahiptir. Zaman içinde bir değişim sürecine, bir mesleğin önemli yönlerinin gelişip değişmesine işaret eder. Genellikle statü, tanınma ve diğer mesleklerle ilişkiler (ve karşılaştırmalar) konusundaki kaygıları ima eder” (Devlin,2014: 127-131). İşte tam da bu noktada geçirdiği büyük değişimlerle günümüz askerlik anlayışı profesyonelleşen bir meslek konumunda görünmektedir.

1.1.2. Asker ve Askerlik

İnsanlığın temel ihtiyaçlarından olduğu düşünülen güvenli olma hali, bu güvenliğin korunması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Tarihsel boyutu ile incelendiğinde askerliğin ortaya çıkışının, güvenliği sağlamak maksadıyla savunma ihtiyaçlarının artması ile ilişkili olduğu görülüyor. Asker olarak adlandırılan yapılardan daha önce ilkel komünal yaşam

² a.g.e-(1976, 705)

formlarında “savaşçı” kavramı öne çıkıyor. Önceleri kendisini ve ailesini koruyan savaşçılar nüfusun artması ve toplu yaşam koşullarının artması ile kabile ve yerleşkesini koruma ile görevlendiriliyor. Bu kapsamda asker olarak adlandırılan kavramın tam olarak ortaya çıkışının net bir tarihini vermek zor. Ancak savunma maksatlı silah taşıyan ve tek görevi savunma üzerine olan düzenli yapıların ilk örneklerine M.Ö.4000-2100 yılları arasında Mezopotamya’da yaşamış Akadlar’ın sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak Mezopotamya’da yaşamış Antik Mısırlılar, Persler, Romalılar ve Arapların da ilk düzenli ordu yapılanmalarına sahip olduğu değerlendirilmektedir (Creveld, 1991: 137-140).

Askerlik kavramını yalın anlamıyla sadece kişisel savunma ihtiyacı ile ilgilendirmek yanlış olacaktır. Çünkü güvenlik olgusuna, bireysel, bölgesel, toplumsal, topyekûn ve müşterek isimler altında mikro seviyeden makro seviyeye kadar geniş bir yelpazede ihtiyaç duyulmaktadır.

Asker ve askerlik kavramından bahsedebilmek için bir devlet olgusunun varlığı zorunludur. Meşru olarak bir devlet yapılanması altında bulunan ve savuma faaliyetlerini icra edenler asker olarak kabul edilir. Devletler, kendi savunmaları için kurdukları teşkilatlanma içinde istihdam ettikleri kişileri asker olarak adlandırır. Bu kapsamda asker ve askerlik kavramı, kendisini ancak bir devletin varlığı ile tamamlıyor gözükmemektedir.

Askeri yapılanmaya benzer türde yapılanmalar dünyanın birçok yerinde mevcut. Hatta günümüzde ordusu olmayan devletler bile var. Örneğin İsviçre’nin hazır konumda bulunan aktif bir ordusu bulunmuyor. Yalnız sağlıklı ve yetişkin vatandaşlarını her yıl birkaç hafta eğitime alıp ülkenin zor durumlarda belirli eğitimden geçmiş yedeklerden oluşan bir yapılanması bulunuyor (Kara Kuvvetleri Dergisi, 2004: 23). İsviçre barış koşullarına yönelik olarak yaptığı uygulama ile örnek bir durum sergiliyor.

Ancak tarihsel bağlamda bakıldığında dünyanın tamamını saran savaşların olduğu dönemlerde asker kavramı bir devlet olgusu altında olmadıklarında meşruiyeti sorgulanıp, milis, gerilla, isyancı, çete vb. isimlere dönüşmüştür. Kurtuluş savaşı öncesinde halkın ve askerlerin öncülüğünde kurulan Kuva-i Milliye Teşkilatları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Yerine göre Kuva-i Milliye Teşkilatları'nı çeteci ve isyancı olarak nitelendirenler olmuştur. Bu noktadan yola çıkarak devlet yapılanması dışında kalan askerlik benzeri oluşumlar toplumun savunulmasına katkıda bulunsalar dahi asker olarak isim almamışlardır. Bu bağlamda asker kavramının bir devlet çatısı altında ve bir ordu yapılanması içinde iken meşru olarak kabul gördüğü fikri ön plana çıkıyor.

Ülkemizdeki resmi kaynaklara bakıldığında “Asker: Askerlik mükellefiyeti altına giren şahıslarla (Erbaş ve Erler) özel kanunlarla Silahlı Kuvvetlere intisap eden ve resmi bir kıyafet taşıyan şahsa denir.” Ayrıca “Askerlik: Harp sanatını öğrenmek ve yapmak mükellefiyetidir.” olarak tanımlanmaktadır.³ Askerliğin kendine dair yapılan tanımlamalarının içinde önemli bir ölçüde yeterlilik, tecrübe ve uzmanlaşmanın olduğu görülüyor.

Resmi kaynaklarda “*Asker: Askerlik mükellefiyeti altına giren şahıslarla (Erbaş ve Erler) özel kanunlarla Silahlı Kuvvetlere intisap eden ve resmi bir kıyafet taşıyan şahsa*”⁴ verilen isim olsa da halk arasında “Orduda görevli, erden mareşale kadar rütbeyi haiz kişi” olarak yapılan asker tanımlamasına bakıldığında, asker kavramının rütbeler üstü bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu tanımlama ile birden farlı makam ve konumda bulunmasına rağmen en nihayetinde güvenliğin tesisi için savunma işini icra eden topluluğa, genel bir isim olarak verilen “asker” kavramı böylelikle üst boyuta taşınmaktadır.

Tarihsel ve sosyolojik olarak yapılan değerlendirmelerde askerlik mevzusu inceleme konusu olarak her zaman kendisine ön planda yer bulmuştur. Askerlik sivil yaşam

³TSK İç Hizmet Kanunu, Madde-2, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf, 03.05.2017.

⁴TSK İç Hizmet Kanunu, Madde-2, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf, 03.05.2017

koşullarından farklıdır. Bröcling'in de değindiği gibi *“Gerek savaşın gerekse savaş yönetiminin teknolojikleştiği bir çağda, somut uygulamalar istediği kadar sanayiye özgü bir çalışmaya benzesin, askeri faaliyetler gene de yaşamak ve öldürmek için savaşma faaliyeti ya da böyle bir savaşa hazırlanma anlamına geldiği için, özünde sınai faaliyetlerden farklıdır”* (Bröcling, 2002: 24).

Ancak günümüzde askerlik daha çok bir meslek statüsünde kabul görmeye başladı. Askerliğin meslek olarak görülmeğe başlamasına etki eden birçok faktör bulunmaktadır. İnsanlığın genel yaşam kalitesindeki artış, büyük dünya savaşlarının sona ermesi, asker kişilerin ve kurumların devletlerin yönetim kadrolarında daha az görülmesi, artan demokratik yaşam anlayışı, askerliğin birçok ülkede zorunlu olmaktan çıkması vb. nedenlerle askerlik insanların hayatında önem sırasında ilk sıralardaki yerini yitirmiştir.

1.1.3. Ordu

Ordu hakkında birçok resmi tanımlama var. Türk Dil Kurumu “Ordu’yu;

- a. *“Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü”*,
- b. *“Bu topluluğun başlıca bölümlerinden her biri”*,
- c. *“Amaç, nitelik vb. yönlerden benzeyen insanların bütünü”*,
- d. *“Çok sayıda insan, kalabalık”* şeklinde tanımlamaktadır⁵.

Ancak ben Ordu’yu devletlerin kendilerini, düşman olarak tanımladıkları unsurlara karşı savunmak maksadıyla, gerekli gördüğü miktarda askeri, belli bir yapılanma altında teşkil edip, gerekli malzeme ile donattığı resmi savunma mekanizması olarak tanımlıyorum.

Ordu ile alakalı, devlet ile orduyu bir arada düşünen, bir devletin varlığının devamından bahsedilebilmesi için ordunun varlığını olmazsa olmaz bir koşul olarak öne süren

⁵TDK, Genel Türkçe Sözlük,2017

görüşler mevcuttur. Friedrich Wilhelm’in bu konudaki görüşü Bröcling’in eserinde “*Devletin selameti iki direk üzerine kuruluydu; bunlardan biri “olağanüstü büyük, muazzam ve korkutucu bir ordu” ötekisi, “bu orduyu gerekli dönemlerde harekete geçirebilecek büyük bir hazine”* (Bröcling, 2002: 83) şekilde ifade edilmektedir.

Ordu ve devletin bir arada olması ve birbirini tamamlayan unsurlar şeklinde tezahür etmesi, kendini yeniden inşa eden bir süreci doğurmaktadır. Bu inşa süreci devletlerin varlık mücadelesinin bir sonucudur. Ülkeler, devletler, milletler, varlıklarının devamını ordularının varlığı ve gücü ile bağdaştırmaktadır.

Devletin fiziki sınırlarının oluşturulması, sınırların korunması, yeni fetihlerin yapılması, sınırların büyütülmesi, iç güvenliğin sağlanması, konusunda devlet-ordu bütünlüğü vazgeçilmez olarak görülmüştür. Hatta modern çağlara doğru demokratik yaşamın inşası ve idamesi konusunda da ordular devletler için vazgeçilmez unsurlar olarak görev yapmıştır.

Modern çağlarda askerlik ve orduların varlığına bakışın önemli değişimlere maruz kaldığı görülüyor. Günümüzde askerliğin bir mesleğe dönüşmesi, orduların da “devletin bir kurumu” olarak değerlendirilmesi, normal karşılanır hale geldi. Bu kapsamda, orduların esas vazifelerin neler olduğu ve askerliğin gerekliliği dahi tartışılabilir. Ancak, orduların varlığı ile alakalı tartışmalar bir yandan sürerken çatışma ortamlarının da değişen zamana ayak uydurduğu görülüyor. Savunma, güvenlik, ordu ve üçgeninde fikri değişimler ve kırılmalar görülse de askerliğin varlığını yok olmadan devam ettirdiği bir durum halen mevcudiyetini korumakta.

Kaos ve kargaşa ortamlarının artması, savaşın değişen yüzü ile karşılaşan modern insanlık, savunmanın icrasını klasik dönemlere benzer beşerî organizasyonlar olan ordular aracılığı ile devam ettiriyor. Orduların savunma kabiliyetleri her gün yeniden sınanıyor. Orduların temel ve basit anlamda ortalama işlerden farklılığı da yerini sabit bir şekilde

korumaya devam ediyor. “Orduları öteki disiplin kurumlarından ayırt edici özellik, kişiyi, toplumsal işlevini gerçekleştirmeye zorlamaları değil, askerin toplumsal işlevinin öldürme ve ölmeye hazır olma şartlarını içermesidir” (Bröcling, 2002: 406).

Ordularının güçlü olmasına ehemmiyet veren devletler, ordularının güçlü görünmesi maksadıyla adımlar atmaya devam ediyor. Gelişen koşullar ve dönemsel farklılıklar ışığında devletlerin “Güçlü Ordu” ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla attığı adımlar dönemsel olarak değişim gösterebiliyor. Örneğin, klasik dönem ordularında sadece asker sayısı ile girilen yarış, zamanla teknolojik üstünlük konusuna kaymıştır. Orduların gücünü ve etkinliğini artırmak için ülkelerin halen uzun süre önce başlayan bu yarışı durmadan devam ettirdiği örnekler kolayca görülebiliyor.

1.1.4. Zorunlu Askerlik

Devletler ordularını teşkil ederken asker ihtiyacını farklı şekillerde karşılamaktadır. Devletin asker ihtiyacını karşılarken vatandaşlarının isteğine bakmadan yaptığı model, zorunlu askerlik modeli olarak adlandırılmaktadır.

“Zorunlu Askerlik” modelini kullanan devletler, kendi koşullarını değerlendirerek, vatandaşlarından belirlenen sürelerde devletin savunulmasına katkıda bulunmasını talep etmektedirler. Devlet bu talebi kanuni olarak da zorunlu hale getirerek yapmayanlar hakkında yaptırım uygulamaktadırlar. Devletin zorunlu askerlikle alakalı uyguladığı bu yaptırımlar ilk zamanlarda ölüm cezasına kadar varan üst boyutlara taşınmıştır. Vatandaşlıktan çıkarma, hapis cezası ve para cezası gibi şekillerde de yaptırımlar bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’de askerlik çağına gelen erkeklerden askerlik yoklamasına katılmayanlar para cezası almakta, askerlikten kaçanlar ise hapis cezası ile cezalandırılmaktalar.⁶

⁶Askeri Ceza Kanunu, Madde-60, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1632.pdf/ 20.05.2017

Modern anlamda Fransa’da ortaya çıkan zorunlu askerlik sisteminin temelini “eşitlik ilkesi” oluşturmaktadır. Bu fikir, Fransız Milletvekili Edmond Dubois-Crance’in 1789 yılının aralık ayında millet meclisinde yaptığı konuşmada “*Askerlik görevini yerine getirmek bütün Fransızların hakkıdır, asker olmak bir onurdur. Ben şu aksiyomu ortaya atıyorum: Fransa’da her vatandaş asker, her asker vatandaş olmalı*” şeklinde ifade etmiştir (Yayla, 2015: 13).

Fransa’da “Levee en Masse” olarak bilinen zorunlu askerlik sisteminin hayata geçirilmesinde dönemin siyasi yapısı ve Fransa’nın tehdit algısı çok etkili olmuştur. Birçok devlet ile savaş halinde olan Fransa, güvenlik kaygılarından dolayı şekillendirdiği yeni askerlik sistemi ile büyük bir ordu oluşturmuştur ki, bu Avrupa’nın o güne kadar görmediği bir milli ordudur. “Jourdan Kanunu” ile 1798 yılında yeni asker alma sistemi Napolyon Bonaparte tarafından yürürlüğe konulmuştur (Eraslan, 2013: 16).

Zorunlu askerlik sistemi, ulus devletin yurttaşları tarafından yükümlülük esasıyla askerlik hizmetini ifa etmesi şeklinde tanımlanabilir (Yayla, 2015: 12). Işıklar’ın ulus devlet ve asker alma ilişkisi bağlamında yaptığı çalışmaya göre ulus devletlerin inşası sürecinde özellikle zorunlu askerlik modelinin seçilmesinin çok önemli bir yeri bulunmaktadır. “*Hem güvenliği sağlama görevini yerine getirme ve hem de toplumu türdeşleştirmeye çalışan uluslaştırma çabasının, bu uğurda başvurduğu temel araçlardan biri de zorunlu askerlik olmuştur. Zorunlu askerlik suretiyle modern ordular okula paralel bir işlev görmüştür. Böylece, ulus-devlet anlayışı vatandaşlık ordusunu meydana getirmiştir. Zorunlu askerlik esasına dayanan bu yeni ordu, milletleşme sürecinin hem sonucu hem de önemli birer aracı olmuşlardır*” (Işıklar,2008: 801).

Uygulanan askerlik sistemi her ülke ordusunda birtakım uygulama farklılıkları gösterse de genel itibariyle üç farklı sistemden bahsetmek mümkündür. Bu sistemler;

“Profesyonel Askerlik, Karma Ordu ve Zorunlu Askerlik” olarak sayılabilir (Yayla, 2015: 12).

Devletlerin ordularında zorunlu askerlik modelini seçmesinde birden fazla kıstas ve sebep olduğu değerlendirilmektedir. Devletlerin sahip olduğu jeopolitik konumlar, güvenlik algıları, stratejik hedefleri, tehdit algıları, nüfus sayıları ve yapıları, sosyolojik ve psikolojik bütün unsurlar ve daha birçok nedenler ekseninde askerliğin zorunlu hale getirilmesi veya getirilmemesine karar verilmektedir.

Akyürek yaptığı çalışmasında “*Klasik dönem sonrası askeri organizasyon yapılarını üç dönemde incelemektedir. Bu dönemler, ‘Modern’, ‘Geç Modern’ ve ‘Post Modern’ olarak adlandırılmaktadır. İzleri daha öncelere götürülse de Modern Dönem askeri organizasyonlar 19. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı’nın sonunda biten bu dönemle birlikte Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar süren Geç Modern Dönem askeri organizasyonlara rastlanmaktadır. 1990’larla birlikte başlayan Post Modern Dönem askeri yapı ve organizasyonlardaki değişim ise günümüzde hala sürmektedir*” (Moskos C C, Williams J A, Segal D R, 2000: 2)

Tarihsel bağlamda bakıldığında ilk zamanlar birçok devlet profesyonelliğe benzer yapılarla ordularını şekillendirmiş ve askerlik özellikle toplum içinde yer edinmiş, üst sınıfa ait bir zümrenin elinde tekelleşmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde devletler nicelik olarak daha büyük ordulara ihtiyaç duyarak ordularını zorunlu askerlik modeline dönüştürmüş ve askerlik alt-orta sınıfa mensup sınıfların yaptığı veya yapmak zorunda kaldığı bir konuma geçmiştir.

Özellikle 19’uncu yüzyıl sonuna, hatta 20’inci yüzyıl ilk yarısına kadar asker sayısı orduların en büyük kuvvet çarpanlarından biri olmuştur. Bu nedenle zorunlu askerlik sistemi ilk tercih olarak değerlendirilmiştir (Yayla, 2015: 13). Günümüzde de ise gelişen teknoloji ve

karmaşık yapılar nedeniyle devletlerin ordularını genel olarak profesyonel ve gönüllü olarak teşkil ettiği gözlemlenmektedir. “Zorunlu askerlik modelinde, zorunlu askerlerin aktif ordu içindeki oranının %60-70’lerin üzerine çıktığı kitle orduları (mass army) yanında, bu oranın %20’ler ve altında kaldığı ordu yapıları da mevcuttur” (Akyürek, 2010: 6).

1.1.5. Gönüllü Askerlik

Gönüllü askerlik, zorunlu olarak yapılan askerliğin tam tersi olarak değerlendirilebilir. Kişilerin kendi rıza ve istekleriyle orduya katılmaları ve herhangi bir karşılık beklemeden ordularına destek olmaları şeklinde gerçekleşen askerlik modelidir. Bu noktada ayırt edici en temel hususun, gönüllü askerlik yapılabilen ülkelerde zorunlu askerliğin olmaması gerekliliğidir. Gönüllü askerlik modeli günümüzde tamamen profesyonelleşmiş ordulara sahip olan ve nadiren birkaç ülkede görülmektedir. Örneğin Lüksemburg Ordusu, 1967 yılı itibari ile gönüllü kuvvetlerden teşkil edilmektedir. Ordu kendi yapısı içinde kara birlikleri olarak 340 gönüllü asker, 450 profesyonel asker ve 100 kişilik sivil kuvvetten teşkil edilmiş durumdadır.⁷

Gönüllü askerlik modelinin daha çok devletlerin savaş ve kargaşa ortamlarına maruz kaldığı durumlarda ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Düzenli ordular için gönüllü askerliğin uzun dönemli ve sürekli istenilen bir durum olmadığı bilinmektedir. Devletler ordularını teşkil ederken daha uzun vadeli ve daha garantili askerlik modelleri ile geleceğe dair güvenliklerini sağlamayı planlamaktadırlar. Vatandaşlardan gönüllü şekilde orduya dahil olmak isteyenlerin psikolojik, toplumsal ve durumsal koşullar gereği gönüllü askerlik modelini tercih ettiği düşünülmektedir. Savaş ve kargaşa ortamları dışında gönüllü askerlik yapılabilen ülkelerde gönüllü askerlere belli imkanlar ve imtiyazlar tanınmaktadır. Gönüllü askerlik uygulaması olan ülkelerde kişilere sosyal güvence sağlanması, belli bir miktarda ücret verilmesi, eğitim

⁷www.armee.lu/organisation-de-l-armee/ 15.12.2017

hakkı tanınması, vatandaş olmayanlara vatandaşlık kazanma imkânı sunulması vb. haklarla gönüllü askerlik mekanizması teşvik edilip devamı sağlanmaktadır.

1.1.6. Paralı Askerlik

1989 yılında BM tarafından düzenlenen toplantıda alınan kararlar içinde Paralı asker(mercenary) konusu detaylı olarak tanımlanmıştır. Paralı Asker(mercenary) “para karşılığında yabancı bir devlet hesabına çalışan asker” olarak tanımlanmaktadır. Kendilerini savaş ve harp etme konusunda geliştirmiş kişilerin herhangi bir devlet yapılanmasına zorunlu bir şekilde bağlı kalmaksızın farklı ülkeler için ve sadece kişisel kazanım elde etmek için savaşmasıyla ancak Paralı Askerlikten(mercenary) bahsedilebilmektedir.⁸ Paralı asker bu açıklamada iki temel hususa dikkat edilmelidir. Bunlardan birincisi söz konusu savaşçıların asker olarak anılabilmesi için bir devlet tarafından kullanılması gerekir. Çünkü bu savaşçılar ancak bir devlet tarafından kullanıldıkları takdirde meşruiyet kazanmaktadırlar. Aksi halde “Yabancı Savaşçılar, Gayri Resmi Harp Unsurları” statüsünde değerlendirilmektedirler. İkinci unsur ise bu kişiler veya toplulukların yalnızca maddi bir çıkar karşılığında başka bir ülkenin savunma ihtiyacına destek olmasıdır. Paralı askerlik yapan kişilerin kendilerini kullanan devletle herhangi bir milli veya duygusal bağı olma zorunluluğu yoktur.

Bröcling’e göre “*parayla bir araya getirilmiş askerlerden oluşmuş birliklerin parasını düzenli olarak ödemedi, bunları uzun vadede bir arada tutmanın ve bir komuta merciine boyun eğdirmenin imkânsız olduğu bilinmelidir*” (Bröcling, 2002: 56). Devletle kullanılan paralı askerler arasında tek bağlantı noktası olan maddi çıkar ya da basit ifadeyle para konusunda çıkacak en ufak aksaklıkta, paralı askerleri görevlerinin devamına bağlayan başka bir durum olmadığından karışıklık, kargaşa, isyan ve saf değiştirme gibi sonuçlarla karşılaşmak da kaçınılmazdır.

⁸International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, A/RES/44/34 72nd plenary meeting 4 December 1989 (UN Mercenary Convention)

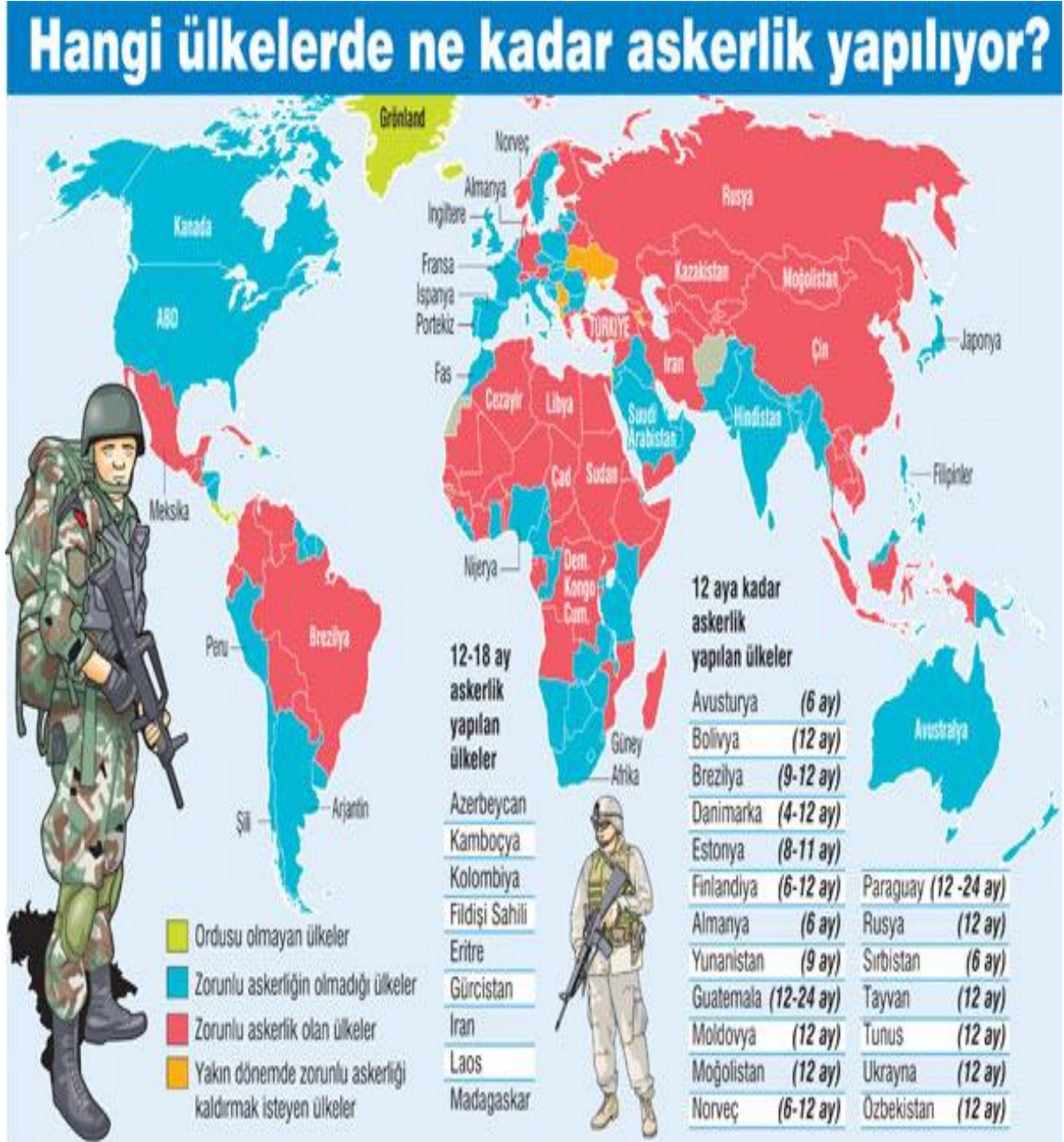
Türkiye’de askerlik hizmeti halen zorunlu askerlik modeli şeklinde uygulanmaktadır. Ancak 1987, 1992,1999, 2011, 2014 yıllarına kadar 5 defa uygulanan ve devam eden yıllarda da uygulandığını gördüğümüz “Bedelli Askerlik” uygulaması halk içinde paralı askerlik olarak yanlış adlandırılmaktadır. Buradaki temel fark, “bedelli askerliğin ülkenin belli dönemlerinde belli kriterleri sağlayan vatandaşlarının askerlik yükümlülüklerinden, belli bir ücret karşılığında muaf tutulması şeklinde gerçekleşen bir uygulama olduğudur. Bedelli askerlik uygulaması ile paralı askerlik kavramları birbirinden tamamen bağımsız uygulamalardır.

1.1.7. Profesyonel Askerlik

Kendisini askerliğin ihtiyaç duyduğu alanlarda yetiştirmiş ve orduda sürekli görev yapmaya gönüllü kişilere “Profesyonel Asker” denilebilir. Askerin profesyonellik kazanması devlet eliyle olabileceği gibi, kişinin, kendisinin askerlikle alakalı belli bir alanda uzmanlaşması sonucu orduya katılması şeklinde de olabilir. *“Özellikle belirtilmesi gereken husus, profesyonel askerlik kavramının sadece devletten maaş alarak güvenlik hizmeti sunulması anlamı taşımadığıdır”* (Yayla, 2015: 3). Profesyonel askerlik uygulaması, içerisinde maddi bir karşılık barındırmaktadır. Profesyonel askerlik yapan kişiler devletle belli sürelerle sözleşme imzalamaktadır. Profesyonel askerlere devlet tarafından sosyal güvencelerin hepsi uygulanmaktadır. Ayrıca Profesyonel askerlikte belli ülkelerde zorunlu hizmet süreleri de öngörülmektedir.

Profesyonel askerlik uygulamasını paralı askerlikten ayıran temel unsurlardan birincisi kişilerin ilgili devletin vatandaşı olmaları zorunluluğudur. Profesyonel askerlerin devlete bağlılık göstermesi profesyonel askerler için aranan temel koşullardandır. Aynı zamanda profesyonel asker olacak kişilerin suç ve suça dair sicillerinin temiz olması gerekmektedir. Günümüz ordularında yoğun olarak kullanılan Profesyonel askerlik modeli ile uzmanlaşma,

başarıya odaklanma ve personel merkezli yaklaşımlar artış göstermiştir. Savunma faaliyetlerinin icrasında Profesyonel askerlik modeli ile askerlik modern anlamda profesyonel bir meslek statüsünde olmaya doğru evrim göstermiştir.

Şekil-1 (Dünya Zorunlu Askerlik Haritası)⁹

⁹www.milliyet.com.tr/16.07.2010

1.2. Konvansiyonel Ordulardan, Modern Orduların Teşkilatlanmasına

Orduların Değişimi ve Çeşitleri

1.2.1. İlk Düzenli Ordu Yapılanmaları

Günümüz ordularının temel yapısı, derin bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Mezopotamya coğrafyası, günümüzde olduğu gibi tarih öncesi dönemlerde de sıcak çatışmaların sıklıkla meydana geldiği bir coğrafya olarak askerlik tarihi için büyük önem arz etmektedir. Hali hazırda elde edilen verilere göre de insanlık tarihinde ilk düzenli ordu yapılanmalarına Mezopotamya’da rastlanmaktadır. İlk düzenli ordu yapılanmalarına M.Ö.4000-2100 yılları arasında Mezopotamya’da yaşamış Akadlar’ın sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak Mezopotamya’da yaşamış Antik Mısırlılar, Persler, Romalılar ve Arapların da ilk düzenli ordu yapılanmalarına sahip olduğu değerlendirilmektedir (Creveld, 1991: 137-140).

“Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak, Büyük Hun İmparatoru Mete Han’ın tahta çıkış tarihi olan M.Ö. 209 yılı esas alınmıştır. İlk kez Mete Han tarafından M.Ö. 209 yılında kurulan düzenli Türk Kara Ordusunda sayı itibarıyla 10.000 atlıdan oluşan en büyük birlik, “Tümen” olarak adlandırılmış, tümenler binlere, binler yüzlere, yüzler onlara ayrılmış, her birinin başına Tümenbaşı, Binbaşı, Yüzbaşı ve Onbaşı rütbelerine sahip birer komutan görevlendirilmiş ve aşağıdan yukarıya doğru emir-komuta zinciri içerisinde birbirine bağlanmıştır.” Bilinen adıyla Türklerin oluşturduğu “Onlu Sistem” klasik manada ordu yapılanmalarının başlangıcı olarak kabul görmektedir (İnan, 1984: 240).

1.2.2. Ordu Yapılanmasının Tarih İçinde Dönüşümü

Ordu yapılanmalarına tarih içinde farklı coğrafyalarda benzer şekillerde rastlanmaktadır. Dağınık ve düzensiz askeri yapılardan düzenli askeri yapılara geçilen dönem “Klasik Dönem” olarak adlandırılmaktadır. *“Klasik dönem sonrası askeri organizasyon*

yapılarının üç dönemde incelendiğini görülmektedir. Bu dönemler, 'Modern', 'Geç Modern' ve 'Post Modern' olarak adlandırılmaktadır" (Akyürek, 2010: 3).

Modern dönem, ilk belirtileri 1648 Vestfalya Antlaşmasıyla görülmekle beraber yurttaş askerlerden oluşan kitle ordularının damgasını vurduğu dönemdir. 1793 Fransız devriminin ardından 19'uncu asırda başlayıp 2'nci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Fransız İhtilali ile birlikte tüm dünyaya yayılan ulus-devlet anlayışı ordu yapılanmalarına da tesir etmiş, böylelikle orduların yapısında da uzun yıllar sürecektir ciddi bir değişimler meydana getirmiştir. Zorunlu askerlik modelinin hemen hemen bütün ülkelere uygulanmaya başlaması da bu döneme denk gelmektedir.

*"Moskos tipolojisine göre tehdidin düşman istilası ve temel görevin yurt savunması olarak belirlendiği bir siyasal toplumda, silahlı kuvvetlerin yapısı da kitlesel ordu/askere alma şeklinde gerçekleşir. Bu da **Modern Dönem** tekabül eder. Milli ordu, halkın zorunlu ya da gönüllü olarak askere gitmesi ve milletin menfaatlerini ülkedeki hiçbir kesim arasındaki farklılığı düşünmeden koruma ve savunma mantığı üzerine kurmaktadır. Modern ordu erkeğe özgü ve savaş merkezlidir"* (Moskos, 2000: 1-2).

*"Halktan sağlanan kitle askerliğinin yanında, giderek profesyonelliğin önem kazandığı **Geç Modern (Soğuk Savaş) Dönem** 1990'ların başına kadar devam etmiştir (Moskos, 2000: 1-2). 2nci Dünya Savaşı sonrası özellikle Avrupa'da yaşanan savaşların minimum düzeye inmesi, insanların teknolojik gelişmeye önem vermesi ve Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın NATO çerçevesinde ABD tarafından korunması gibi farklı siyasi ve toplumsal nedenlerden dolayı artık milli ordu anlayışı yerine yeni bir kavram olan profesyonel ordu tartışılmaya başlanmıştır. 1990'lardan sonraki dönem ordular için **Post Modern Dönem** olarak adlandırılmaktadır"* (Moskos, 2000: 1-2).

1990'lı yıllar A.B.D. ile S.S.C.B. arasında gerçekleşen iki kutuplu dünya düzeninin sona erip, ABD'nin tek taraflı olarak başı çektiği tek kutuplu bir dünya düzenine geçişin

başlangıç yılları olarak olmuştur. 1990lı yıllarla birlikte birçok ülkenin tehdit algılarında ciddi değişimler meydana gelmiştir. Bu durum ilk olarak ülkelerin ordu yapılanmaları ve savunma giderlerine ayrılan bütçelere yansımıştır. Soğuk Savaş sonrasında yoğun askeri misyon ve görevlerine rağmen, pek çok ülke silahlı kuvvetleri kadrolarını %30-35'e kadar küçültmüştür (Yayla, 2015: 26).

Soğuk Savaş'ın ardından ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda ve İspanya gibi pek çok NATO ülkesi yanı sıra bizzat NATO da örgüt olarak savunma alanında kapsamlı dönüşümler ve reformlar gerçekleştirmek durumunda kalmışlardır (Savunma Reformu, 2013: 4).

Profesyonelleşme süreci, personel temininin yanı sıra, teknik konularda sivil firma ve kuruluşlardan hizmet alımı, dalında uzman kimselerin ve belli meslek gruplarının sisteme entegrasyonu gibi hususları da kapsamaktadır (Yayla, 2015: 3).

Profesyonel ordu formasyonları farklılık gösteriyor. Kavramın netlik kazanması için kendi yaptığım incelemelerden bir yoruma gidersek modern anlamda profesyonel orduları kendi içinde tam profesyonel ve yarı profesyonel olmak üzere iki temel kola ayırabiliriz. Tam profesyonel ordudan bahsederken, silahlı kuvvetlerde generalden en kıdemsiz asker olan ere kadar herkesin askerliği bir meslek icra ettiği durumda anlaşılmalıdır. Şu an batılı ve gelişmiş birçok ülke (ABD, İngiltere, Almanya, Fransa vb.) bu modele geçiş yapmıştır. Tam profesyonel orduda zorunlu askerlik görevi yoktur, ancak gönüllü askerlik mümkündür. Yarı profesyonel orduda ise askerliğin meslek olarak icra edilmesinin yanı sıra, halkın belirli süreler için zorunlu olarak askere alındığı durumlar mevcuttur (Türkiye, İsrail vb.). Post modern ordularda halka yakınlaşma, işe almada erkek-kadın ayrımı yapmama ve gönüllülük esastır (Işıklar,2008: 802). Bu kapsamda modernleşme ile ordular profesyonelleşmenin her alanında göz önüne gelmeye başlamışlardır.

1.3. Ordunun Görevi

Orduların birincil görevinin, oluşumları itibariyle, savunma üzerine olduğu bilinmektedir. Bahse konu olan savunma öncelikli olarak devletlerin varlığı ve bekasının savunulması ile alakalıdır. Orduların teşkil edilmesi ve bekasını da devletler karşılamaktadır. Orduların kuruluşu devlet eliyle olmakta, ordular da kendisini teşkil eden devleti korumaktadırlar. Bu şekilde orduların görevlendirilmesi hususu devleti elinde bulunduran güçlerin eline geçmektedir.

Tarihsel bağlamda bakıldığında ordu yapı ve teşkilatlanmalarının güçlenmesi ve orduların devletler için vazgeçilmezlik halinin artmasıyla birlikte, devlet yönetiminde ordunun hâkimiyetinin arttığı görülmüştür. Genel olarak devlete hâkim güçler orduları yönetip yönlendirse de orduların devleti yönetip yönlendirdiği durumlarla da karşılaşmıştır. Birçok ülkede meydana gelen, siyasi iktidarı devirmeye yönelik askeri kalkışma ve darbeler, orduların gücünün devlete karşı kullanıldığı durumlara örnektir. Her ne kadar ordular darbe ve askeri kalkışmalarda icracı olarak ön planda görünse de orduları yöneten veya yönlendirenler ordunun silahlı güç potansiyeline güvenerek yola çıkan otoriteye sahip olmak isteyen güçlerdir. İlk ve asli görevi devletin bekasını korumak olan ordunun güç dengelerini elinde tutanlar tarafından kendi devletine karşı bir tehdit unsuruna dönüştüğü örneklerle fazlasıyla karşılaşmaktadır. Ülkemizde meydana gelen 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980, 15 Temmuz 2016 darbe ve askeri kalkışmaları bu duruma örnek gösterilebilir.

Bu noktada ordu ve devletin karşılıklı ve koşullu olarak birbirine görevlendirmeler yaptığı görülüyor. Bu görevlendirme tarihsel ve yapısal koşullar ışığında hegemonik gücü elinde tutan güce göre şekil kazanmaktadır. *“Tarihsel olarak siyasî iktidarla birlikte ortaya çıkan ordu, modern devletin kuruluş sürecinde ve kurulduktan sonra da korunmasında en başat kurum olmuştur”* (Işıklar,2008: 802).

“Ordunun görevi, fiziksel şiddeti etkili bir şekilde kullanarak, hasmının savaşıma ve mücadele etme yetenek ve imkânlarını yok etmek ya da en azından onu savaşılamayacak duruma getireceğine ve saf dışı bırakabileceğine kesinlikle ikna ederek, dolaylı bir tehdit kullanmaktır” (Bröcling, 2002: 24). Ordunun görevini ifa edebilmesi için kesin veya muhtemel bir düşman veya hasmın olması zorunludur. Aynı zamanda ordunun bu kesin veya muhtemel düşmana karşı fiziksel olarak güç kullanabilme imkân ve kabiliyeti olması görevlendirme yapılması için kaçınılmaz bir koşuldur.

Yalnız savaş ve çatışma zamanlarında değil barış zamanında da orduların asli vazifesi kesin veya muhtemel düşmana karşı her zaman fiziksel olarak gücünü kullanabilecek seviyede hazır olmaktır. Ordular bu hazırlık seviyesi ile kesin veya muhtemel düşmana karşı barış zamanlarında da hazırda bekleyen bir tehdit olduklarını göstermelidirler. Ordunun görev tanımına net bir örnek olarak TSK’nin görev tanımına bakılmasının durumu açıklayıcı olacağını değerlendirmekteyim. “Türk Silahlı Kuvvetlerinin vazifesi, Anayasa ve yasalarla belirlenmiş olup, yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır. Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri, harp sanatını öğrenmek ve öğretmekle vazifelidir”.¹⁰ Ordunun asli vazifesinin tanımı yapılırken kullanılan kavramlar ülkeler ve devletlerarasında kısmi farklılıklar gösterebilir. Ancak savunma, caydırıcılık, askeri gücün muhafazası ve güçlendirilmesi, tehdit ve tehlikelere karşı hazır olma gibi ortak ve benzer ifadelerin tüm orduların genel görev tanımlamalarında karşılaşılabilecek kavramlar olacağını düşünüyorum.

¹⁰http://www.tsk.tr/1_tsk_hakkinda/gorevi.html/ 05.01.2017

1.4. Ordunun “Savunma” Dışında Kalan Görevleri

1.4.1. “Okul” Olarak Ordu

Devletler, ordularını diğer ordularla rekabet edebilir seviyeye getirmek için, zamanın gereklerine göre personel yetiştirmek üzere dizayn edilmiş okul ve eğitim kurumları kurmuştur. Tarihsel bağlamda değerlendirildiğinde eğitim kurumlarının yok denecek kadar az olduğu zamanlarda kışlalarda verilen eğitimler dönemlerinin ötesine geçen eğitimlerdir. Hem bir asker hem de bir devlet yöneticisi olarak Atatürk; “Bir ordunun kıymeti zabıt ve kumandan heyetinin kıymeti ile belli olur” ifadeleriyle komuta kademesinin eğitilme seviyesinin orduların imkân ve kabiliyetlilerini arttıran bir faktör olduğuna dikkat çekmiştir. Bu kapsamda klasik dönemden modern döneme orduların komuta heyetinden rütbesiz erine kadar iyi seviyede eğitim alması konusu üzerine özel hassasiyet gösterildiği görülmüştür.

Özellikle zorunlu olarak askerliğin yapıldığı modellerde ordu, toplumun tamamının eğitilmesi ve modernleşmesi konusunda katkı sağlamıştır. Toplumu oluşturan bireylerin gelişiminin devletin de gelişimini beraberinde getireceği anlayışı ile orduların asıl görevi olan savunmanın dışında, birincil görevi, toplumun gelişimine bir eğitim kurumu olarak katkıda bulunmak olmuştur. “Ordu modernleşirken, aynı zamanda silahaltındaki halkı eğitmek suretiyle modernleştirmeye çalışmaktadır” (Işıklar,2008: 802). 1789 Fransız İhtilali ve devamında özellikle tüm erkek vatandaşların askere alınması şeklinde gerçekleşen zorunlu askerlik uygulaması ile, orduların okul ve toplumsal eğitim kurumu olma fonksiyonu ortaya çıkmıştır. “*Ulusal okulların henüz yerinde yeller eserken, ordular, devletin ıslah kurumları olarak işlev görmüştür*” (Bröcling, 2002: 89).

Zorunlu askerlik uygulanan ülkelerde ordular toplumsal eğitime direk veya doğrudan etki etmiştir. Toplumdaki erkeklerin gençlik zamanlarında zorunlu durağı olan ordu, vatandaşların istenilen yönde eğitilmesi için hızlı ve pratik bir yöntem olarak kullanılmıştır. Örneğin Osmanlı Devleti sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde ordunun okul olma

fonksiyonu birçok açıdan açıkça gözlemlenebiliyor. “Ordu ulusun okuluydu ve bu noktada bütün yurttaşlar vatan sevgisi kazanmak zorundaydı; askere alınanlara teknik ve medeni eğitim verilmeye çabalanıyordu. Ayrıca subaylar yurtseverliğin ve yurttaşlığın ateşli savunucularıydı” (Ünsaldı, 2008: 45).

Erkeğin aile reisi olduğu ataerkil toplumlarda, askerlik süresince belli bir yönde eğitilmiş erkeklerin, ailelerini de eğiterek toplumsal gelişimin hızlanacağı düşüncesi ile eğitimler kolayca yönlendirilebiliyor. Türk Ordu’sunda zorunlu askerlere verilen “Yurt Sevgisi Eğitimleri, Aile Planlama Eğitimleri, Hijyen ve Temizlik Eğitimleri” duruma örnektir. Kayha’nın 2013 yılında “Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmetinin Erkeklerin Sosyalleşme Sürecindeki Etkilerinin İncelenmesi” ne dair yaptığı araştırmasının sonuçları incelendiğinde, askerlik süresi içinde uygulanan eğitimler kapsamında 11 katılımcıdan 7’si yurt sevgisi eğitiminin, 10 katılımcıdan 6’sı da üreme sağlığı ve aile planlaması eğitiminin kendileri veya arkadaşları açısından faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Okuma yazma kursları vasıtasıyla okuma yazma öğrenen askerler olduğu ise 9 katılımcı tarafından belirtilmiştir” (Kahya ,2013: 183). Asker olarak göreve başladığım ilk yıllarda askerlere birliklere katılışından itibaren verilen “tuvalet adabı” eğitimleri garip görünmüştü. Ancak zaman içinde asker tuvaletlerinde karşılaştığımız daha garip durumlar bu konuda dahi ciddi sıkıntılar yaşandığını ve verilen eğitimin gereksiz olmadığını anlamamı sağladı. Tuvalet eğitimi her ne kadar uç noktada bir örnek olsa da toplumun geneline hitap eden eğitimler değişik seviyelerde orduda verilmeye devam edilmektedir.

Özellikle ulus devletlerin inşası sırasında ordular, kendilerine atfedilen okul olma fonksiyonu ile de ön plana çıkmıştır. Işıklar’a göre “Esasen ulus-devletin ilk ve en önemli işlevi dikey ve yatay güvenliği sağlamak olmuştur. Hem güvenliği sağlama görevini yerine getirme ve hem de toplumu türdeşleştirmeye çalışan uluslaştırma çabasının, bu uğurda başvurduğu temel araçlardan biri de zorunlu askerlik olmuştur. Zorunlu askerlik suretiyle

modern ordular okula paralel bir işlev görmüştür” (Işıklar,2008: 801). Türk Ordusu, gerek Osmanlı Devleti’nin varlığını sürdürdüğü yıllarda gerek de Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve devamında, ülkenin toplumsal olarak gelişmesi ve modernleşmesi maksadıyla toplumsal bir okul olma görevi icra etmiştir. “Türkiye’de ordunun zorunlu askerlik uygulaması yoluyla savunma hizmetinin yanı sıra yasaların kendisine yüklediği iç güvenlik, doğal afet ve sosyal felaketler yardım gibi görevlerini yerine getirmesi kadar, yükümlülere bazı meslek ve sanatları öğretmesi, eğitmesi, bölgesinde bir takım sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunması ve acil durumlarda halka ulaşım ve iletişim kolaylıkları sağlaması faaliyetleri mühim bir işleve sahiptir” (Öztürk ,1997: 41-42). Bu tür işlevleriyle ordu toplumsal gelişime katkı sağlayan bir eğitim kurumu rolünü üstlenmektedir.

1.4.2. Toplumsal Bütünleşme Açısından Ordu

Özellikle çağımızda bireyselleşme ileri düzeyde artış göstermiştir. Benzer şekilde özel çalışma alanları kamusal çalışma alanlarına göre çoğalmıştır. Bireysel yaşam ve özel çalışma alanlarının çoğalması ile birlikte toplumu oluşturan bireylerin resmi kamusal kurumlarda belli bir amaç ve hedef doğrultusunda zorunlu olarak bir araya geldiği ve benzer koşullarda görev icra ettiği durumların gün geçtikçe azaldığı görülmektedir. Bireysel yaşam ve özel çalışma alanlarının çoğalması ile birlikte toplumda uygulana gelen toplumsal edinimlerin, gelenek ve göreneklerin de değişime uğradığını düşünmekteyim. Sadece toplumsal gelenek ve görenekler boyutunda değil toplumu oluşturan sınıfların veya bireylerin birbirini anlamak için bir arada bulunduğu ortamlar da azalmıştır. Bu azalma ile toplumu oluşturan insanların birbirini anlama ve birbirlerine anlayış gösterme konusundaki hassasiyetlerinin de meydana gelen bu değişimlerle orantılı olarak azaldığı değerlendirilmekteyim.

Toplumsal ve sosyal bütünleşmenin yeniden inşası ve devamı konusunda ordu ve askerliğin, yazılı olmasa da realitede var olan bir görevi daha olduğuna inanıyorum. Özellikle zorunlu askerliğin uygulandığı ülkelerde, toplumu oluşturan bireylerin herhangi bir ayrım

gözetilmeden ortak bir amaç doğrultusunda bir araya getirildiği bir kurum olarak ordunun, toplumsal ve sosyal bütünleşmenin inşasında uzun dönem önemli bir rol üstlendiğini düşünüyorum. Akyürek de yaptığı çalışmasında benzer şekilde düşünmektedir. Ordu ve askerlik “*Toplumda kısmen birbirine yabancı olan farklı sınıf ve grupların kaynaşmasına katkı sağlamaktadır*” (Akyürek, 2010: 28).

Ordu ve zorunlu askerliğe benzer bir kurum olarak da “Zorunlu Eğitim ve Okul”u göstermek yanlış olmayacaktır. Orduların toplumların eğitilmesinde bir okul gibi görev aldığı zaman ve koşullar da göz önüne alındığında toplumsal ve sosyal bütünleşmenin inşasında ordulara verilen görevin önemini daha da ön plana çıkarmaktadır.

Zorunlu askerlik modelinin halen uygulanmakta olduğu Türkiye örneği üzerinde toplumsal bütünleşmeye dair yapılan çalışmalar incelendiğinde konunun daha net anlaşılması sağlanacaktır. Kahya’nın çalışmasında, asker adaylarının coşkulu ve kalabalık bir grup tarafından uğurlanması, konvoy, asker gecesi, asker yemeği, mevlit okutma, kına yakma, asker harçlığı verme, kurban kesme gibi uğurlama esnasında gösterilen ilgiden katılımcıların çoğunluğunun mutluluk duyduğunu ayrıca uygulamaların kırsalda olduğu gibi kentte de sürdüğü gözlemlenmiştir.

Ayrıca Kahya’nın araştırmasına göre askerlerin yemin törenine asker ailelerinden kısıtlı imkanlardan dolayı törenlere katılamayanlar dışında ailelerin yoğun katılımın göstermesinin de toplumsal ve sosyal bütünleşme anlamında ordunun görevi bulunduğu konusuna katkı sağladığı söylenebilmektedir (Kahya, 2013: 180).

Askerlik esnasında kurulan arkadaşlıkların askerlik sonrasında da devam ettirilmesi Türkiye’de sıkça karşılaşılan bir durumdur. Kahya’nın çalışmasında askerliğini bitirmiş

kişilerin farklı şekillerde ve sıklıklarda asker arkadaşlarıyla irtibatı devam ettirdikleri tespit edilmiştir.¹¹

Bireysel yaşam koşullarındaki artışın, farklı sınıf, farklı etnik ve dini yapı, farklı gelir ve iş grubundan gelen insanların birbirini anlama ve değerlendirme imkanının gün geçtikçe azaldığı kanaatindeyim. Bu kapsam ve açı genişledikçe empati yapmak daha da zorlaşıyor. Ordu ve askerlik hizmetinin, toplumu oluşturan bireylerin birbirini anlaması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması hususunda, yazılı olmayan bir görevi daha bu şekilde ortaya çıkıyor. Ancak askerlik süresinde daha önce zor koşullarda kalmamış, ailesinden uzaklaşmamış, yaşadığı yerden ayrılmamış, psikolojik olarak sıkıntılı süreçler geçirmiş, uyum problemi olan kişilerin askerlik sürecinde olumsuz önyargılar kazanması da mümkündür. Ayrıca askerde uğradığı kötü muamelelere karşı da askerlikten ve ordudan uzaklaşan kişiler olduğu bir gerçektir. Ancak ben araştırmanın bu kısmını genel itibari ile toplumsal bütünleşmeye olumlu katkıları açısından incelemekle sınırlı bırakıyorum.

1.4.3. Vatandaşlık ve Vatanseverlik

Vatan ve vatandaşlık kavramlarının ulus devletlerin inşasıyla birlikte, toplumların yaşamına daha fazla nüfuz ettiği görülüyor. “*Modern vatandaşlık kavramı bir ulus-devlete üyeliği içerir. Bu kavram, Fransız Devrimi sonrasında Avrupa’da beliren çeşitli milliyetçiliklere koşut bir biçimde oluşmuştur. Özünde biz ve onlar temelli bir anlayış olan ve kendisini daha sonra vatandaş ve yabancı kavramlarında yansıtan düşünce, Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkmıştır*” (Güllüoğlu, 2012: 86). Yapılan tanımlamada vatandan bahsedilebilesi için ulusun varlığı ön koşul olarak kabul edilmiştir. Benzer şekilde vatandaşlık kavramı da belli bir vatana bağlı olmakla ilişkilendirilmektedir. “*Vatandaş olmak, belirli özelliklerle tanımlı ve bir yerlerle ya da kurallarla sınırlı olmaktır. Bireylerin, bir toprak*

¹¹(a.g.e.: 184).

parçası üzerinde yaşamalarını olanaklı ve anlamlı kılan bir kimliktir vatandaşlık” (Ulutaş, 2014: 77).

Vatandaşlıktan bahsedilebilmesi için belli bir ırk veya etnik kökene ait olma koşulu zaman içinde kayıtsız ve şartsız aranılan bir koşul olmaktan çıkmıştır. Vatandaşlıkla alakalı asıl mesele bir ülkeye yasal olarak bağlı bulunmaktan ibarettir. Liberal vatandaşlık kuramlarında vatandaşlık bireyin hakları çerçevesinde tanımlanır. Cumhuriyetçi vatandaşlık kuramlarında ise bireyden çok topluluk ve ulus ön plana çıkmaktadır ve vatandaşlık, bireylerin ulusa karşı sorumlulukları ve özellikle siyasi katılımları çerçevesinde tanımlanmaktadır (Rumelili Sancak, 2015: 3).

Vatandaşlık beraberinde bir takım yasal yükümlülükler getirmektedir. İnsanların vatandaşı oldukları ülkelere karşı vatanına saygı duyması ve vatandaşı olduğu vatanına karşı yasal çerçevenin dışına çıkmaması beklenilmektedir. Bu durum da yurtseverlik ve vatanseverlik kavramlarıyla toplum ve devlet tarafından pekiştirilmektedir.

Devletin “vatandaş” olarak nitelendirdiği insanlardan beklentileri bulunmaktadır. Vatandaş olarak kabul gören her bireyin devlet tarafından belirlenmiş yasal çerçevede vatanına karşı sorumluluklarını yerine getirmesi ve vatanını zarara uğratacak eylemlerden kaçınması beklentilerin özeti olarak değerlendirilebilir. *“Devletin istediği iyi vatandaş, kurallara uyan, devletin otoritesini büyük bir memnuniyetle kabul eden makbul vatandaşır. Makbul vatandaş, çatışmacı değil uyumlu bir tiptir” (Ulutaş, 2014: 82).*

Bu kapsamda devletin ve vatanın bekasının korunması maksadıyla, ülke sınırları içinde yaşayan toplumu “devletin vatandaşları” haline getirmek ülkeler için önemli bir amaç olarak görülmektedir.

Devletin bekası için en önemli hususlarından biri, vatandaş olarak adlandırdığı bireylerin vatansever olmasıdır. “Vatanı için çalışmak ya da gerektiğinde vatanını savunmak”

fikri vatansever olma düşüncesinin önemli bir göstergesi olarak bu koşullarda ortaya çıkar. *“Yurttaşlık ve yurtseverlik, toprağa yönelik bir sadakat duygusunun ötesinde rejimin belli başlı kurum ve değerlerine yönelik sadakati de içermektedir”* (Ulutaş, 2014: 84). Askerlik ve orduda görev yapmanın vatandaşlık ve vatanseverlik olgularını beslemesi bu şekilde anlam bütünlüğüne ulaşmaktadır.

Hem vatan için çalışma hem de gerektiğinde vatani savunma işlevinin tek bir yerde yapılabildiği bir kurum olarak ordu, toplumların yaşamında önemli bir yere sahiptir. Ordu, devlet-vatandaşlık-vatanseverlik bağlantısının bir arada bulunduğu nadide bir kurum olarak toplum tarafından değer kazanmaktadır. Bröcling’e göre de *“halk arasında askerlik hizmetini kabullenme anlayışını geliştirmenin tek yolu, tebaayı devlet vatandaşı haline getirmek ve onları “vatanın” bekasını savunmanın kendi çıkarlarının gereği olduğuna ikna etmektir”* (Bröcling, 2002: 144). Ordu ve askerlik olgusu, vatandaş olma ve vatanseverliğin yeniden inşası maksadıyla hem yazılı hem de yazılı olmayan büyük bir görevi işte tam bu noktada üstlenmektedir. *“Bu anlamda, modern dönemde vatandaşlık, ulus-devlet içinde yaşayan bireyleri belli haklarla donatarak özgür kılarken, bir yandan da disiplin ve kayıt altına alarak onları sınırlandırmıştır”* (Güllüoğlu, 2012: 88).

Toplumsal yaşam koşullarında meydana gelen değişimlerle birlikte ordu ve askerlik olgusuna bakışta zaman içinde negatif yönde değişimler meydana gelmiştir. Bireysel yaşamın çoğalması, özel çalışma alanlarının artması ve devlet için zorunlu çalışmanın önemli bir kısıt olmaktan çıkması ile vatandaş ve devlet kavramları arasındaki kuvvetli bağlar netliğini yitirmiştir. Bu durum vatanseverlik ve vatandaşlık arasındaki katı düşünce yapısına da etki etmiştir. Türkiye’de vatandaşlık kavramı ve pratikleri bazı küresel ve ulusal değişimler sonucunda özellikle son 30 yılda ciddi bir değişime uğramıştır. Özellikle 1980 ve 1990’larda kimlik politikalarının ivme kazanması ile vatandaşlık pratikleri ve söylemleri farklı grupların hak iddiaları için alan oluşturmuştur (Rumelili Sancak, 2015: 10).

Askerlik yapmamanın veya orduda görev almayı tercih etmenin vatan hainliği olarak görüldüğü dönemler yaşanmıştır. Örneğin “*Osmanlı’da vatandaşlık ilişkilerinde Devletle birey arasındaki hukuksal ve siyasal ilişkinin çerçevesini, “vatandaşlık görevleri” oluşturur. II. Meşrutiyet, vatandaşlık görevlerini kanuna itaat, askerlik ve vergi üçlemesi altında tarif eder*” (Ulutaş, 2014: 83). Bu dönemde askerlik yapılmaması devlete ve vatana karşı durma anlamı taşıyarak özellikle savaşlarla boğuşan Osmanlı’nın son döneminde vatana ihanet olarak değerlendirilmiştir. Ancak günümüz koşullarında dünyanın birçok ülkesinde askerlik yapmamak veya orduda görev almayı tercih etmemek kişisel ve normalleşmiş olarak görülüyor. Askerlik görevini yapmayı tercih etmeme, askerlik yerine alternatif kamu görevleri yapma veya askerliği belli bedeller ödeyerek yapma gibi seçenekler ortaya çıktığı gibi, birçok ülkede askerlik yapılmasının tamamen bireylerin tercihinin bırakıldığı durumlar uygulamaya konulmuştur. Almanya’da uygulanan alternatif kamu hizmeti, ABD’de askerliğin tamamen tercih meselesi olması bu duruma örnektir. Ortaya çıkan bu durumların toplumsal yaşam koşullarında meydana gelen değişimlerin doğal bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. Vatandaşlık ve vatanseverlik olgusu sadece askerlik yapma veya devlete zorunlu kamu hizmeti yapma ile sığ bir şekilde bağdaştırılmamaktadır.

Ancak halen orduda görev yapma ile askerlik ve vatanseverliğin kuvvetli bağı olduğu düşüncesini savunanlar bulunmaktadır. Özellikle profesyonel ordulara sahip olan devletlerde bir süredir vatandaşlar arasında vatanseverlik duygularında azalma meydana geldiğini savunan düşünceler gözlemlenmektedir. Ambrose’in benzer şekilde fikirlerinin olduğu, profesyonel askerliğin vatanseverlik duygularını azalttığı, tüm lise mezunlarının en az bir yıl süreyle askere alınması durumunda, ABD’nin yokluğunu hissettiği vatanseverlik duygusunu tekrar kazanacağı iddia edilmektedir (Ambrose, 1999: 21).

Vatanseverlik duygularının kazandırılması için önemli bir görev atfedilen ordu ve askerlikte karşılaşılan yanlış uygulamalar, elde edilmesi istenilen vatanseverlik duygularının

zedelendiği ve hedeflenen vatanseverlik duygusu kazandırma amacının tam tersi durumların yaşandığı durumlara neden olabilmektedir. Bröcling'in dönemin Almanya Ordusu örneği üzerinden yaptığı çalışmasında bu konu ön plana çıkmaktadır. *“Kendisine “savaşçı bir inanç ve duygu” telkin edilmek istenen kişiye onursuz bir serseri gibi davranılmamalıdır. 16 yaşındaki yeni mezun her toy subay ve kaba ruhlu her astsubay, basit bir talim ya da temizlik hatası yüzünden yaşlı başlı erleri öldüresiye dövebildiği “sürece, vatanseverlik coşkusunun oluşması mümkün değildir” (Bröcling, 2002: 148).*

Zorunlu askerlik modelinin halen uygulanmakta olduğu Türkiye örneğinde de yaşanan bir takım hatalı uygulamaların askerlik görevini yapan askerlerce vatanseverlik duygularına zarar verdiğini düşünüyorum. Özellikle askerlerin savunma dışı görevlerde kullanılması, geri hizmetlerde görevlendirilmeleri, rütbeli personelin ve ailelerinin kişisel hizmetinde çalıştırılmaları, kantin, sosyal tesis ve ordu evlerinde görevlendirilmeleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca münferit olarak ve az sayıda rastlansa da rütbeli personel tarafından askerlere karşı yapılan gayr-i insani davranışlar neticesinde, askerlik görevini yapan vatandaşların vatanseverlik ve vatana hizmet etme duygularında hasara sebebiyet veriyor.

Zorunlu askerlik modelinin halen uygulanmakta olduğu Türkiye örneğinde, askerlik-ordu ve vatanseverlik kavramları arasında halen sıkı bağlar var. Türkiye Cumhuriyeti'nde ordu, vatandaşların askerliğe alıştırılması ve vatandaşlara vatan sevgisi aşılması ile ilgili uygulamalarına devam ediyor. Bu duruma örnek olarak 1979 ve 2012 yılları arasında devam eden ve lise çağındaki öğrencilere zorunlu olarak verilen “Milli Güvenlik Dersi” gösterilebilir. Rütbeli askerler tarafından Türk Ordusunun yapılanması, çalışma koşulları ve görevlerinin anlatıldığı bir ders olan “Milli Güvenlik Dersi” vatanseverlik ve yurttaşlık ile alakalı konuların da işlendiği bir ders olarak uzun yıllar uygulandı. Ancak eğitim kurumlarında lise çağındaki çocuklara zorunlu olarak askerliğin özeti olarak verilen bu derse

olan bakış açısı zaman içinde tepkilere neden oldu ve 2012 yılı sonunda uygulama okullardan kaldırıldı.¹²

Ancak zorunlu askerlik uygulamasının halen devam etmesi ve Askerlik görevi süresince her asker için planlanan ve alınması zorunlu “Yurt Sevgisi Eğitimleri” TSK içinde devam eden bir uygulamadır. TSK kendine atfettiği bu göreve devam ediyor. Bu eğitimlerle ülkede bulunan genç erişkinlere vatanseverlik duyguları kazandırılması hedefleniyor. Ülkedeki tüm erkek bireylerin ortak keşişim noktası olan askerlik, böylelikle, yurt ve vatan sevgisinin kazandırılması gereken son toplu eğitim durağı olarak, ordunun kendine atfettiği ve toplum tarafından da askerlik süresince garip görülmeeyen bir uygulama olarak devam ediyor.

1.4.4. Vatandaşlar Arası Eşitlik

“Tarihi Antik Yunan’a dayanan vatandaşlık, modern anlamını ulus-devletlerin yükselişiyle birlikte kazanmıştır” (Güllüoğlu, 2012: 83). Vatandaşlık kavramı, anayasal devlet ve hukuka bağlı ülke yapılanmalarının ortaya çıkması ile anlamını yenilenmiştir. Bu dönemde anayasal çerçevelere bağlı devletler, hukuk devleti olma yolunda vatandaşlık ve vatandaş haklarına gösterdiği özeni arttırmıştır. Devletin her bir vatandaşına hiçbir ayırım gözetmeksizin eşit şekilde davranması vatandaşlıkla alakalı “eşitlik” hususunu ön plana çıkarmıştır. Hukuk sistemine dayalı olarak kurulan devletlerde vatandaşların hukuk önünde eşit olma zorunluluğu anayasa ile garanti altına alınmaktadır. Dönemsel olarak ulus devletlerin inşa süreci ve sonrasındaki vatandaşlık kavramında, *“Birey modern ulus devlet içinde siyasi ve hukuki olarak vatandaşa dönüştüğünde, onun bütün eşitsizliklerden kurtulmuş olduğu iddia edilmektedir”* (Güllüoğlu, 2012: 90).

¹²www.hurriyet.com.tr/milli-guvenlik-dersi-kaldirildi-19765864/ 25.01.2012

Zorunlu askerlik modelinin yoğun olarak kullanılmaya başladığı dönem, tarihi olarak ulus devletlerin ortaya çıktığı döneme denk gelmektedir. Vatandaşların askere zorunlu olarak alınması ile devletin düşmana karşı topyekûn olarak savunulması ve bu görevin bütün vatandaşlar arasında eşit olarak paylaşılması hedeflenmektedir.

Devletler zorunlu askerlik ve buna benzer modeller üreterek, kanuni çerçeve içinde, belirledikleri kriterlere uyan tüm genç yetişkin erkekleri bazı ülkelerde kadınlar da dâhil (örneğin İsrail) herhangi bir ayırım gözetmeksizin ülkenin savunulması görevine dâhil ederek, vatandaşlara eşit bir görev dağılımı yaparak vatandaşlar arası eşitlik olgusunu perçinliyor. Ancak bu ilk noktada dahi eşitlik konusunun tartışılır duruma geldiği görülüyor. Vatandaşlar arasında savaş ve askerlik konusunda erkek ve kadın arasında ayırım yapılması konusu eşitlik ile alakalı ideal boyutun tartışılır hale gelmesine sebep oluyor. Zorunlu askerlik uygulanan ülkelerde kadınların askerlik yapmaması “pozitif ayrımcılık” adı altında kısmi koruma altına giriyor.

Vatandaşların zorunlu olarak askere alınması ve orduda görev yapmasının vatandaşlar arasında eşitlik olgusu açısından en önemli noktalarından birisi toplumsal olarak kabul görme ile ilişkilidir. Ordulara ve askerliğe toplumsal eşitliği sağlamada yazılı veya yazılı olmayan bir görevlendirme de bu şekilde yapılmış olmaktadır. “Askerlik toplumda eşitliği sağlayan bir yükümlülüktür” şeklinde söylemler toplum tarafından kabul görmektedir (Işıklar,2008: 797).

Vatandaşlık kavramının yalın olarak eşitlikten ibaret olamayacağına dair görüşler de mevcut. “*Antik Yunan’ın önemli düşünürlerinden Aristo’ya göre devletin varoluşu için bulunması gerekli tüm insanlar vatandaş kapsamına alınmamalıdır. Ona göre iyi bir vatandaş hem yönetme hem yönetilme bilgi ve yeteneğine sahip olmalıdır*” (Aristo, 2010: 87–88). Aristo’nun katı bir şekilde yaptığı bu ayırım vatandaşlık üzerine yapılan tartışmaların önünü açar şekilde devam ettiği görülüyor. Askerlik meselesi hâlihazırda, yapılması zorunlu olsun

veya olmasın, eşitlik ve vatandaşlık ile alakalı tartışmaların odak noktalarından biri olarak karşımıza çıkıyor. Akyürek'in "Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu" üzerine yaptığı çalışmasında ABD'de ayrıcalıklı sınıfların da askere alındığı zorunlu askerler ile katıldığı savaşlarda kayıpların halk tarafından kabul derecesinin yüksek olduğu belirtilmektedir. *"300.000 Amerikalının kaybedildiği II. Dünya Savaşında sağlıklı tüm erkek bireylerin orduda hizmet etmesi nedeniyle oluşan kayıpların toplum tarafından kabul edildiği görülmüştür. Ancak kayıpların çok daha düşük olduğu Irak ve Afganistan'da, ayrıcalıklı sınıfların askerlikten bir şekilde kaçınması nedeniyle, kayıpların kabul derecesinin azaldığı değerlendirilmesi yapılmıştır"* (Akyürek, 2010: 21). Bununla birlikte azalan doğum oranı ve küçülen aile yapılarının da toplumun kayıpları kabullenme derecesine tesir ettiği; bu tepkinin ayrıcalıklı sınıfların da askere alındığı bir zorunlu askerlik uygulamasında daha düşük olacağı değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Benzer bir örnek olarak Türkiye'de terör olayları nedeniyle verilen kayıplara karşı gösterilen kamuoyu tepkilerine bakılabilir. Terör nedeniyle kaybedilen ve zorunlu askerlik yapan erlere karşı verilen toplumsal tepki, askerliği meslek olarak icra eden rütbeli personel kayıplarında da aynı şekilde veriliyor. Bu durumun temelinde de her iki grubun da toplumun genelini oluşturan benzer sınıfsal yapıya ait olmasından kaynaklanıyor. Erbaş veya rütbeli personelin orta ve alt sosyal sınıflara mensup olması gerçekliği toplumun kayıpları kendinden hissedip sahiplenmesine neden oluyor.

İster zorunlu askerlik modeli ister de gönüllü askerlik modeli uygulansın, üst sosyal tabakalarda bulunan ailelerin çocukları gönüllü olarak orduda görev yapmayı tercih etmiyor. Vatandaşlık ile alakalı Savunma tabanlı eşitlik ilkesinde kırılmalar yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi, bu noktada tüm dünyada ortaya çıkıyor. Toplum tarafından "Kabul Görme İlkesi" de işte bu şekilde zedeleniyor.

Çalışmada elde edilen verilerin ortak noktası, toplumun, meydana gelen insan kayıplarını kabullenmesindeki temel etmenin, vatandaşlar arasında eşitlik ilkesine uyulup uyulmamasıyla alakalı olduğudur. Diğer bir ifadeyle kanunda belirtilen kriterleri sağlayan her vatandaşın savunma görevine dâhil edilip edilmemesi ve bu şekilde toplumsal eşitliğin sağlanması ile ilişkilidir. Zorunlu askerlik modelinin halen uygulanmakta olduğu Türkiye örneğinde yasal çerçeve “Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur” der.¹³ Mevcut İfadede önemli noktalar vatandaş olma, erkek vatandaş olma ve kanun tarafından bu durumun geçerli ve zorunlu olduğunun belirtilmesidir. Yasal ifadeye ters düşen durumlar neticesinde konu resmi ve kanuni olarak sorunlu bir boyut kazanmaktadır. Toplum tarafından genel olarak kabul görmüş olan kanunun uygulamasında eşitlik ilkesine uymayan durumlarla karşılaşılması, vatandaşların eşitlikle alakalı düşüncelerinde kırılma meydana getirmektedir.

Ulus devletlerin ortaya çıkması sürecinde ve devamında birçok devlet tarafından uygulanan zorunlu askerlik modeli süreç içerisinde değişimlere uğramıştır. Eğitim ve öğretim imkânlarının artması, toplumların yaşam kalitesinin artması, dünya çapında yaşanan savaşların sona ermesi, dünyadaki büyük blokların yıkılması, ailelerin küçülmesi, ülkelerin tehdit algılamalarındaki değişimler ve birçok ülkenin kurduğu müşterek savunma organizasyonları sonucunda zorunlu askerlik modeli uygulamasında önemli değişimler meydana gelmiştir. Ülkeler, ordularında savunma görevini icra edecek askerleri istihdam ederken yeni modeller kullanmaya başlamışlardır. A.B.D, İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya vb. gelişmiş olan ülkeler tamamen profesyonel askerlerden oluşan bir ordu yapılanmasına geçerken, Türkiye, İsrail, Güney Kore, Kuzey Kore vb. ülkeler de zorunlu askerliğe devam etmiş ancak zorunlu askerliğin süre ve şekillerinde değişime gitmiştir. Zorunlu askerlik

¹³www.hurriyet.com.tr/milli-guvenlik-dersi-kaldirildi-19765864/ 25.01.2012

modelinin halen uygulanmakta olduğu Türkiye’de askerlik süresi 18 aydan 15 aya daha sonra da 12 aya düşürülmüştür. 4 yıllık üniversite(lisans) mezunu erkekler 6ay kısa dönem askerlik veya 12 Ay yedek subaylık görevleri yaparken, ilk ve orta öğretim mezunu erkekler 12 ay uzun dönem askerlik yapmaktadır. Ayrıca bazı dönemlerde tercih edilen “Bedelli Askerlik Uygulaması” ile sadece 4 yıllık üniversite mezunu erkeklerden 27 veya 30 yaşı aşmış olanlar için belli bir ücret karşılığı askerlik görevinden muaf olma imkânı sağlanan durumlar uygulanmıştır.

“Türkiye’de vatandaşlık kavramı ve pratikleri bazı küresel ve ulusal değişimler sonucunda özellikle son 30 yılda ciddi bir değişime uğramıştır” (Kadioğlu, 2007: 286). Anlatılan örneklerin doğal bir sonucu olarak vatandaşlar arasında savunma görevinin eşit olarak dağıtılması şeklindeki anlayışta da yaşanan olaylar neticesinde önemli değişimler meydana gelmektedir. Profesyonel askerlik, kısa dönem askerlik, bedelli askerlik, belli meslekle uğraşanların askerlikten muaf tutulması ve benzeri uygulamalarla askerlik ile sağlanan “Savunma Görevinin Vatandaşlar Arasında Eşit Olarak Dağıtılması” ilkesine olan inancın geçerliliğini bu ayrımlarla yitirmekte olduğunu düşünüyorum.

Askerlik yapma veya ordu mensubu olarak savunmaya direk katkıda bulunma durumu yapılan ayrımlar neticesinde toplumun belli bir sınıfına ait bir görünüme bürünmüştür. Tarih boyu soylu ve üst sınıflara ait olan Ordu ve Askerlik, toplumlarda alt ve orta sınıfların tercih ettiği veya etmek zorunda kaldığı gitme ihtimali olduğu bir kurum olarak yeni bir durumla karşılaşmaktadır. Anlatılan durumların “Sürekli olması ve gerekli sınırlamalar konulmaması durumunda gündeme gelebilecek en önemli problem, toplumdaki ekonomik temelli katmanlar arasında sosyal, psikolojik ve kültürel boyutta gözlenen farklılaşma ve kırılganlığın artması olacaktır” (Akyürek, 2010: 31). Orduda görev almanın toplumsal eşitlik ile bağdaştırılan yönü, askerlik yapma konusunda vatandaşlar arasında yapılan ayrımlarla, eşitsizliğin pekiştiği bir ihtimali ortaya çıkmaktadır.

1.4.5. Toplumsal Hizmet

Anayasal bir ülke veya devletin vatandaşı olma durumu, bağılı olunan kanunlar çerçevesinde vatandaşlara yükümlülükler getirmektedir. *“Bu anlamda, vatandaşlığın üç kurucu unsuru göze çarpmaktadır: Birincisi, vatandaşlık, hak ve sorumluluklardan oluşmuş biçimsel hukuki bir statüdür; ikincisi, içinde bulunulan toplumun geleceğini şekillendirecek olan siyasal alana katılıma işaret eder; üçüncüsü ise içinde bulunulan topluluğa bir üyelik veya mensubiyet bağıdır”* (Güllüoğlu, 2012: 82).

Vatandaş olma ile vatandaşı olunan ülkenin varlığının devamına katkıda bulunma arasında karşılıklı bağ bu şekilde oluşuyor. Her toplum ve her ülkenin kendi iç koşullarına göre farklılık gösterse de devletlerin kendi vatandaşlarından beklentileri ortaya çıkıyor. Vergi verme yükümlülüğü, kanunlara uyma zorunluluğu, seçme ve seçilme ile yönetime katkıda bulunma vb. birçok yükümlülük devletin vatandaşlarından beklentilerine örnek olarak verilebilir.

Vatandaşlar devletine veya ülkesine hizmet ederek ülkenin kalkınması, toplumun refah seviyesinin artması gibi konularda katkıda bulunuyor ve bu durum da toplumsal yaşamda genel geçer bir kavram olarak kabul görüyor. Vatandaşların ülkelerine yaptıkları bu katkı, toplumun da kabullenme seviyesinin artması maksadıyla, “devlete hizmet etme” olarak adlandırılmak yerine, “Kamu Hizmeti” veya “Toplumsal Hizmet” olarak adlandırılıyor. Vatandaşların askerlik yapması ve devletin savunmasına katkıda bulunması da toplum tarafından genel olarak kabul gören toplumsal hizmetlerden görülüyor. Bröcling de konu ile alakalı: *“Devletin uyguladığı “asker olma zorlaması” köhneleşmiş bir uygulama olabilir, ama “hizmet etme yasal zorunluluğu” tartışmaya dahi açılmamalıdır”* (Bröcling, 2002: 404) diyerek, benzer görüşü taşıyor.

Vatandaşlara, devlet tarafından uygulanan vergi verme zorunluluğunun, devletin otoritesinin yeniden inşasını sağlamak maksadıyla çok eski zamanlardan beri uygulandığı bilinmektedir. Aileden bir çocuğun asker olarak devlete verilmesi, halkın devlet için üretim yapması, yapılan üretimin belli bir kısmının vergi yerine sayılması gibi uygulamaların da benzer maksatla devleti elinde bulunduran güçler tarafından kullanıldığı örneklerle ulus devletlerin kurulmasından önce fazlasıyla rastlanılmaktadır. Ulus devletlerin inşası fikir ve uygulama olarak değişiklikler meydana getirmiştir. *“Ulus-devlet, toplumsal uzlaşmanın ürünüdür, tarihsel evrimde ulustan sonra gelir ve her zaman ona tabi olarak kalır. Çünkü kurucu öge ulustur. Devlet, personeli ve resmî kurumlarıyla bir hizmet organıdır”* (Ulutaş, 2014: 81).

Toplumu oluşturan bireylerin, topluma hizmet maksadıyla zorunlu olarak askere alınması uygulaması da eski zamanlara dayanmaktadır. *“Hem topluma hem de devletin bekasına eş zamanlı katkıda bulunma kapsamında icra edilen zorunlu savunma görevi “Toplumsal Hizmet” in önemli bir boyutu olarak düşünülmüştür. Örneğin Türkiye’de “vatandaşlık, hakların devlet tarafından verildiği ve vatandaşın sorumluluklarının öncelikli olduğu bir anlayış üzerine kurulmuştur”* (Rumelili Sancak, 2015: 10).

Özellikle ulus devletlerin inşası sürecinde, zorunlu askerlik modeli ile “devlete ve topluma hizmet etme” savunma görevine katkıda bulunma ile özdeşleştirilmiştir. Ulus devletlerin inşası sürecinde halkın tamamı savaşıarak veya savaşa destek sağlayarak topluma hizmet etme görevini üstlenmiştir.

Savaşın değişen koşulları, toplumsal yaşamın farklılaşan koşulları ve özellikle teknolojik gelişmelerin askeri alanda hissedilir artışıyla birlikte birçok ülkede askerlik görevinin yapılmasında “zorunluluk” kısıtlamasının kalktığı gözlemlenmektedir. Birçok ülke zorunlu askerlik yerine devletin farklı kurumlarında “Kamu Hizmeti” veya bedelini ödeyerek

“topluma hizmet” olgusunun devamlılığını sağlamaktadır. Askerlik yaparak topluma hizmet etme yerine sivil kamu kuruluşlarında belli sürelerde çalışma zorunluluğu (örneğin Almanya’da yaşlı bakım evlerinde çalışma), devletin belirlediği koşulları sağlayan kişilerin bedelini ödeyerek askerlikten muaf olması (örneğin Türkiye’de uygulanan bedelli askerlik uygulaması), farklı ülkelerde yaşamasına rağmen ülkenin vatandaşlık hakkından yararlanabilmek amacıyla bedelini ödeyerek askerlikten muaf olma (örneğin Türkiye’de yabancı ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlar için dövizli askerlik uygulaması), Dini inanışları gereği vicdani ret seçeneği (örneğin İsrail’de aşırı-dinci Yahudiler için kabul edilen) vb. yeni uygulamalar askerlik alanında uygulamalarına rastlanabilmektedir. Topluma hizmet etme olgusundan genel olarak vazgeçilmese de ülkelerin kendi öz koşullarına göre farklı toplumsal hizmet etme şekillerini uygulandığı görülüyor.

Yaşanılan bütün değişimlere rağmen askerlik meselesinin varlığının devam ettiği görülüyor. Bu varlığı ile askerliğe, toplumsal yaşamın içinde, topluma, devlete, ülkeye hizmet etme anlamında yazılı veya yazılı olmayan görevler verilmeye devam ettiğini düşünüyorum. Bu görev gerek toplum tarafından gerek devlet otoritesi tarafından veya gerek ordunun kendine biçtiği bir vazife olarak olsun devamlılığını sürdürüyor. Toplumsal yaşam değişmeye devam ettikçe “askerlik-vatandaşlık-topluma hizmet” bağlamındaki tartışmaların da artarak devam edeceğini tahmin ediyorum.

1.4.6. Toplumsal Baskı Unsuru

Orduda yer alma ve askerlik yapmanın, vatandaşların ait olduğu devletin savunulması görevinin paylaşılmasında önemli bir rolü var. Bu görev ile toplumun askerliğe ve orduda görev yapmaya dair büyük anlamlar yüklediği durumlarda mevcut. Toplamların askerliğe yüklediği büyük anlamlar yapılacak askerlik görevinin ötesine geçerek farklı boyutlara ulaşabiliyor. İşte askerliğin yapılması veya yapılmamasına dair yüklenen bu büyük

anlamaların, belli bir noktadan sonra, toplumsal baskı unsuruna dönüştüğü durumlar ortaya çıkıyor.

Zorunlu askerlik modelinin halen uygulanmakta olduğu Türkiye’de askerlik yapma halk içinde genel olarak “Vatani Hizmet”, “Vatan Borcu” olarak adlandırılmakta ve askerliğin yapılması genç erişkin erkekler için belli bir boyutta toplumsal baskı unsuruna dönüşebilmektedir. Askerliğini yapmadan kız vermeme, askerliğini yapmadan iş vermeme, askerliğini yapmadan bireyin olgunlaşma sürecinin tamamlanmaması vb. düşüncelerle ailelerin ve toplumun baskısıyla, bireylerin bir an önce askerlik görevini yapmaları yönünde toplumun baskı ve beklentileri var.

Türkiye’de askerlik yapmakla olgunlaşma arasında ve “erkekliğe adım atma” arasında bağlantı kurulmaktadır. *“Türkiye’de geleneksel olarak kabul gören erkeklik kademesine varmak için dört temel aşamayı geçmek zorunludur. 1. Sünnet, 2. Askerlik, 3. İş Bulma, 4. Evlilik”* (Selek, 2014: 19). Askerlik, toplum tarafından erkek olma yolundaki birkaç duraktan birisi olarak görülüyor. Kurulan bu bağlantının elbette uzun soluklu tarihi boyutu var. Türk Ordusu, kuruluş tarihinin M.Ö.209 yılına kadar uzanması itibariyle, ülkede en köklü geçmişe sahip kurumsal yapılardan biri olarak toplum nezdinde ayrı bir öneme sahip. Askeri disiplin yapısı, teknoloji ve gelişimin ülkedeki öncü kurumlarından olması, askerlik yapacak genç erişkinlerin bir kısmının kırsal alandaki yaşam ortamından ilk defa uzaklaşarak farklı şehirler ve farklı insanlarla bir arada belli bir dönem yaşayacak olması, normal bir hayat süren kişilerin askerlik görevini ifa ederken ülke gündeminde kritik görevlerde bulunma ihtimali, kişinin farklı görüşte ve etnik yapıda insanlarla bir arada ve aynı koşullarda bulunarak vizyonunun genişleyeceği vb. düşünceler, toplumda kişisel olgunlaşma ile askerlik yapma arasında sıkı bir bağın kurulmasındaki temel etkenlerdendir.

Askerlik toplum tarafından içselleştirilerek “Vatani Hizmet” ve ödenmesi gereken bir “Vatan Borcu” olarak adlandırılmakta ve toplumsal baskı unsuruna dönüşmektedir. Bu durum toplumsal ritüellere de etki etmektedir. Askere gidecek kişilerin “coşkulu ve kalabalık bir grup tarafından uğurlanması, konvoy, asker gecesi, asker yemeği, mevlit okutma, kına yakma, asker harçlığı verme, kurban kesme” (Kahya, 2013: 180) benzeri uygulamalarla birlikte toplumun askerliği ritüellerle içselleştirdiği ve anlam kazandırdığı gözlemlenmekte, böylelikle askerlik yapma toplumsal baskı unsuru kriterini de beraberinde getirmektedir.

Benzer bir örnek olarak Türkiye’de askerlerin acemilik döneminin sonunda icra edilen yemin törenlerine ailelerin gönüllü katılımlarının fazla olmasının da askerlik görevine toplumun verdiği önemle birlikte toplumsal baskı unsurunun kısmen oluşmasına da sebep olduğu düşünülebilir. “Kahya’nın 2013 yılında yaptığı araştırmada acemilikten ustalığa geçişin simgesi olan yemin törenine katılımcılardan büyük kısmının ailesi katılmıştır. İki katılımcı ailesinin de kısıtlı imkânlardan dolayı törenlere katılamadıklarını belirlenmiştir.¹⁴ Ailelerden katılamayanların da maddi imkânsızlık nedeniyle katılamadığını belirtmesi veya bu yönde söylemlerinin, meydana gelebilecek toplumsal baskıyı hafifletmek amacıyla olduğu düşünülebilir.

“Geçmişin, bugünkü alışkanlıklarında kendi mevcudiyetini devam ettirdiği bu ortamda, çağdaş erkekliklerin temsil edildiği ve sınava tabi oldukları alanlar, futbol sahasından tribünlere, camiden çarşıya, kahveden diskoya, okuldan askerliğe kadar zengin bir çeşitliliği barındırıyor” (Selek, 2014: 28). Askerliğin yapılması veya yapılmaması ile ilgili görüşlerin zaman içinde meydana gelen toplumsal değişimlerden dolayı farklılaştığı görülüyor. Artık erkeklik meselesine bakışın tek durağı ve olmazsa olmazının askerlik olmadığı aşikâr. Ancak zorunlu askerliğin halen devam etmesi ile birlikte, askerliğini yapacak potansiyeldeki bireylerin, askerliğin kanuni şekiller ve süreler içinde yapılması konusundaki

¹⁴(a.g.e.: 180).

zorunluluk halen devam ediyor. Bu zorunlu basamağın atlanması konusu gündelik yaşamda tazeliğini koruyarak toplumsal bir baskı unsuruna dönüşüyor.

İKİNCİ BÖLÜM

2. PROFESYONEL ORDUYA GEÇİŞ VE NEDENLERİ

2.1. Güvenlik ve Tehdit Algılamasında Meydana Gelen Değişim

2.1.1 Güvenlik

Son 5000 yıllık insanlık tarihinde 14.500 savaş (başka bir ifadeyle her yıla üç savaş) gerçekleştiği hesaplanmıştır. Yakın tarih incelendiğinde ise 1919 ile 1949 yılları arasında, devletlerarasında meydana gelen çatışmaların sayısı 289'dur. 1989 ile 1997 yılları arasında 103 silahlı çatışma gerçekleşmiştir (Akın, 2008: 13). Günümüz dünyasında ise silahlı çatışma ortamlarının halen yoğun olarak devam ettiği görülmektedir. Bu koşullar altında insanlık için ortak bir amaç olduğu varsayılan “Güvenli” bir dünyanın insan eliyle henüz oluşturulamadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Güvenlik kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğünde: “Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Güvenlik kavramının başka bir tanımlaması “Varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan her davranış biçiminde karşılaşılan bir olgu” şeklindedir (Özgen, 2013: 94).

Güvenlik sadece bireysel boyutuyla değerlendirilmez. Güvenlik, mikro seviyelerden makro seviyelere kadar her boyuta tesir etmektedir. Bireysel boyutuyla ele alındığında güvenlik, bireylerin korkusuzca yaşama koşullarının oluşması ile sağlanabilmektedir. Güvenliğin kişiler, kurumlar, toplumlar, ülkeler, organizasyonlar ve hemen hemen toplumsal yaşamın tüm alanlarında faaliyet sahası bulunmaktadır. Güvenlik meselesinin makro boyutları zamanla, ulusal güvenlik, ülke güvenliği, uluslararası güvenlik, kolektif güvenlik, ortak güvenlik gibi birden çok şekilde ifade kazanmıştır. Güvenlik askerî çoğu zaman askeri yönü

¹⁵<http://www.tdk.gov.tr/guvenlik/> 25.02.2017

ağır basan bir kavram olarak algılansa da politik, sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik, askerî-stratejik, jeopolitik, jeostratejik ve tarihî faktörleri de kapsamayan geniş bir yelpazeye sahiptir (Topçu, 2016: 75). Güvenlik konusunun sadece askeri veya savunma boyutuyla değerlendirilmesi, güvenlik konusuna yapılacak yaklaşımlarda eksiklik doğurmaktadır.

Güvenli olma durumunun devlet eliyle tesis edilmesi öncelikli olarak kanunlar ve kanunların uygulayıcısı olarak güvenlik güçleri aracılığı ile sağlanmaktadır. Güvenlik gücü kavramı ile ülke içinde oluşturulmuş yerel kuvvetler ile dışa karşı savunma odaklı oluşturulmuş silahlı kuvvetler anlatılmak istenmektedir. Güvenlik güçlerinin teşkil edilmesi, gücü, fonksiyon alanı ve kendilerine verilen görevler de ülkelerin güvenlik ve tehdit algılamaları ile doğru orantıda gelişim göstermektedir.

Güvenlik kavramına dair hem realist hem de idealist yaklaşımların tanımlamaları mevcuttur. Realist yaklaşımı benimseyen uzmanlar, insanın kötü, günah işlemeye meyilli, çıkarıcı, bencil, saldırgan ve ilişkilerinde gücü ön plana çıkarmaya çalışan bir yapısının ya da yaradılışından kaynaklanan böyle bir içgüdüünün olduğunu düşünmektedirler. İnsan doğasına yaptığı atıflarda yola çıkarak “Realist Yaklaşım”ın diğer bir varsayımı ise, devletlerin her birinin güvenliğini temin edebilecek uluslar üstü merkezi bir otoritenin bulunmadığı küresel ortamın anarşik bir yapıya sahip olduğudur. *“Realistler bu yapı içinde, her bir devletin güvenliğini kendisinin sağlamak zorunda olduğunu varsayarak, diğer devletlerin de aynı şekilde davranacağını, yani her devletin diğer devletlerle kuracağı ikili ya da çoklu bütün ilişkilerde kendi çıkarlarını gözeteceğini ileri sürmektedirler”* (Bilgin, 2006: 25-27).

İdealist yaklaşımlar ise, Birinci Dünya Savaşı’nın arkasında bıraktığı maddi ve manevi enkazın üzerine tüm dünyada barış ve güvenliğin yeniden tesis edilebilmesi için çatışmaların mutlaka önlenmesi gerektiğini ve bunun da savaş dışı yöntemlerle yapılmasının artık kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir. İdealistler ile realistler arasındaki temel fark;

realistlerin devleti uluslararası politikanın temel aktörü olarak gören yaklaşımına karşılık, idealistlerin çoğunun, devlet dışındaki aktörlerin de uluslararası ilişkilerin kurulmasında en az devlet kadar etkili olacağını savunmalarıdır (Arı, 2002: 367).

“Güvenlik ihtiyacı olan her aktörün, güvenlik sağlayıcı donanımlarını; (örneğin ordusu, istihbaratı, iletişim olanakları, ekonomisi, coğrafyası, komşuları, istikrarlı/istikrarsız bölgelere yakınlığı, denizlerle çevrili olup olmaması, nüfus çokluğu, demografik özellikleri, doğal kaynaklara sahip olup olmaması gibi unsurları) benzerleri ile karşılaştırarak tanımlamak durumundadır” (Küçükşahin ve Akkan,2006: 42). Bu bakış açısı, güvenlik meselesini, yoğun olarak devletlerin ve ülkelerin ele aldığı bir konu olarak öne çıkarmaktadır. Böylelikle, güvenlik meselesine bakış açısı bireysel boyuttan daha üst seviyeye taşınmaktadır.

Güvenliğe dair makro boyutta düşünenlere göre ülke ve devletlerin güvenliği bireysel güvenliğe göre daha karmaşık bir durum arz etmektedir. Bir devletin güvenliği denilince akla ülkesinin “toprak bütünlüğü (üniter devlet yapısı)” ve “bağımsızlığı” gelmektedir. Güvenliğin devlet yapılanmalarıyla özdeşleştirilmesiyle birlikte, güvenliğin ulusal boyutu ortaya çıkmaktadır. Ulusal güvenlik denildiğinde Devlet (özellikle ulus- devlet), güvenlik meselesinin tek algılayıcısı ve yetkili mercii olarak gündeme gelir. Devletin, sınırları dışından gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı ülkesini koruma refleksi göstermesi klasik manadaki ulusal güvenlik anlayışının özünü teşkil eder. (Bilgin, 2006: 6-8).

Ulusal güvenlik meselesi, çok uluslu yaşamın olduğu dünyanın doğal bir sonucu olarak uluslararası güvenlik konusunu da gündeme getirmiştir. Uluslararası güvenlik konusunda yapılan açıklamalar yeni sayılsa da uluslararası güvenlik kavramı, net tanımlar kazanmadan önce, devletlerarası karşılıklı iş birliği şeklinde görülmüştür. Çünkü ülkelerin sınırlarını aşan, çok uluslu ve çok boyutlu güvenlik ihlalleri içeren sorunların ortaya çıkması toplum yaşamında yeni bir mevzu olmayıp insanlık tarihi ile eşdeğer zamanlara dayanmaktadır.

“Kolektif Güvenlik, aralarında jeopolitik unsurları dikkate almak suretiyle ittifak kuran ülkelerin, hep beraber tespit ettikleri ortak çıkarların sürekli devam etmesi için kurmuş oldukları birlikteliğin bozulmaması adına gösterdikleri kararlılıktır” (Bilgin, 2006: 18). Kolektif Güvenlik konusu genellikle devletlerin ortak çıkarları doğrultusunda birleşmesi şeklinde cereyan eder. Ancak zamanla, nükleer başlıklı kıtalar arası silahların üretilmesi, ulaşım imkânlarının artması, insan hayatına etki eden hastalıkların tüm dünyada daha hızlı yayılması, klasik anlamda sınırların kalkması ve buna benzer birçok durumun ortaya çıkması ile kolektif anlamda güvenliğin korunmasına dair olan gereksinimin arttırdığı görülmüştür. Çünkü zaman içinde insanlık, yaşadığı dünya savaşları ile kendisini bekleyen tehdit seviyesinin tahmin edilenden çok daha büyük seviyelerde olduğunu acı bir şekilde tecrübe etmiştir.

“Güvenlik ve Tehdit” kavramlarına bakış açısı ve bu bakış açısında zaman içinde meydana gelen değişimler, ülkelerin güvenliğini sağlayacak güvenlik güçlerinin nasıl olacağına dair alacakları kararları etkileyen temel etmenlerden olmuştur. Klasik ordu yapılanmalarından modern ordu yapılanmalarına, orduların dönüşümünü de güvenliğe dair bakış açısından derinden etkilenmiştir. Güvenlik ve tehdit kavramlarının ülkelerin ordularının yapılanmasına ve tarih içinde geçirdiği dönüşümlere göre değerlendirilmesi yapılacak araştırmalarda önem arz etmektedir.

2.1.2.Tehdit

“Güvenlik mülahazalarının ilk basamağı, şüphesiz tehdit algılamalarıdır.”¹⁶ Güvenlik ve tehdit, karşılıklı ve sürekli olarak birbirlerini tetikleyen iki kavramdır. Güvenlik politikalarının belirlenmesinde ve güvenlikle alakalı yeni kavramların inşasında tehdit kavramı belirleyici rolü vardır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre tehdit; “birinin gözünü

¹⁶Yaşar Büyükanıt, “Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik” Sempozyumu Açış Konuşması, 29 Mayıs 2003. (http://www.tsk.mil.tr/bashalk/konusma_mesaj/2003/saremaciskonusmasi_290503.html)

korkutma, korku vermek, gözdağı”, Meydan Larousse’da; “sonradan verilecek bir ceza ile korkutma, gözdağı” olarak tanımlanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri Müşterek Askeri Terimler Sözlüğünde ise; “Milli menfaatlere ve milli güvenliğe yönelik her çeşit faaliyet ve girişimler olarak tanımlanmaktadır (Küçükşahin ve Akkan, 2006:.44).

Tehdit kavrama dair açıklama yapılırken “Kim için, Ne için ve Nasıl bir tehdit?” sorularına verilecek cevaplar konuyu daha iyi aydınlatacaktır. Genel tanımlamalardan ziyade sosyolojik bakışla incelendiğinde tehdit kavramının kişilere ve durumlara göre yönlendirilebildiği görülüyor. Konu hakkında reel bir örnek olan ve özellikle son yıllarda yoğun olarak kullanılan “Asimetrik Tehdit” kavramının üretilmesinde, tehdit kavramının, uluslararası güvenlik konusunda söz sahibi ülkelerce yönlendirmesi ile gündemde tutulduğu görülüyor.

“Asimetrik tehdit kavramı, Amerikalılar tarafından üretilmiş ve günümüzde Amerika’ya yönelik, neredeyse tüm tehditleri anlatmak için kullanılan bir terimdir. ABD Genelkurmay Başkanlığı asimetrik tehdidi, hasmın normal harekât tarzlarından belirgin bir şekilde farklı metotlar kullanarak, bir yandan onun zayıflıklarını istismar ederken, diğer yandan onun kuvvetlerini yıkmak ve aldatmak maksadıyla yapılan girişimleri tanımlamak için kullanılan bir terim, olarak ifade etmiştir” (Salisbury, 2002: 3-6). *“Asimetrik tehditler kapsamında, hareket serbestisi kazanmak maksadıyla ABD’nin, bu kavramı kullanarak uluslararası hukukça henüz tanımlanmamış bir alan yarattığı ve bu durumu sık sık istismar ettiği değerlendirilmektedir”* (Küçükşahin ve Akkan, 2006: 58).

Kavramın içeriğinin net olmaması ve hemen hemen her tür tehdit ihtimalinin bu kavrama dahil edilebilmesinin ülkelerin çıkarlarını desteklediği açık bir durum olarak görülmektedir. Asimetrik tehdit için Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulunun tanımı ise; “Asimetrik tehdit, yarattığı ani ve hazırlıksız durum nedeni ile ülkelerin siyasi, sosyal ve

ekonomik sistemlerinde istikrarsızlıklara neden olan, düşük seviyede kuvvet ve teknoloji kullanarak etkin olmayı amaçlayan tehdit algılamasıdır” şeklindedir.¹⁷

Derrida, tehdit, güvenlik ve savunma gibi kavramlar arasındaki sınırların göreceli olduğuna işaret etmektedir. Bu göreceliliğin de istenilen şeylerin hegemon güçlerce rahatlıkla kullanılabildiğini şu ifadelerle desteklemektedir: “*Kavramlardaki karanlık, dogmatik ya da eleştirilebilir olan şeyler, iktidarların gerektiğinde onlardan yararlanmalarını engellememektedir. Tersine, bir kavram ne kadar bulanık olursa, çıkar amacıyla kullanılmaya o kadar uygundur*” (Aktaran, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2006: sayı 8).

Güvenlik ve tehdit anlayışına dair bakış açısının ve bu kavramlara atfedilen anlamların özellikle 2.Dünya Savaşı ile değişime uğradığı gözlemlenmektedir. “*İki kutuplu dünya düzeninin sonuna kadar güvenlik, daha çok bir ülke silahlı kuvvetlerinin karşı ülkelerde yarattığı tehdit ve buna karşı alınan tedbirler olarak gündeme gelmiştir*” (Küçükşahin ve Akkan, 2006: 41). “*Soğuk Savaş döneminde, Batı ülkelerinin güvenlik anlayışının odak noktasını, Sovyetler Birliği’nin başını çektiği Varşova Paktı’ndan kaynaklanan tehdit oluşturmuştur*” (Özgen, 2013: 96). Geleneksel savaş tekniklerinin uygulandığı, tek boyutlu tek yönlü ve tespit edilebilir güvenlik ortamı yerini çok değişkenli ve birçok belirsizlik içeren bir güvensizliğe bırakmıştır (Stratejik Öngörü, 2016: 1). Sovyetler tehdidine karşı kolektif güvenlik ve işbirliği maksatlı kurulmuş olan uluslararası örgütlenmelerden olan NATO, “*Sovyetlerin yıkılması ile birlikte savunma konseptini 7-8 Kasım 1991 tarihleri arasında düzenlenen Roma Zirvesi’nde, azalan tehdide paralel olarak, yüksek harbe hazırlık seviyesi gerektiren “İleriden Savunma” (Forward Defence) konsepti yerine daha düşük harbe hazırlık seviyesi gerektiren “Azaltılmış Kuvvetlerle İleride Bulunma” (Reduced Forward Presence) olarak değiştirmiştir*” (Özgen, 2013: 96).

¹⁷www.mgk.gov.tr/ 05.01.2006

Çağımızda tehdit anlayışı klasik manalarını korusa da meydana gelen olaylar neticesinde yeniden tanımlanmaya ihtiyaç duyan tehdit unsurları ortaya çıkmıştır. “Birleşmiş Milletlerin “Tehditler, Zorluklar ve Değişim” konulu Yüksek Düzeyli Panelinde uluslararası güvenliği tehdit eden unsurlar şu başlıklar altında toplanmıştır:

- a) “Ekonomik ve sosyal tehditler (yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar ve çevresel gerileme)”,
- b) “Devletlerarası çatışmalar”,
- c) “İç karışıklık (iç savaş, katliam, soykırım gibi büyük çaplı diğer faaliyetler)”,
- d) “Nükleer, radyolojik, kimyasal ve biyolojik silahlar”,
- e) “Terörizm”,
- f) “Ulus ötesi organize suçlar” (Topçu, 2016: 79).

Ayrıca gelecek dönemde de gündemi yoğun olarak meşgul edecek tehditler hakkında Gn.Kur.Bşk.lığının 2015 yılında yaptığı bir çalışmada güncel tehdit unsurları ana başlıklarıyla;

- a) “Terörizm”,
- b) “Sınır aşan örgütlü suçlar”,
- c) “Yasa dışı göçler”,
- d) “Bölgesel istikrarsızlar”,
- e) “İç karışıklıklar ve toplumsal olaylar”,
- f) “Doğal afetler”,
- g) “İklim değişikliği ve çevre sorunları”,
- h) “Salgın hastalıklar”,
- i) “Aşırı kentleşme”,
- j) “Enerji arzı ve ulaştırma güvenliği”,
- k) “Deniz yetki alanlarının kontrolü”,
- l) “Siber savaş”,

m) “*Kitle imha silahlarının yayılması*” olarak bahsedilmektedir (Stratejik Öngörü, 2016: 3).

Ülkelerin tehdit ve güvenlik anlayışları birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Ülkeler arasında tehdit ve güvenliğe dair bakış açılarındaki farklılıklar, savunma görevini icra edecek makamların belirlenmesine, bu makamların kabiliyetleri ve teşkilat yapılanmalarına da etki etmektedir. Örnek olarak İsrail devleti için bulunduğu coğrafi ve jeostratejik konum, Arap devletlerinin İsrail-Filistin sorununun tarafı olmaları ve Filistinlilerin yanında yer almaları, İsrail’in yalnızlık, çevrelenmişlik, sürekli tehdit altında olma ve hatta yok olma algılarını kuvvetlendirerek güvensizliğini arttırmıştır (Yesevi, 2012: 31). Bu durum İsrail’in ordusunun bölgede bulunan diğer ülke ordularıyla rekabet edebilmesi maksadıyla göre daha fazla personel ihtiyacı hissetmesi ve zorunlu askerlik modelinin ülkede halen devam etmesine yol açmıştır. İsrail’in bu kararı almasında en temel etmen güvenlik ve tehdit ile alakalı ulusal bakış açısından kaynaklanıyor. Bunun yanında NATO üyesi olan İzlanda’nın aktif bir ordusu yok. İsrail örneği ile ters ve tam zıt bir bakış açısıyla olsa da İzlanda’nın ordu bulundurmayı tercih etmemesinin benzer bir şekilde güvenlik ve tehdit anlayışına yaklaşımlar neticesinde olduğu kanaatindeyim.

NATO’ya alınmanın veya NATO’da kalmanın kıstasları arasında, askeri yeterlilik diye bir kavram yok. NATO’ya girme coğrafi kriterlere uyulduktan sonra siyasi bir karardır (Akın, 2008: 97). İzlanda’nın içinde bulunduğu bölgesel tehdit durumu ve İzlanda’nın jeostratejik konumu itibarıyla aktif bir silahlı kuvvetler teşkil etmemesinin, bunun yerine NATO üyesi olmayı tercih ederek tehdit kaygılarını tamamen hiçe saymamasının benzer güvenlik yaklaşımları neticesinde olduğu kanaatindeyim.

Orduların profesyonel askerlerden teşkil edilmesi veya zorunlu askerliğin devam ettirilmesi kararında devletlerin güvenlik ve tehdit kavramına nasıl anlamlar yüklediği çok önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Sadece orduların şeklini değil, orduların olup

olmamasına da devletlerin ve toplumların güvenlik ve tehdit kavramlarına yaklaşımları direk etki etmektedir.

2.2.Savunmada İş Birliği İhtiyacı

2.2.1.Küreselleşmenin Etkisi

Savunma ihtiyacı insanlar için ilk aşamada bireysel ve kendi kendine yetecek boyutu ile var olmuştur. Ancak kendi kendine yeterli olmayan durumların oluşması ile birlikte toplu olarak savunma ortaya çıkmıştır. Devamında ise savunma ihtiyacını karşılayan araçlarla güvenliğin sağlandığı durumlar birey ve toplumlar için vazgeçilmez olmuştur. Bireyler ve toplumlar güvenliklerini sağlamak maksadıyla öncelikli olarak kendi öz kaynaklarına başvurmuş ve kendi öz kaynaklarına güvenmişlerdir. Ancak zaman içinde savunma ihtiyacının karşılanmasında, bireysel boyuttan başlayarak, ulusal ve uluslararası boyutlara kadar kendi kendine yeterli olma koşullarında değişimler meydana gelmiştir (Creveld, 1991: 137-140).

Orta çağ sonrası yapılan keşiflerden matbaanın etkin kullanılması ile İncil, kilisenin tek elinde olmaktan çıkmış ve halkın erişimine de açık bir kitap haline gelmiştir. İncil'in yaygınlaşması ve halk tarafında okunur bir hale gelmesiyle Fransız İhtilali'ne kadar uzanan çeşitli boyutlarda halk hareketleri yaşanmıştır. İlk zamanlar basit bir keşif olarak görülen matbaanın keşfi, tüm dünyayı etkileyecek toplumsal hareketlerin oluşmasına sebep olacak kadar ileri boyutlara taşınmıştır.

Benzer şekilde denizcilikte yapılan keşifler sonucu uzak doğuda eğlence maksatlı kullanılan “Barut” un savaş alanlarında kullanımı ile dünya savaş literatürüne “Ateşli Silahlar” kavramı girmiştir. Ateşli silahların savaş alanlarında kullanılması ile uzun dönem süren klasik savaş tarihinde büyük değişmelere meydana gelmiştir (Creveld, 1991: 3).

İletişim ve ulaşım imkânlarının artmasıyla küreselleşmenin etkileri günümüz dünyasında da benzer hareketlerle sebep olmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan insanların ve toplumların ulaşım ve iletişim imkânlarının artması ile insanların birbirlerine erişimi gerek sanal ve gerek de gerçek ortamlarda daha kolay bir hale gelmiştir. “Artık, yeryüzünde gelişmiş, refah seviyeleri çok yüksek ülkeleri ve toplumları tanıma, takip etme imkânını ile gelişmemiş, fakir toplumlar aynı tüketim kalıplarına özenmekte ya da özendirilmektedir” (Yusuf, 1998: 76). Küreselleşmenin bu denli yaygınlaşması, modern zamanların güvenlik ve tehdit algılamalarında da değişimlere sebebiyet vermiştir.

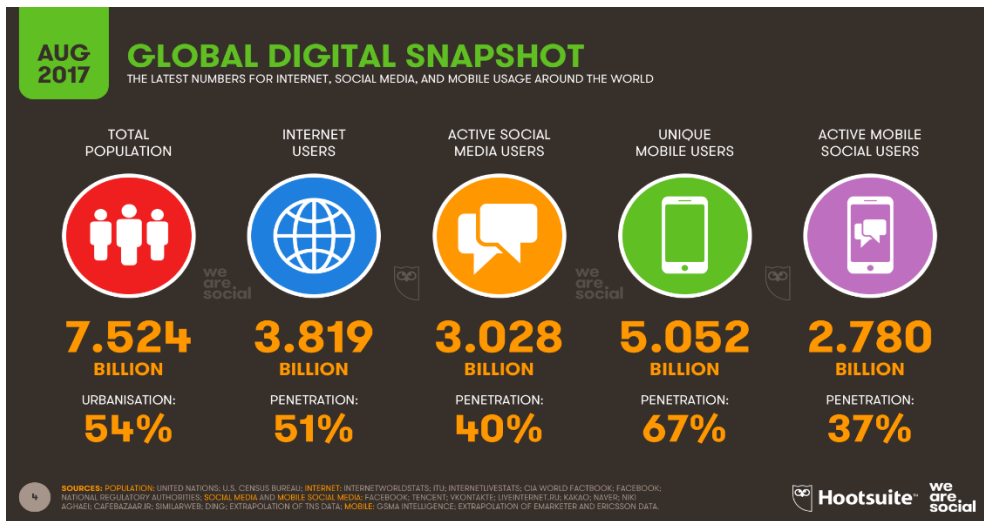
Bugün, dünyanın neresinde olursa olsun meydana gelen bir kriz ya da çözüm bekleyen birçok problem, “kelebek etkisi” yaratarak sadece meselenin birincil taraflarını ve ilk olarak gündeme geldiği bölgeyi değil, konuyla doğrudan alakası olmayan dünyanın geri kalan kısmını da en az birincil tarafları etkilediği kadar etki altında bırakmaktadır. Bundan dolayı, bölgesel ve küresel ölçekte oluşturulmuş güvenlik sistemlerinin şimdiye kadar olduğundan daha da yoğun bir şekilde aralarında iş birliğine gitmeleri ve problemlerin çözümünde ortak girişimlerde bulunmaları kaçınılmaz olmuştur (Bilgin, 2006: 13).

Küreselleşme ile dünya politikasında faaliyet gösteren ve politikaları etkileyen aktörler de çeşitlenmiştir. Egemen devletlerin yanında, çeşitli devlet dışı birimler de güç ve etki merkezleri haline gelmişlerdir. BM, AB ve NATO gibi uluslararası örgütlerin faaliyet alanları genişlemektedir. Uluslararası örgütlerin yanında sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler de yoğun bir şekilde devlet sınırlarını aşan sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal ilişkilere girmektedir. Bunlar, hemen hemen her alanda faaliyette bulunmakta, en ileri teknolojileri kullanarak dünya çapında kamuoyunu etkileyebilmekte ve devlet politikalarına sınırlamalar koyabilmektedir (Stratejik Öngörü, 2016: 2).

Kolay erişimli teknolojik cihazların toplumları ve devletleri ne denli etkilediğini görmek için verilebilecek en iyi örneklerden biri olarak yaşanan yakın dönemde yaşanan

“Arap Baharı” ve devamında gelen halk hareketleri gösterilebilir. Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte, Tunus’ta başlayan eylemler kısa sürede Mısır, Yemen, Fas, Lübnan, Cezayir, Bahreyn, Ürdün, Libya ve Suriye’ye yayılmış; Mısır, Tunus, Yemen ve Libya’da ülke yönetimlerinin değişmesine sebep olmuştur. Bu hızlı değişimin sebepleri arasında her ne kadar; otoriter rejimlerin varlığı, kronikleşmiş işsizlik, demokrasi ve insan haklarından yoksunluk gösterilse de durumun oluşmasını tetikleyen etkenlerin küreselleşmenin etkisi, teknolojinin yaygın kullanımı, sosyal medya ve genç nüfusun artması sayılmaktadır.¹⁸

Türkiye ve dünyada sosyal medya kullanımı giderek artmaktadır. Bilgisayar ve internet kullanım oranları 2016 yılı Nisan ayında 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla %54,9 ve %61,2 oldu. Bu oranlar erkeklerde %64,1 ve %70,5 iken, kadınlarda %45,9 ve %51,9’dur. Bilgisayar ve internet kullanım oranları, 2015 yılında sırasıyla %54,8 ve %55,9’dur.¹⁹ Hâlihazırda küresel internet kullanıcılarının sayısı 3 milyara ulaşmış durumdadır.

Şekil-2 (Dünya Nüfusu ile Sosyal Medya Kullanımına Dair Veriler)²⁰

¹⁸(a.g.e.: 4)

¹⁹www.tuik.gov.tr/ 18.08.2016

²⁰www.wearesocial.com/uk/blog/2017/08/three-billion-people-now-use-social-media/ 10.08.2017

Küreselleşme, toplumsal yaşamda güvenlik ve tehdit kavramalarına doğrudan etki eden bir faktör oldu. Küreselleşme ile dünya daha küçük bir yapı haline geldi. İnsanların birbirine olan erişimi ve ulaşımı kolaylaştı. Çok farklı kültürden insanların ortak fikirlerle daha kolay bir araya gelme şansı arttı bu durumun olumlu yanları kamusal boyutta da kendini gösterdi. Küreselleşme neticesinde aralarında binlerce kilometre mesafe olan ülkelerin gerek savunma gerek de ticaret anlamıyla ortaklıklar kurması eskiye oranla daha kolay hale geldi. Ancak küreselleşmenin ivmesi güvenliğe dair olumsuz durumları daha da çeşitlendirdi. Bu durumun DEAŞ(İSİS) vb. gayri nizami terör unsurlarının oluşumuna da etkisi olduğunu değerlendiriyorum.

Küresel dünyada iki veya daha fazla ülkenin savunma anlamında ortaklık kurması da karmaşık ve düzensiz yapılarla mücadele için ayrı bir önem kazandı. Ülkeler sadece kendi güçleri ile değil diğer ülkelerle kurdukları ortaklıklarla da güçlerini artırma gayreti gösterir duruma geldiler. Sonuç olarak, küreselleşmenin savunma konseptine etkisi büyük oldu ve bu durumun artarak devam edeceğini düşünüyorum.

2.2.2.Savunma Amaçlı Uluslararası Örgütlenme

Ulusal çıkarları korumak adına sorunları dar çerçevede, uluslararası politik gelişmeleri dikkate almaksızın geleneksel askeri yöntemlerle çözmeye çalışmak günümüz dünyasında kendi başına bir güvenlik tehdidine dönüşebilmektedir (Bilgin, 2006: 16).

Modern dünyada ülkelerin savunma ihtiyacını yalnız başlarına karşılayamayacakları gerçeği, ülkelerin yaşanan savaşlarının yıkıcı sonuçlarıyla yüzleşmeleriyle birlikte acı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Kant, uluslararası ilişkilerin bir düzene oturtulabilmesi için ideal manada kolektif güvenliği amaçlayan devletler üstü bir otoritenin şart olduğunu yılında belirtmiştir (Kant, 1960: 10-21).

Günümüzde tehdit, asimetrikten simetriğe kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkabilmektedir. “Özellikle Soğuk Savaş sonrası tehdit, toprak işgali ve nükleer saldırı

ihimalinden daha çok, etnik kökenli çatışmaya, 11 Eylül saldırıları sonrasında ise uluslararası terörizme doğru kaymış bulunmaktadır” (Yayla, 2015: 34). “Özellikle gelişmiş batı devletlerinde artık klasik bir savaş ve savunma anlayışından dünya barışının ve düzeninin korunması düşüncesine geçilmiş, insan haklarına yönelik saldırılar ve terör öncelikli tehdit olarak görülmeye başlanmıştır” (Işıklar, 2008: 813). Ayrıca ülkelerin toplumsal yaşamlarında meydana gelen değişimler sonucunda ülkelerin gerek nüfusu gerek de ekonomileri kendi başına savunma yapacak kadar kuvvetli değildi. Kendi başına yapılan savunma veya savaşların sonucunda birçok ülkenin ekonomik yıkıma uğradığı bilinmektedir. Örneğin AB’ye üye olan ülkelerin tamamı gerek sahip oldukları askeri ve teknik olanaklardan gerekse yapmış oldukları savunma harcamalarından dolayı tek başlarına Avrupa kıtasının güvenliğini sağlamaya yeterli değildir (Bilgin, 2006: 103). Sonuç olarak günümüzde tehdit olarak nitelendirilen durumlarla mücadele etme etkili bir uluslararası iş birliğini gerektirmektedir (Savunma Reformu, 2013: 8).

Aktif bir savaş öncesinde veya savaş devam ederken ülkeler arası kurulan ittifakların örnekleri 1.Dünya Savaşı ve öncesinde fazlasıyla karşılaşılan bir durum olarak görülmektedir. Ancak sadece savaş analarında değil potansiyel tehditlere karşı çok uluslu savunma ortaklıklarının kurulması 2.Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkmıştır. Bu duruma çok uluslu bir savunma örgütü olan NATO gösterilebilir. Özellikle 2.Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan büyük yıkımın etkileri ve Sovyetlerin batılı devletler için dönemin en önemli tehdidi olarak görülmesi üzerine, savunmaya dayalı uluslararası bir organizasyon olarak NATO kurulmuştur. Nisan 1949’da Washington’da on iki ülke arasında antlaşma imzalanmış ve iş birliğine dayanan bir güvenlik sisteminin temelleri atılmıştır.

NATO’nun savunma konsepti, kuruluşundan itibaren, savunma konusunda dünyada meydana gelen gelişmeler ışığında değişimler yaşamıştır. Bu süreçler; 1949-1962 yılları arasını kapsayan “Gerginlik Süreci”; ikincisi, 1962-1968 yılları arasındaki “Yumuşama

Süreci”; üçüncüsü, 1968 yılından 1990’lı yıllara kadar süregelen “Uzlaşma Süreci”; dördüncüsü ve günümüzü de kapsayanı ise, “Barış İçin Diyalog ve İş Birliği Süreci”dir (Bilbilik, 2004: 27). NATO’nun üye ülkeleri için kolektif savunma ve ortak bir güvenlik şemsiyesi özelliğinin oluşundan ve bu özelliğini her zaman için güce ve gücün vermiş olduğu caydırıcılığa dayandırmayıp, silahsızlanmaya ya da barışçıl koşullar konusunda uzlaşma arayışlarına dayandırmaya çalıştığına örnek teşkil edeceğinden dolayı önem arz etmektedir (Bilgin, 2006: 52).

Savunmaya dayalı iş birliği maksatlı bir örgüt olarak NATO, savunma anlayışı konusunda dünyada meydana gelen değişimlere ayak uydurarak, dünya siyasi yaşamında gündemde kalma gayretlerine devam etti. Soğuk Savaş’tan sonra NATO’nun asıl kuruluş maksadının sona erdiği birçok kişi tarafından dile getirilmeye başlandı. Ancak NATO; bu soruna, genişleme sürecine ve Ortadoğu’da, Orta Asya’da, Kafkaslar ’da ve Balkanlar’da bulunan pek çok ülkeyle ortaklık ilişkisi kurmaya devam ederek cevap verdi.

Özellikle 2.Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda ortaya çıkan güvenliğin temini, tehditlerin ortadan kaldırılması ve kalıcı barışın sağlanması maksadıyla kurulan savunmaya dayalı uluslararası örgütlenmelerle birlikte profesyonellik gerektiren askeri konularda artış yaşandığı görülüyor. Teknolojik gelişmelerin de artmasıyla karmaşıklaşan savaş ve çatışma ortamlarında taktik seviyeden stratejik seviyelere kadar müşterek hareket edebilme konusunda yetişmiş uzman kişilere olan gereksinim, bu süreçte daha da önem kazandı. Soğuk savaşın sona ermesi ile birçok ülke ordularının yapılanmalarında profesyonelleşmeye dair değişimlere gittiler. Bu değişime uluslararası savunma maksatlı kurulan organizasyonların da büyük etkileri oldu. Sonuç olarak, uluslararası organizasyonların dünya üzerinde güvenlik konularında artan etkinliği ile organizasyonlara üye olan ülkelerin daha fazla karşılıklı etkileşim halinde bulunmalarının, söz konusu değişim rüzgârlarını arttırdığını değerlendirmekteyim.

2.3. Ekonomik Gerekçeler

Güvenlik meselesi salt olarak askeri boyuta indirgenerek işlense de birden çok boyutlu etki alanı vardır. Güvenlik meselesi aynı zamanda, politik, sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik, askerî-stratejik, jeopolitik, jeostratejik ve tarihî faktörleri kapsamaktadır (Topçu, 2016: 75). Ülkelerin ordu yapı ve teşkilatlanmaları tarihsel süreç boyunca birbirleri arasında bazen benzerlik, bazen de farklılık döngüsünü içinde hareket etmiş olsa da yapılanma konusunda değişim göstermeyen en belirleyici ve ortak faktör ekonomik boyut olmuştur.

Savunma, ne zaman ihtiyaç olacağı, ihtiyaç olduğunda ne kadar fayda sağlayacağı bilmediğimiz bir kamu hizmetidir (Akin, 2008: 11). Ekonomik ihtiyaçlar ve kaygılar ne seviyede olursa olsun savunma ihtiyacının varlığı ülkeler ve devletler için vazgeçilmez konumunu sürekli olarak korumaktadır. Bu kapsamda orduların durumu ve teşkili konusunda yapılacak ekonomik değerlendirmeler, küresel boyutta ülkeler ve orduların varlığı için hayati önem arz etmektedir.

Sadece orduların teşkili konusunda değil, ülkenin savunulmasının planlaması konusunda ekonomik parametreler ülkeler tarafından öncelikli konu olarak değerlendirilmeye alınmaktadır. Toplum ve devlet yaşamına etki eden tüm konularda olduğu gibi çağımızın vazgeçilmez kurallarından birisi haline gelmiş olan “minimum maliyet maksimum verim” ilkesi, ordular teşkil edilirken de göz önünde bulundurulmaktadır (Yayla, 2015: 29).

Korkmazyürek savunma planlamasını, *“bir ülkenin bekasını sağlamak, millî hedeflerini elde etmek ve ulusal çıkarlarını korumak maksadıyla, savunmaya ayrılan kaynakların en etkin ve verimli kullanımını gerçekleştirmek için stratejik planlama, kuvvet planlaması, silahlanma planlaması ve harekât planlaması temel faaliyetlerinden oluşan bir süreç”* olarak tanımlamaktadır” (Korkmazyürek, 2009: 56).

Savunma planlamasının tek boyutlu bir faaliyet değildir. Savunma planlaması yapılırken siyasi ve politik boyutlar da dikkatle göz önüne alınmaktadır. Planlamacılar için öncelikli konu, devletin yürütme organının, devletin siyasetini belgelemesidir. Bütçeden savunmaya ayrılacak pay ne kadar olacak, katılım sağlanacak operasyonlar hangileri olacak, bölgesel ve küresel beklentiler neler olacak ve hangi imkân ve kabiliyetler kazanılacak gibi konularda karar verilmelidir (Topçu, 2016: 86). Planlamanın kesin hatlarla çizili olması elbette ki düşünülemez. Güvenliğin tesisi konusunda beklenmedik gelişmeler karşısında önceden alınacak planlı ihtiyati tedbirler mevcut olsa da planlanmayan gelişmeler ekonomik anlamda bütçeden ek tasarrufta bulunulmasını gerektirebilir. Örneğin beklenmeyen mülteci akımı, beklenenden çok daha büyük boyutlu doğal afetler vb. durumlarda savunma bütçesine ek miktarlar ayrılması gerektirebilir.

Savunma harcamaları konusunda olumsuz yönde eleştiriler genellikle ülkelerin bütçelerinden savunma harcamaları ile alakalı ayrılan miktarın fazlalığı ile alakalıdır. Savunma harcamalarının yüksekliği; genelde personel giderlerinin fazlalığı, destek sistemlerinin pahalı olması ve silah sistemlerinin fiyatlarındaki artışlardan kaynaklanmaktadır.²¹

Savunma harcamalarını etkileyen ve eleştirilere maruz kalmasını sağlayan en belirgin husus sadece orduların büyüklüğü ve personel giderlerinin fazlalığı konusunda değildir. Savunma harcamalarının miktarına etki eden birden çok faktör bulunmaktadır. Savunma harcamaları jeostratejik ve jeopolitik konumdan, siyasal, ideolojik ya da dini nüfuz alanlarını genişletme/karşı koyma çabalarından (örneğin İran-Irak, Suudi Arabistan ve Bahreyn), rejimlerinden, ekonomik ve teknolojik durumdan, tehditlerden, dış politika vb. tercihlerinden de etkilenmektedir (Stratejik Öngörü, 2016: 16).

²¹ <https://www.foreignaffairs.com/articles/1976-01-01/controlling-defense-budget>, 15.05.2017

Savunma harcamalarıyla alakalı maruz kalınan bir diğer eleştirel boyut, halkın refah seviyesinin artışı ile alakalı ayrılabilir potansiyel gelirin, savunma harcamalarına ayrılması ile alakalıdır. “*Örneğin 2.Dünya Savaşı dönemi boyunca ordusunu alarında tutmak zorunda kalan Türkiye’de savaş ekonomisi rejimin güvenlik kanadını daha da ön plana çıkardı. Bu durum kırsal kesimde yaşayanları en fazla vuran kıtlıklara yol açtı*” (Ünsaldı, 2008: 55).

Savunma bütçelerine karşı oluşan olumsuz eleştirilere karşı; ülke refahı, millî gelir seviyesi ile ülkenin güvenliğini kavramaları arasında denge sağlanması ve muhafaza edilmesi gerekiyor. Aksi takdirde toplumun kabullenme derecesinde sarsılmalar olabilir. Konunun dengeli tutulması halinde toplum nezdinde meydana gelebilecek olumsuz eleştirilerin önüne geçilebilir.

Savuma harcamaları, ülkelere ekonomik ve mali boyutta, değişik etkiler göstermektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında savunma harcamalarının etkisi farklı sonuçlara sebep olabilmektedir. “*Askerî harcamaların tasarrufu, ekonomik genel durum, politik istikrar veya istikrarsızlık ile doğru orantılıdır. Savunma harcamaları dış borcu artırma yönünde etkilidir. Kaynak sıkıntısı duyan ve/veya istikrar bulunmayan ülkeler, ekonomiye yansıyacak olumsuz etkileri fazlasıyla yaşayacaktır*” (Topçu, 2016: 91). “*Gelişmekte olan ülkelerin, savunma harcamalarını karşılayabilmek için, dışa bağımlılığı fazla olacağı için, ödemeler dengesi üzerinde negatif yönde bir baskı oluşacaktır*”²².Özetle gelişmiş ülkeler savunma harcamalarından etkin gelir elde edebilirken, gelişmekte olan ülkeler tam tersi bir refah kaybı ile karşılaşmaktadır.

Savunma ürünleri üretiminin sürekliliğinin sağlanması büyük yatırımlar gerektirmekte ve ARGE faaliyetlerine ihtiyaç duymaktadır. ARGE faaliyetlerine yapılacak yatırım ve destek ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile doğrudan alakalıdır. ARGE faaliyetleri yerine hazır askeri

²²(a.g.e.: 85).

projeleri satın almak, az gelişmiş ülkeler için daha garantili bir çözüm yöntemi gibi görünmektedir. Ancak, diğer ülkelere verilen para miktarı, kar-zarar ilişkisinde kafa karışıklığına yol açmaktadır. Bunun yanında savunma gibi hassas bir konuda diğer ülkelerin ARGE faaliyetlerine ve teknolojilerine bağımlı olmak, az gelişmiş ülkeleri politik ve askeri olarak bağımlı hale getirmektedir. Bu noktada az gelişmiş ülkeler içinden çıkmakta zorlandığı kısır bir döngüye düşmektedir.

Ekonomik boyutla değerlendirildiğinde, orduların profesyonelleşmesi, tam gönüllü ordular haline gelmesi ve sayısal olarak küçülmesinin ekonomiye olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş sonrası küçülmeye giden ayrıca şu an dünyanın en büyük profesyonel ordusuna sahip olan ABD, zorunlu askerlik modelini 1973 yılında Vietnam Savaşı sonrasında terk etmiş ve tam profesyonel ordu modeline geçiş yapmıştır. ABD ordusunun personel maliyetleri, profesyonel orduya geçişle birlikte toplam askeri maliyetin içinde %5,6'dan %19'a fırlamışsa da zamanla eğitim maliyetleri ve uzman kadrodan alınan verimlilikten sonra zorunlu askerliğe göre 2,5 milyar dolar tasarruf sağlanmıştır (Akın, 2008: 62).

Zorunlu askerlik ile profesyonel askerlik modeli için Türkiye özelinde yapılan bir çalışmada; *“zorunlu askerlik sisteminin Türkiye'nin savunma ihtiyacı için en iyi sistem olmadığı, zorunlu askerlik sisteminde insan gücü kaynağının savunma sektörüne verimli bir şekilde tahsis edilmediği, nüfus artışının etkisini azaltmak için uygulanan bedelli askerlik usulü geçici bir çözüm olduğundan devletin mevcut genel asker alma sistemine bir alternatif aramak zorunda kalacağı; buna karşılık, tam profesyonel askerliğin ilave bir maliyet olmaksızın verimli savunma sağlayacağı gibi personel kalitesini ve askerî hazırlığı artırabileceği sonucuna varılmıştır”* (Işıklar, 2008: 808).

Bütün değerlendirmeler ışığında orduların yapılanması, teşkilatlanması savunma harcamalarına ayrılan bütçeler konusunda ekonomik boyutun, ülkelerin alacağı kararlarda

belirleyici bir faktör olduğu görülüyor. Ayrıca orduların profesyonelleşmesi, küçülmesi ve etkinliklerinin artması konusunda da ekonomik boyutun önemli bir yer tuttuğunu düşünüyorum. Ekonomik anlamda ülkelerin az gelişmiş veya gelişmiş olmalarının, ayrıca diğer ülkelerle olan ekonomik bağımlılık seviyesinin de ordularının durumu, gelişimi dönüşümü ile alakalı tercihleri doğrudan etkilediğini değerlendiriyorum.

Birçok batılı ülkenin Soğuk Savaş sonrasında, gerek profesyonel ordularla rekabet edebilmek maksadıyla olsun gerek de yapılacak ortak harekâtlarda denge sağlayabilmek amacıyla olsun, eş zamanlı olarak profesyonel, etkin ve daha küçük ordulara geçtiği görülmektedir. Ayrıca, savunma maksatlı kurulan ve uluslararası iş birliğine dayalı organizasyonların dünya üzerinde etkinliğinin artmasıyla birlikte, gelişmiş birçok ülke ordularını sayısal olarak küçülüp iş birliğine dayanan savunma ortaklıklarına güvenmiştir. Bu durum sonucunda da ülkeler için ekonomik kazanımlar da elde edilmeye başlanmıştır. Elde edilen ekonomik kazanımlarla, ülkelerin b t çelerine ve dolaylı olarak da halkın refah seviyesine katkıda bulunarak orduların gelişimi ve halkın refahı gözetilerek iki yönlü kazanç elde edilmiştir.

2.4. Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler

İnsanlık tarihinde meydana gelen her türlü ilerleme, gelişim, keşif ilk fırsatta savaş alanında kullanıma koyulmuştur. Taştan, kemikten, demirden yapılan ilk icatların dahi savaş ve çatışma alanında kendisine çok yönlü olarak yer buldukları arkeolojik çalışmalardan elde edilen tarihi eserlerde görülmektedir. Günümüzde eski zamanlara benzer şekilde, insan hayatını kolaylaştırmaya yönelik en ileri düzey teknolojik keşifler de kısa sürede savunma alanında kullanılmak üzere kendine yer bulmaktadır (Creveld, 1991: 10).

Özellikle yakın dönem tarih incelemelerine bakılacak olduğunda teknolojik gelişmelerin en yoğun olarak hissedildiği dönemin 14. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılda

İngiltere’de yaşanan sanayi devrimiyle birlikte, gelişen denizcilik faaliyetleri sonucu deniz aşırı birçok yerin işgal edilmesi ile olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Bilgin, 2006: 45). Bu dönemde yapılan keşifler sonucu elde edilen hammadde ve yeni kaynakların kısa süre içinde savaş alanında kullanıma başlamasıyla birlikte dönemin baskın güçleri savaş alanında emsallerine göre hızlı bir şekilde üstünlük elde etmiştir.

Sanayi devrimi döneminde savunma alanını dolaylı olarak etkileyen ve kısa sürede savaş alanında yer alan keşiflerden en önemlilerinden birisi buhar makinesinin icat edilmesidir. James Watt; 1769 yılında ilk buhar makinesini yaparak sadece tarımla uğraşanların iş gücünü artırmak suretiyle onlara büyük bir kolaylık sağlamamış, aynı zamanda sanayi devrimini de tetikleyerek insanlık tarihindeki çok önemli olaylardan bir tanesine imza atmıştır. Böylece, İlk Çağ’dan beri hayvan ve insan gücüne dayalı olarak yapılan tarım, buhar gücüyle çalışan makinelerin yaygınlaşması neticesinde daha seri ve daha pratik yapılır olmuştur. Ayrıca, bu sayede buhar gücüyle çalışan gemiler üretilmiş ve denizcilerin sürekli kurduğu, dünyanın her yerine gitme hayalleri gerçeğe dönüşmeye başlamıştır (Bilgin, 2006: 112).

Söz konusu denizcilikteki yeni ilerlemeler ve yapılan keşifler neticesinde günümüz anlayışına benzer bir küreselleşmenin ilk adımlarının da bu dönemde atıldığı söylenebilir. Yapılan her yeni keşif ve bu keşiflerin kıtalar arası transferi ile birlikte savaş ve mücadele alanında da hayati öneme dair değişimlerin görülmesine başlanmıştır. Özellikle barutun uzak doğudaki eğlence maksatlı kullanım alanından farklı olarak savaş alanlarına girmesi ile birlikte savaşın tarihinde ciddi değişimler meydana gelmiştir. Çünkü barutun silah haline dönüşmesi ile ateşli silahlar kavramı ortaya çıkmıştır. Ateş gücü ile çatışan taraflar arasındaki niceliksel sayı dengesi bozulmuştur (Parker, 2006: 12).

Sanayi devriminin ciddi etkilerinin halen etkisini gösterdiği günümüzde yeni bir kavram olarak “Bilgi Devrimi” çağımıza damgasını vurmaktadır. Modern zamanlara

bakıldığında teknolojik ve bilimsel gelişimlerin artan hızı, kendisini savaş alanlarında daha da belirgin şekilde hissettirmektedir. Bilimin ve teknolojinin artan bu hızı ile savaşa dair genel geçer konseptlerde kırılmalar meydana gelmiştir. Askeri alana dair yapılan çalışmalar günümüz koşullarında sığ ve tek düze bilimsellikten ziyade daha karışık ve ortak bilim alanlarının uygulandığı bir alan haline gelmiştir.

1915-1945 başlangıç yılları kabul edildiğinde 30 yıl gibi kısa bir zaman aralığında meydana gelen iki büyük dünya savaşının oluşmasında teknolojik ve bilimsel gelişmelerin askeri alana ne denli hızlı tesir ettiği görülebilir. Ayrıca her iki savaştan mağlup olarak çıkan ve neredeyse tamamen yıkıma uğramış Almanya'nın ve benzer şekilde iki atom bombasına maruz kalmış Japonya'nın çok kısa sürede dünyanın en büyük ekonomileri haline gelmiş olmalarında da teknolojik ve bilimsel gelişmelerin artan hızının önemi büyüktür.

Günümüzde ileri seviye teknoloji ürünü savaş aletleri, savunma alanında, her ülke için vazgeçilmez hale gelmiştir. Yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak savaş alanı da artık daha karmaşık bir haldedir. Teknoloji ve bilimin askeri alanla bu denli entegre olması, konusunda uzmanlaşmış personele olan zorunluluğu da beraberinde getirmiştir. Savaşa yön veren hava araçlarının, kıtalar arası görev yapabilen devasa savaş gemilerinin, giderek karmaşıklaşan iletişim sistemlerinin ve yeni bir rekabet alanı olan uzayda hâkimiyet mücadelelerinin verildiği günümüzde, ordu personelinin konusunda uzmanlaşma zorunluluğu tartışılmaz bir konuma gelmiştir. Bilim ve teknolojinin askeri alanda yoğun olarak kullanımı ile orduların yapısında ileri teknoloji ve bilimle iç içe olan, uzmanlaşmış ve profesyonel personel istihdamı artmıştır.

Sadece pozitif bilimlerde değil, sosyal bilimlerde de orduların yapısını derinden etkileyen bu değişimlere karşı araştırmacılarının çalışmalarını yönelttiği görülüyor. Bröcling, “Disiplin” isimli çalışmasında, yakın dönemde Alman ordusunda meydana gelen değişime, sosyal bilimlerin müdahil olması ile alakalı örnek bir durum anlatmaktadır;

“Ordu, sistematik olarak ampirik sosyal araştırmalardan faydalanmak suretiyle teori ve pratik arasında bir feedback (geri bildirim) mekanizması kurmuştu: Askeri sosyologlar, bireysel uyum sorunlarını, ordu içerisindeki sürtüşmeleri ve ordu ile sivil toplum arasındaki uyuşmazlıkları aydınlatıyor ve bu şekilde ordunun ya da resmi idari makamların organizasyon açısından gerekli adımlar atmalarını sağlayacak bilgi dökümü ve veriler oluşturuluyordu” (Bröcling, 2002: 385).

Aynı alışmasında Bröcling, teknolojik değişimin iyice hissedildiği ve dünya savaşlarının meydana geldiği dönemlerde, sosyal bilimlerin askeri alanda ne kadar etkin kullanıldığına dikkatleri şu şekilde çekmektedir;

“Diğer disipline etme bilimleri gibi sosyoloji de sadece itaatkr bir askerin özelliklerini, böyle bir itaatkr askerin nasıl elde edileceğine dair bilgileri üretmekle yetinmeyerek, itaatsizliğin nasıl kavranması ve askeri kıstaslara göre işlevsiz olan veya yetersiz olan unsurlara karşı nasıl bir tutum izlenmesi gerektiğine dair sorular sormaktaydı. Bir yanda psikologlar, yeterlilik testleri hazırlayıp uygularken ve psikiyatristler” patolojik durumlar” ı muayene ediyor veya ayıklıyorken öte yanda hukukçular cezalar arptırırken ve disiplinden sorumlu üstler “eğitim önlemlerini” devreye sokarken sosyologlar da “normdan sapma” bilimi yaparak askerî açıdan arızalı, disfonksiyonel davranış şekillerinin sıklığını, bunlara etkiyen faktörleri ve bu davranışların “tırmanışlarını” inceliyorlardı. Kendine özgü bir norm\normallik ve sapma anlayışının oluşturulması da bu inceleme anlayışının bir parçasıydı: Hukuki söylem, kurala uygun olan ile kurallara aykırı davranışlar arasındaki farkları ortaya koyar, tıbbi sylen sağlıklı insan ile hasta insan arasında ayrına giderken sosyal bilimsel söylem, ideal normların yerine ortalama normlar getirmiş ve sapmaları istatistiki normal dağılıma bakarak belirlemiştir” (Bröcling, 2002: 387).

2.Dünya Savaşı sonrası, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte, ülkelerin güvenlik ve tehdit algılamalarında da değişimler oldu. Orduların yapı ve teşkilatlanmaları da

bu algılama farklılıklarından ötürü kayda değer dönüşümler yaşadı. Bu dönemde yaşanan bilim ve teknolojiadaki gelişimler nitelikli ve eğitilmiş personele olan ihtiyacı arttırdı. Birçok gelişmiş ve batılı ülke, bu dönemde ordularını zorunluluk esastan arındırıp, tamamen gönüllü ve profesyonellerden oluşan ordular haline dönüştürdü. Orduların temel yapılarının bu denli büyük oranda değişimine, meydana gelen bilimsel ve teknolojik gelişimlerin küçümsenmeyecek derecede katkısı olduğu görülüyor. Gelecekte de bilim ve teknolojinin, sadece pozitif bilim alanlarında değil, birden fazla bilim alanında askeri konulara tesir edeceğini düşünüyorum.

2.5. Savaşın Değişen Koşulları

Savaşlar ve çatışma alanları bilimsel, sosyal, teknolojik, tarihi koşullar ışığında değişimlere maruz kalmıştır. Söz konusu değişim o denli olmuştur ki mücadele ve savaş alanında değişim göstermeyen tek şey değişimin kendisi olmuştur. Savaşa dair genel geçer kavramlar elbette yapı taşları olarak yerini korumaktadır. Ancak değişim, savaş alanının her alanında, her kademesinde ve sürekli olarak olagelmıştır.

Klasik manada orduların teşkil edildiği zaman aralığında, orduların güç ve caydırıcılığının temel ölçütü nicel olarak üstünlük ile değerlendirmeye alındı. Savaşacak toplulukların sayısal olarak savaşma gücü olan asker miktarı ne kadar fazla ise toplumlar o denli güçlü sayıldılar. Bu dönem ordu yapılanmaları klasik dönem ve modern dönem olarak adlandırılan ordu yapılanmalarına denk gelmektedir. Ancak orduların post modern askerlik çağındaki misyonuna göre, büyüklüğü değil, işlevsel savaş gücü ve muharebe etkinliği çok daha fazla öne çıkmaktadır (Yayla, 2015: 51).

Klasik anlamda teşkil edilen ilk düzenli birliklerin kara birlikleridir. İlkel koşullarda yaşam alanının korunması için, kara birlikleri pratik ve kolay savunma icra edebilecek kuvvetler olarak savaş alanında öncelikli olarak kullanıldılar. Yaşam alanlarının sınırların

genişlemesi ve denizlerin de hâkimiyet alanına girmesi ile birlikte, deniz sahası da korunması gereken bir alan olmuş ve deniz kuvvetleri savaş sahasına dâhil olmuştur. Son olarak da teknoloji çağının artan imkanlarıyla birlikte savaş alanına hava sahası dahil olmuş ve günümüzün en etkin kuvvetlerinden olan hava kuvvetleri ortaya çıkmıştır (Creveld, 1991: 10-15). Kara, Deniz ve Hava sahalarına etki eden savaş konseptleri uzun yıllar savaş alanının temel kuvvetleri olarak kalsa da sabit kalmamış ve meydana gelen değişimlerden bu sahalar da etkilenmiştir.

Günümüzde devletlerin ülkelerinin kara, deniz ve havadan koruma esasına dayalı “savunma” yapılanmaları, işlevlerini yerine getirmede yetersiz kalmaktadır. Dost ve düşmanın, mavi ve kırmızı renklerle kesin olarak ayrılabilirdi; cephesi yanı ve gerisi belli olan geometrik formasyonlarda, geleneksel savaş tekniklerinin uygulandığı, tek boyutlu tek yönlü ve tespit edilebilir güvenlik ortamı yerini çok değişkenli ve birçok belirsizlik içeren bir güvensizliğe bırakmıştır (Stratejik Öngörü, 2016: 1). Belirsizliğin savaş alanındaki değişime tesiri diğer alanlardan daha büyük boyutta olmuştur. Gerek savaş alanında gerek savaşa hazırlık anlamında ve gerek de orduların yapılanmaları konusunda, belirsizlik ortamları yapılacak harekâtlarda alınacak kararlara ciddi oranda etki etmektedir. Günümüzde düşmanı isimlendirme eğilimi geri plana kaymış, tehditlerin belirlenmesi ve onunla mücadele ön plana çıkmıştır (Küçükşahin ve Akkan, 2006: 58). Meydana gelen iki büyük dünya savaşı, sonrasında yaşanan soğuk savaş dönemi ve günümüz dünyasında yaşanan uluslararası terörizm konuları savaşın koşullarının ne denli farklı boyutlara ulaştığına örnek teşkil etmektedir.

Savaşların meydana geldiği coğrafi konumda meydana gelen değişim, temel savaş konseptlerini yıkıp tamamen farklı bir savaş alanı fikrinin ortaya çıkmasına neden oldu. Gökleri de savaş sahasına katma biçiminde ortaya çıkan askeri uygulama, savaşa yepyeni bir boyut getirdi. Savaşın “mekânı” bakımından ortaya çıkan bu “devrim”, cephe ve memleket

ayrımını nasıl geçersiz kıldıysa, savaşa fiilen çatışma düzleminde katılan “savaşçılar” ve “savaşçı olmayanlar” ayrımını da ortadan kaldırmıştır (Bröcling, 2002: 301). Hayati öneme sahip olan ve bir ülkenin var olabilmesi için koşulsuz korunması gereken kara ve deniz sınırlarına hava sahası sınırları da eklenerek yeni bir kavram ortaya çıktı. Havada üstünlüğü ele geçirmek, yeni çıkan bu konseptle hakimiyeti elde bulundurmak anlamına geldiğinden, ülkelerin üzerinde önemle durması gereken bir konu olarak kaçınılmaz hale geldi.

ABD’nin ordu yapılanmasını değiştirme kararına en çok etki eden durumun, ABD ordusunun en son olarak zorunlu askerlerle katıldığı, Vietnam Savaşı olduğu değerlendirilmektedir. Vietnam Savaşı’na kadar kara harbi önemlidir ve kara harbinde teknolojinin daha az belirleyici olduğundan, asker miktarı önemlidir (Akın, 2008: 15). O döneme kadar ABD ordusu, sayısal olarak çoğunluğa zorunlu askerlik uygulamasını devam ettirerek sahip olmaktadır. Ancak Vietnam Savaşı’nda istenilen başarının elde edilememesi, kayıpların artması ve savaşın süresindeki belirsizlikler eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Bu durum sadece eleştiri boyutunda kalmayıp ordunun görev alanının toplum tarafından sorgulanır hale gelmesine de sebep olmuştur. Orduya zorunlu olarak katılma konusunda Vietnam Savaşı ile birlikte ABD toplumu içinde fikir ayrılıkları oluşmuştur. Vietnam Savaşı’nda kara ordusunun büyüklüğünden çok hava kuvvetlerinin profesyonelliği savaşın kaderinde belirleyici olmuştur.²³ Bu durum sonrasında da ABD ordusu radikal bir karar alarak ordu yapılanmasını gönüllü askerlerden oluşan profesyonel orduya dönüştürmüştür.

Nükleer, biyolojik, radyolojik, kimyasal savaşın varlığı ve bu silahların akıl almaz büyüklükte meydana getirebileceği yıkım ihtimali savaş alanının daralmasına ve “Kaçınılmaz Alan” fikrinin doğmasına neden olmuştur. Bu durum da özellikle bu silahlara sahip olan devletlerle olmayanlar arasındaki güç dengesizliğini ileri boyutlara taşımaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD’nin Japonya’ya karşı atom bombası kullanması ve sonuçları insanlık

²³(a.g.e.: 16).

için kara bir gün olarak tarihe geçmiştir (Küçükşahin ve Akkan, 2006: 53). Sivil-asker ayrımı yapmadan yapılan bu saldırı sonucu meydana gelen yıkım, insanlığın kendi eliyle kendine yapabileceği zararın ne denli büyük boyutlara ulaşabileceğini göstermiştir. Önceleri sadece büyük devletlerin sahip olduğu, büyük yıkımlara sebep olabilecek silahların, artan teknoloji imkânları ile birçok devlet ve devlet dışı yapı tarafından elde edilebilir hale gelmesi insanlığın içine düştüğü durumu daha da korkutucu boyutlara taşı mıştır.

Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin merkezi haline gelen ülkelerde savaş koşullarına etki edecek değişimlerin artan sürati, bu durumda olmayan ülkeler için mücadele etmenin imknsızlaştığı bir durumu ortaya çıkartıyor. Ancak bu dönemde zayıf durumda olduğu düşünülen devletler ve devlet dışı yapılanmalar teknolojik gelişimlerin olumsuz yanlarından ve boşluklarından istifade ederek kendilerince üstünlük sağlama şansı elde ediyor. *“11 Eylül 2001 gününe kadar sadece yolcu taşımaya yaradığı düşünülen yolcu uçaklarının bir anda en büyük gökdelenleri imha edebilecek birer silaha dönüşmesi ve yarattığı asimetri, konu ile ilgili bilinen ve en iyi örneklerden biri niteliğindedir”* (Küçükşahin ve Akkan, 2006: 52).

Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin artan süratle ilerlemesi ve bu gelişmelerin savaş alanında kendisini yoğun olarak hissettirmesiyle de savaşın klasik şekillerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Savaşan tarafların yüz yüze gelmediği, kıtalararası uzun menzilli silahların kullanıldığı, yeri ve zamanı belli olmadan gerçekleşen saldırıların normal kabul edildiği savaş konsepti, savaş alanına hâkim hale gelmiştir. Savaş seferleri binlerce yıldır silahlarla donanmış adamlar ve ardından yarım yüzyıllık bir süre için adamlarla donanmış silahlar tarafından belirlendikten sonra şimdi de adamsız “akıllı” silahlar çağına girilmiştir (Bröcling, 2002: 358). İnsansız hava araçları, insansız savaşan gemi ve denizaltılar ve hatta insansız çatışmaların olduğu savaş alanlarının normalleştiği bir savaş konseptine doğru ilerlenmektedir. Savaş alanının değişmezi olarak görünen insan faktörünün sahadan çıkarılmasına doğru giden bir sürecin belirtileri günümüzden itibaren yaşanmaktadır.

Teknolojik ve bilimsel ilerlemenin askeri alanda hızla artan uygulamaları ile uzmanlaşmanın önemi bir kez daha ön plana çıkmıştır. “*Sadece savaşmak, mücadele etmek ve itaat etmek konusunda hazır ve istekli olmak yetmemekte; dolayısıyla da savaşın sevk ve idaresinin gerek teknolojik düzlemde gerekse de organizasyon düzleminde zorunlu kıldığı bilgi ve becerilerin askere kazandırılması gerekmektedir*” (Bröcling, 2002: 26). Uzmanlaşma konusu, askerliğe dair beklenti ve anlayışlarda önemli değişimlerin oluşmasına neden olmuştur. Eski model askerlik öğretileri yerine, konusunda uzman askerler yetiştirme, askeri eğitim alanında ön plana çıkmıştır. Kısa süre içinde askere klasik manada savaşma öğretilerle ancak bu durum yetersiz kalmaktadır. Asker artık ileri teknoloji ürünü silahları kullanmayı öğrenmelidir. Özellikle bu tarzda silahların, askeri savaşlarının neticesini belirlediği ortamda uzman kadronun önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Akın, 2008: 61).

Savaşın koşullarında meydana gelen birçok değişim asker kişilerin eğitilmesi ile alakalı eğitim sürecine de etki etmiştir. Uzmanlık gerektiren konularda eğitilecek askerler için kısa süreli verilen eğitimler yetersiz kalmaktadır. Ordu içinde bulunan her rütbedeki personelin göstermesi gereken görev performansı eski zamanlara nazaran artış göstermiştir. Özellikle belirsizlik ortamının hâkim olduğu günümüz koşullarında karmaşık durumların içinden çıkabilecek kapasiteye sahip personelin eğitim süreci de karmaşık ve çok yönlü olmak zorundadır. Modern ordulardan post modern ordulara dönüşümde etken faktörlerden birinin, ordu personelinin konusunda uzmanlaşması zorunluluğu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. “*19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren savaşın sanayileşmesiyle birlikte, askerlerin buyruklara otomatik olarak boyun eğmelerinin yetmez hale gelmesinden sonra, onlardan, kılı kırk yararak belirlenmiş hareketleri emir gereği tekrarlamaktan öteye beceriler talep edilmekte ve eğitimin de bu yeni ihtiyaçlara göre dönüştürülmesi gerekliliği zorunlu olmaktadır*” (Bröcling, 2002: 41). Savaşın koşullarında meydana gelen onca gelişmeye karşın,

geleceğin savaş konseptinde, yetişmiş uzman personelin savaş alanında vazgeçilmez bir unsur olacağı açık bir şekilde görülmektedir.

Savaşın koşullarında meydana gelen değişimlere ayak uydurabilen personelin yetiştirilmesi konusunda yapılan çalışmalarla birlikte orduların etkinliği artmış ve çağın gereksinimlerine uygun orduların teşkili sağlanabilmiştir. Ancak ileri düzeyde uzmanlık gerektiren ve yetişmesi uzun zaman alan personelin idamesi ve görevde devamlılığı da göz önünde bulundurulması gereken yeni bir durum olarak ortaya çıktı. Yüksek maliyet ve uzun süre gerektiren eğitimler sonucu yetişen uzman personelin orduda uzun süreli idame edilmesi konusu önem kazandı. Personelin sağlıklı olması konusunda yapılan yatırımlar, personelden alınacak verim, geri dönüşüm anlamında daha da önem kazandı.

Askeri eğitimlerin en başında, askerin gerektiğinde ölmek için eğitildiği kendisine öğretilir. Ancak günümüz ordularında ölüm veya sakatlanma ihtimali, bu denli uzun ve meşakkatli eğitim alan personel için, düşünülecek son ihtimal olmaktadır. Ordular, personelin görevini sağlıklı ve uzun süre yapabileceği tedbirlere odaklanmaya adanmaktadır. Kaybedilecek her personel ordular için her anlamda daha fazla değerlidir.

Amerikan ordusunun profesyonelleşirken en hassasiyetle üzerinde durduğu konu insan hayatına karşı tavrıdır. Amerikan ordusu stratejisi Vietnam savaşının yaralarını sararken en öncelikle sırayı maliyeti ne olursa olsun askerin hayatta kalması üzerine kurmuştur (Akın, 2008: 30). Pentagon'un diğer bir temel tezi olan sıfır ölümlü savaş yani savunmanın erişemeyeceği yükseklikten bombardıman yaparak hiçbir tehlikeye maruz kalmadan imha etme gücüne sahip olmaktır.²⁴ “Sıfır Ölümlü Savaş” konsepti modern orduların teşkili sonrası meydana gelen gelişmelerin derin analizleri sonucunda ortaya çıkan bir savaş konseptidir. “Sıfır Ölümlü Savaş” gibi bir durumun %100 sağlanması günümüz koşullarında dahi söz konusu değildir. Ancak “Sıfır Ölümlü Savaş” konseptinin, kendi ülke sınırları dışında icra

²⁴(a.g.e.: 30).

edilen operasyonların halk nezdinde meşruluk kazanması ve gelecek dönem asker temininde kolaylık sağlanması maksadıyla inşa edilen bir kavram olduğu düşünülmektedir. “1993 yılında Somali’de, ABD askerlerince yapılan harekât sonunda, alınan taktik seviyedeki bir yenilgi ve sonucunda verilen kayıpların operatif seviyede harekât üzerinde anlamlı bir etkisi olmamasına rağmen, stratejik seviyede bütün bir harekâtın durdurulması ile sonuçlanmıştır” (Küçükşahin ve Akkan, 2006: 57). ABD’nin Somali’de icra ettiği operasyonlarda verilen kayıpların fazlalığı ve savaşın gerekçelerinin halk tarafından sorgulanır hale gelmesinin, “Sıfır Ölümlü Savaş” konseptinin ortaya çıkmasında etkili olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda geleceğin savaşlarında; silahların öldürücülüğü azaltılıp yaralayıcı özelliği artırılarak daha fazla askerin savaş dışı bırakılması, askerlerin zihinsel ve bedensel yorgunlarının en aza indirilerek performanslarının en yüksek düzeye çıkarılması, can kayıplarının en aza indirilmesi ve en kısa sürede tedavi edilmesi ön planda olacaktır (Stratejik Öngörü, 2016: 12).

Savaşın ve çatışmanın modern zamanlarda değişen yüzünün önemli odak noktalarından birisi de güvenlik konusunun salt askeri boyutları aşması olduğudur. Toplumsal yaşam ve devlet anlayışında meydana gelen gelişmeler sonucu, savunma görevinin icrası yalnızca askeri kurumlara ait olmaktan çıkmıştır. Teknoloji ve bilimin askeri alanda belirleyici bir kuvvet çarpanı haline gelmesiyle askeri kurumlar diğer kurumlarla ortak çalışma alanları oluşturmak zorunda kalmıştır. Teknoloji ve bilimin ana merkezleri olan üniversiteler ve üniversitelerle bağı olan kurumların böylelikle askeri alanda nüfuz alanını genişletmiştir. Dünyada savunma ile eğitim arasında birbirini tamamlayan sıkı bir ilişki kurulmuştur. Şangay Jiao Tong Üniversitesi’nin yaptığı bir araştırmaya göre dünyanın en iyi 20 üniversitesi arasında yer alan 10 ABD üniversitesinin ABD’nin askeri avantajını sürdürmek için gereken araç ve bilgiyi sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.²⁵

²⁵(a.g.e.: 11).

“Post Modern Dönem yapılarla birlikte ordular, geçmişte hiç olmadığı kadar, ‘Barışı Koruma’ ve ‘İnsani Yardım’ görevlerine odaklanmış ve bu değişim askeri doktrinlerde daha merkezi bir pozisyon almıştır” (Akyürek, 2010: 3). Bu yeni konseptle birlikte çatışma sonrası barışı koruma ve insani yardım konusunda yetişmiş personelin askeri alanda görev alanı genişlemiştir. Ayrıca askeri personelden barışı koruma ve insani yardım ile alakalı ortak görevlere katılacak personelin konuyla alakalı eğitilmesi konusu da gündeme gelmiştir. Sivil-asker iş birliği, icra edilecek her alanda, vazgeçilmez bir konuma gelmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri örneğine bakıldığında, kendi geleceğine dair yaptığı çalışmalarda TSK, gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi konu üzerinde hassasiyet göstererek, savunma planlama ve yönetiminde etkin bir sivil-asker iş birliğinin sağlanması, savunma konusunda sivil uzmanlar yetiştirilmesini konusunu desteklemektedir (Savunma Reformu, 2013: 5).

Yaşadığımız çağda teknolojideki gelişmeler etkisini savunma sanayisinde de göstermektedir. Bu gelişme yetişmiş insan kaynağına olan bağımlılığı arttırmakta, dolaylı olarak dünya ordularının profesyonelleşme süreçlerine girdi yapmaktadır (Yayla, 2015: 12). Savaşın klasik metot, yöntem ve şekillerinden hızlı şekilde uzaklaşması ile birlikte ordular yapılanma ve teşkilatlanmalarını çağın gereksinimlerine göre düzenlemiş ve düzenlemeye devam etmektedirler. Savaş ve çatışmanın değişen koşulları asker veya sivil, konusunda uzman ve yetişmiş personele olan ihtiyacı vazgeçilmez hale getirmiştir.

2.6. Nitelikli Personel İhtiyacı

Belli bir alanda kendini geliştirmiş ve uzmanlaşmış insana olan ihtiyaç iş hayatında her alanda ve her konuda vazgeçilmez olmuştur. Günümüzde, uzmanlaşmanın ileri boyutu olarak profesyonelleşme kavramı, hemen hemen her sahada aranılan bir konuma gelmiştir. Gerek sivil sektörde gerek de kamu kurum ve kuruluşlarında profesyonelleşmiş kişilerle çalışmak kurumlar için öncelik arz etmektedir. İş yaşamında ortaya çıkan herhangi bir yeni alan dahi profesyonelleşme gereksinimleri ışığında gelişim göstermektedir.

Sivil iş yaşamına benzer şekilde askerliğin icrasında da nitelikli personele olan ihtiyacın, ordu yapılanmalarının ortaya çıktığı zamanlara kadar uzanıyor. Klasik model ordu yapılanmalarında en yetenekli ve yetişmiş askerlerden oluşan birliklerin merkezde, kralın yakınında konuşlanmış olmaları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Osmanlı Devleti zamanında kullanılan Kapıkulu Askerleri başkentin ve padişahın özel olarak korunması ile görevlendirilmişti. Bu askerler günümüz profesyonel askerlik yapısına benzer şekilde teşkil edilmişti. Özel eğitim ve özel yetenekleri ile başkent ve padişahın korunması görevlerini icra ediyorlardı (Şimşek, 2006: 9). Kendisini belirli bir konuda geliştirmiş, konusunda tecrübe kazanmış uzman personele olan ihtiyaç askerlik mevzuunda tarihin her safhasında vazgeçilmez konumunu korumuştur. “Her türlü teknolojik gelişmeye rağmen yüksek moral ve motivasyonlu, iyi eğitilmiş nitelikli insan gücü muhabere ortamının en önemli unsuru olmaya devam edecektir” (Stratejik Öngörü, 2016:26).

Ulus devletlerin inşası sürecinde ortaya çıkan ve sayısal fazlalığın üstünlük olarak değerlendirildiği ordu modelleri güncelliğini yitirmiştir. Eli silah tutan herkesin potansiyel savaşçı ve asker olarak nitelendirildiği koşullar geride kalmıştır. İnsanlık tarihinde yaşanan birçok savaşın sonucunda, nicel olarak büyük orduya sahip olmanın, operasyonel etkinlikle alakasının olmadığı kanıtlanmıştır. Nitelikli askerlerin başarılarına dair örnekler tarih sahnesinin birçok yerinde bulunmaktadır. Çanakkale’de Yahya Çavuş ve 43 kişilik takımının 3 alay seviyesinde birliklere saatlerce geçit vermemesi bu duruma bir örnektir; “*Bir kolordu büyüklüğündeki Fransız ve İngiliz askerlerinden oluşan birlik, Seddülbahir Burnu’na çıkarma yapar. Bu kuvvetlere karşı direnen, Mustafa Şevki komutasındaki 800 kişilik birlik, yoğun düşman topçu bombardımanı altında müdafaa yaparken 43 kişiye düşmüştür. Komutanın da yaralanması sonunda birliğin komutasını, Ezineli Yahya Çavuş üstlenerek, birliğinde 3 kişi kalana kadar destansı bir müdafaa yapacaktır*” (Gök, 2014: 140).

Dünyada meydana gelen siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik gelişmeler göz önüne alındığında ordularda meydana gelen değişim genel itibari ile nicelik olarak daha küçük, nitelik açısından ise ateş gücü, hareket kabiliyeti ve profesyonellik yönünden daha etkin kuvvetlerin oluşturulması şeklindedir (Yayla, 2015: 1). Meydana gelen teknolojik, ekonomik, siyasi gelişmelerin yanı sıra sosyolojik anlamda toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler, askerlikle alakalı konulara derinden nüfuz etmiştir. Gerek disiplin altına alma anlayışında gerek de nitelikli personele olan ihtiyacın karşılanması anlamında sert ve katı olan askerlik varsayımlarında ciddi kırılmalar meydana gelmiştir. “Eskiden sıkı bir talim altında bunalılan paralı askere uygulanan disiplin, bu disiplini denetleyen ve cezai yaptırımlara başvuran subayın varlığı sayesinde sağlanabiliyordu” (Bröcling, 2002: 407). Bu ve buna benzer durumların günümüz toplumsal yaşam koşullarında uygulanması, etkin ordular isteyen ülkeler için ihtimal dışında kalmıştır.

Teknolojinin ilerlemesi ve askeri alanda yoğun olarak kullanılmasıyla birlikte, masa başından ayrılmayan ancak ileri düzeyde kritik işler yapan “teknik personel” kavramı, diğer sahalarda olduğu gibi, askeri alanında da yerini sabitlemiştir. Post modern ordu modellerinde “Sıkı bir eğitimle belirlenmiş tek tip piyadenin yerini, görevleri onlardan istenilen kalifikasyonlar kadar çok çeşitlilik arz eden yüksek sayıda teknik uzman almaktadır”.²⁶ Bu tip personeli disiplin altına almak ve kendisinden beklenen kritik işleri yapmasını sağlamak, eski, alışlagelmiş askeri disiplin yöntemlerinden farklılık arz etmektedir.

Profesyonel ve uzman personelin görevini yapması için yazılı ve sözlü kurallar dizini ve emir-komuta ritüelleri yetersiz kalmaktadır. Askerlerin ve personelin aynı zamanda görev etkinliğinin artması hatta devamı için göreve motive edilmesi gerekmektedir. Yalnızca vatanseverlik duygularının ön plana çıkartıldığı veya katı disipline etme kurallarının uygulandığı yöntemlerle teknik personelin göreve motive edilmesi artık söz konusu değildir.

²⁶(a.g.e.: 376)

Vatansever ideolojik şartlandırma “içten gelen kanaat ve inanca dayalı bir itaate” yaslanmaktadır; teknik askerin işlevselliğini sağlayan disiplin ise, ondan, makinelerin bilimsel, uzmanca bakım ve kullanımını talep eden bir disiplindir.²⁷ Bahsedilen personel tipine dair motive unsurları arasında vatanseverlik duygularının kabartılması bir seviyede geçerliliğini korusa da işin teknik boyutu nedeniyle tek başına yeterli olmamaktadır.

Günümüzde orduların her kademesinde, nitelikli personele olan ihtiyacın vazgeçilmezliği daha da hissedilir hale gelmiştir. En alt seviyedeki askerden en üst seviyedeki komutana kadar nitelikli olmak, etkinlik isteyen ordularda aranılan bir zorunluluk haline gelmiştir. Savaşın ve çatışmanın değişen koşullarıyla birlikte, inisiyatif kullanabilen, muhakeme ve mukayese yeteneği olan, değişimlere ayak uydurabilen asker profili, günümüz belirsizlik ortamında, orduların her kademesinde ihtiyaç haline gelmiştir. Liderler ve personelden; belirsizlik, artan karmaşıklık, devamlı değişen harekât şekli ve esnek düşman unsurlarının yer bulduğu geleceğin harekât ortamında her türlü harekâtı sevk ve idare etmesi/icra etmesi talep edilmektedir. Bu kapsamda; her türlü harekât çeşidini icra edebilme, şartlara ve çevreye uydurma kabiliyeti, sorumluluk dağıtımı, hâkimiyet, kültür ve dil ile alınan derslerden yararlanma harekâta yönelik eğitimin ana faktörleri olarak öne çıkmaktadır (Stratejik Öngörü, 2016: 11).

Savaş ve çatışma ortamlarında meydana gelen değişimler ve teknolojik gelişmeler sonucu karmaşıklığı artan silah sistemleri devletler için askeri ve siyasi anlamda kuvvet çarpanı haline gelmiş ve savaş alanının vazgeçilmezleri arasında yerini almıştır. İleri derecede karmaşık silah teknolojilerinin ihtiyaç duyduğu mesleki beceri ve yetkinlikler ise ancak masraflı eğitim süreçleri sonrasında edinilebilmektedir (Bröcling, 2002: 407). Uzun süreli eğitim ve uzun süreli saha tecrübesi gerektiren konuların kısa süre askeri ortamda bulunacak kişilerce yapılması imkânsızdır. “*Orduda her yıl henüz uyum sürecinde olan yeni bir askere*

²⁷(a.g.e.: 407)

teslim edilen devlet malı silah, araç ve teçhizatın, yaşanan intibak süreci nedeniyle kullanım ömrü kısaltmakta veya bakım maliyetleri artmaktadır. Bu şartlarda silah, araç ve teçhizatın barış zamanı bile etkin kullanımı söz konusu değil iken, savaş ve diğer görevlerde bu durumun önemli bir zafiyet yaratacağı da aşikârdır” (Akyürek, 2010: 26). Etkinlik ve verimliliğe önem veren günümüz ordularında, kısa süreli askerlik ile yüksek maliyetli silah sistemlerini idame ettirme düşüncesi ortadan kalkmıştır.

Savaşın ve çatışmanın gün ve gün değişiklik gösterdiği koşullar, artan bir ivme ile devam etmektedir. Toplumsal yaşamın koşulları ve insanların yaşamdan beklentileri de meydana gelen değişimlere paralel bir şekilde güncellik kazanmaktadır. Nitelik kazanmış ve kendisini mesleğine adanmış insanlarla çalışmanın, etkinlik ve verimliliği arttırmaya büyük katkı sağlayacağı genel geçer bir doğru olarak kabul görmektedir. Bu durum, insanların askerlik ve ordu kavramlarına bakışında da değişimlere yol açmıştır. Profesyonelleşmenin askeri alanda daha fazla kullanılması gerekliliği, devletler ve toplumlar açısından önemli bir konu olarak kabul görmüştür. Çünkü savunmanın icrası gibi hayati bir konuda niteliksiz ve isteksiz kitlelerle yola çıkmak ölçülen ve ölçülemeyen birçok zararı beraberinde getirecektir. Güvenli yaşam koşulları isteyen ülkeler için meydana gelecek muhtemel zararları telafi etmek günümüz koşullarında çok daha zor ve maliyetli olacaktır.

Meydana gelen teknolojik, ekonomik, siyasi ve sosyolojik değişimler sonucu orduların nitelikli, teknik ve uzman personele olan ihtiyacının artması, zorunlu askerlik modeline olan ihtiyacın tartışılır hale gelmesine neden olmuştur. Zorunlu askerliğin doğası gereği askere alınan kişiler, belli bir konuda uzmanlaşmak için kısa sayılacak sürelerde askerlik görevlerini icra etmektedir. Askere alınan kişiler, askere alındıktan sonra sadece görev yapacakları alanlarda eğitilmektedir. Zorunlu olarak askere alınan kişilerden verimlilik elde edilmesi için, askerliğin süresi ve askerlere verilecek eğitim süreci iyi bir planlama ve etkin bir koordine gerektirmektedir. Ancak askerlerin bir an önce görev yapacakları birliklerine gönderilmesi ve

asıl görevlerine başlatılması eğilimi, verilen eğitimlerin kısa sürede unutulması ve verimin düşmesine yol açmaktadır. Ayrıca askerlik süresinin uzmanlaşmaya yetecek kadar uzun olmaması nedeniyle, askerlerden tam verim alınacak süreçte görevleri süreleri sona ermektedir. Bu ve benzer olumsuzluklar zorunlu askerliğin tartışılır hale gelmesine neden olmuş, aynı zamanda profesyonel ordular fikrinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

2.7.Sorunlu Sahalar

Varoluş şekli ve icra edilişi itibariyle askerlik, kimi zaman sadece para ve maddiyat karşılığında yapılarak bir meslek olma yönüyle öne çıkmış, kimi zaman da hiçbir karşılığı olmadan bir statü ve yaşam tarzı olarak değer görmüştür. Askerliğin bir meslek veya yaşam biçimi olması durumu, zaman zaman orduların yapılanmaları ve teşkil edilmeleri konusunda belirleyici olmuştur.

Tarihsel bağlamda bakıldığında, askerlik, belirli bir süre toplumun sadece ayrıcalıklı sınıflarının icra ettiği çerçevede faaliyet alanı bulmuştur. Asker olma, toplumsal yaşamda önemli bir statü olarak değer görülmüş ve bu şekilde askerlik sınıfsal yaşam tarzı ile kıymet görmüştür. Ulus devletlerin inşası sürecinde orduları teşkil ederken ortaya çıkan, vatandaşları “zorunlu olarak askere alma” yöntemi ile askerlik toplumun tamamı tarafından yapılması gereken bir kamu hizmeti olarak farklı bir konum kazanmıştır. Bu süreçte devletler, asker temin yöntemlerinde geçmişe göre yenilikler yaparak ordu yapılanmalarında değişime gitmiştir. Ordu mensubu olabilen alt-orta sınıfa ait kişiler, zamanla ordu içinde yükselme şansı bularak, orduların yapılarında eski ayrıcalıklı sınıf olma durumuna göre değişimlere sebep olabilmektedir.

Orduların ve devletlerin, savaş alanında ve politik alanda üstünlük kazanmasında, sayısal olarak fazla olmak bu dönemde özellikle belirleyici rol üstlenmiştir. Ayrıca, batılı

devletlerin sömürgecilik faaliyetlerini hızlandırdığı bu dönemde, askerliğin zorunlu köle askerler aracılığıyla yapıldığı durumlara da rastlanmaktadır.

Yakın zamana dair bir gözlem yapıldığında yaşanan iki büyük dünya savaşı ve sonrasında uzun süre devam eden soğuk savaş dönemi, teknolojik ilerlemeler sonucu atılan atom bombaları ve insanlığın karşılaştığı büyük yıkımlar askeri meseleleri gündemde taze tutmaya yetmiştir. Ancak güvenlik ve tehdit algılamalarında meydana gelen değişim, toplumsal refah seviyesinin genel olarak artması, azalan doğum oranları, eğitim imkânlarının çoğalması, özel sektörün çalışma koşullarının kamu kurumlarıyla eş değer seviyeye gelmesi, çatışma ve savaş alanında meydana gelen değişimler gibi etkenler sonucunda, var olmak ya da olmamak arasında değerlendirilen askeri meselelere bakışta, hayati değişimler meydana gelmiştir. Askerliğin bir zorunluluk olmasının kalktığı uygulamalarla birlikte toplumsal yaşamda askerlik meselelerinin gündemde arka plana düştüğü durumlar tezahür etmeye başlamıştır.

Askerlik, meydana gelen toplumsal değişimlerden en hızlı etkilenen kurumlardan birisidir. Askerliğin yapılması, yapılmaması ve orduların görev alanları gibi önemli konular toplumsal yaşamda meydana gelen değişimlerden doğrudan etkilenmektedir. Askerlik, asker olma, askerliği bir zorunluluk dâhilinde yapma meselesine bakış, değişen toplumsal ve tarihi koşullar ışığında sorunlu olarak isimlendirilebilecek sahaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplumsal yaşam koşullarında meydana gelen bütün bu değişimler, askerlikte sorunlu olan alanların güncellenmesi ve artmasına sebep olmaktadır. Ancak karşılaşılan sorunlu alanların varlığına rağmen devletler için güvenliğin tesisi ve savunmanın zorunluluğu ilkesinden vazgeçilmesi söz konusu değildir. Sorunlu sahalar olarak adlandırılabilir alanlara hemen hemen bütün ülkelerin askerlik sisteminde değişik formasyonlarda rastlanmaktadır.

Asker olmak sorunlu alanları beraberinde getiriyor. Sorunlu olarak kabul gören alanların başında personel ile alakalı konular bulunmaktadır. “*Askerler özellikle şiddetin ve disiplin mekanizmalarının oldukça keskin işlediği savaş koşullarında, ölme riski ve öldürme zorunluluğunun iç içeliğinde korkuyu, ağır travmaları, duyarsızlığı ve namus-kahramanlık duyguları bir arada yaşıyor*” (Selek, 2014: 174).

Personel temini ve personelin iş tatmini konuları sorunlu sahaların büyük kısmını teşkil etmektedir. Özellikle asker personelin sorun yaşadığı alanlarla mücadele edebilmek maksadıyla ordular tedbir alma gayreti gösteriyor. Günümüz modern dünyasında devletler, sorunlu olarak kabul gören alanların çoğunun, ordularının görev etkinliği olumsuz yönde etkilediğini düşünmekte ve göz ardı etmemektedirler. Örneğin TSK’da asgari Alay ve üstü tüm birliklerde RDM (Rehberlik ve Danışmanlık Merkezi) ile sorumlu doktor ve birim bulunmaktadır. Bu birimler askeri personeli düzenli olarak takip etmektedir. Bu birimlerin askeri personelle alakalı verdiği kanaatler neticesinde askerlerin görev alanı değişebilmekte, bu birimler askerin askerlikle alakalı görev yapamamasına dahi kanaat verip üst sağlık kurullarına sevk yapabilmektedirler (RDM Hizmetleri Yönergesi, 2012: 1-2).

Zaman içinde toplumsal yaşam koşullarında meydana gelen değişimler ve demokratik yaşam koşullarının artması, içinde zorunluluk olan birçok kavramın, toplum tarafından sorgulanır hale gelmesine neden olmuştur. Zorunluluk kavramının askerlikle bağdaştırılması eski bir uygulama olsa da günümüz ordularında sorunlu olarak görülebilecek konuların başında bahsedilen bu zorlamaların geldiği görülmektedir. Örnek olarak dönemin Almanya ordusu ve toplumu üzerinde çalışması bulunan Bröcling’in anlatısına göre; “1945 ‘e kadar askerlik hizmetine direnenler ya suçlu muamelesi görüyor ya patolojik vaka olarak değerlendirilmekte ya da bu kimseler vatan haini olarak hedef gösterilmektedir. Askerlik hizmeti yapmak istemeyenlerin, bu göreve zorlanmamak ya da yaptıkları eylem karşısında idama kadar uzanan cezalara çarptırılmamak için yeraltına geçmeleri, ülkeyi terk etmeleri ya

da hasta numarası yapmaları gerekmiştir” (Bröcling, 2002: 389). Zorunlu askerlik görevinden kaçmak toplum tarafından patolojik ve sorunlu bir kişilik göstergesi iken günümüzde kişisel bir hak ve tercih olarak değerlendirilebilmektedir. Bu şekilde eskiden askerlik için sorunlu ve patolojik olarak kabul gören konular günümüzde normalleşmiş ve toplum tarafından belli ölçülerde kabul görmüştür.

Askerliği halen zorunlu olarak uygulayan ülkelerde karşılaşılan sorunlu sahaların emsallerine göre daha fazla olduğu düşünülmektedir. Post-modern dönem orduları büyük oranda gönüllü ve uzman kişilerden teşkil edilerek personelle alakalı sorunlu olarak nitelendirilen alanları en aza indirmeye çalışmaktadır. Bu sorunlu sahaların başında “sorunlu” kişilerin zorla askere alınması gösterilebilir. Zorunlu askerler arasında suçlular, uyuşturucu müptelaları, psikolojik problemlili olan kişiler vb. askere alınması komuta edenler için büyük sıkıntıdır. Bu tip askerlere görev verilmesi problemlidir (Akın, 2008: 58). Toplumsal yaşamda dahi genel olarak “sorunlu” olarak değerlendirilen bu tip kişilerin askerlik gibi savunma görevinin icrasında zorunluluk ilkesinin arkasına sığınarak kullanılması konusu sık sık tartışma yaratmaktadır.

Askerlerin zorunlu olarak orduya alınması sonucunda görevini yapamayanlar olduğu gibi görevini yapmak istemeyen de bir kitlenin varlığı sorunlu sahaların oluşmasına neden olmaktadır. “Görev başında veya topluluk içinde belirgin bir neden olmaksızın dikkat çekecek tarzda başarısız olan veya rahatsızlık veren, düzeni bozan, özellikle de topluluk güdüsüyle hareket etmeyen, kendi başına buyruk, asosyal, bildiğini okuyan, tutuk, içine kapanık, kötü niyetli, asi, zayıf iradeli, hantal, ilkel, korkak ve benzeri” kişilik özelliklerine sahip bu problemlili çocukların dahi askere alınması sorunlu alanların oluşmasını tetiklemektedir (Bröcling, 2002: 325). Komuta edenlerin bu tipte isteksiz askerlere, birliklerde görev vermemesi, daha az görev vermesi ve bu kişilerin görevi bozmaması maksadıyla sürekli olarak istirahat eder durumda olmalarına müsaade edilmesi ile birliklerin görev

motivasyonunun ciddi anlamda bozulduğu düşünülmektedir. Bu durum da yeni sorunlu alanların oluşmasına sebep olmaktadır. Birlik komutanları mesailerinin önemli bir kısmını problemlı personel ile ilgilenmek üzere harcamaktadırlar (Yayla, 2015: 55). Bu tip askerlerle uğraşmak ordular için gereksiz zaman ve enerji sarfiyatı olarak değerlendirilmektedir.

Toplumsal yaşamda, eğitim imkân ve kurumlarının çoğalması ile toplumu oluşturan insanların genel eğitim seviyesi yükselmiş bu durum özellikle zorunlu askerlik kurumunun alışlagelmiş yapısını etkileyecek sorunlu bir saha daha ortaya çıkarmıştır. Zorunlu askerlikte ordudaki erlerin eğitim seviyesi yükseldikçe, ordudaki komutanların (özellikle uzmanlar ve astsubaylar) arasındaki çatışma artmaktadır. Eğitimli insanlar üstlerini yetersiz, bilgisiz bularak disiplin sorunuyla karşılaşmaktadır. Kendisinden statü olarak geride olduğunu düşündüğü kişiye itaat etmek zordur (Akin, 2008: 61). Bu durum da askerliğin en temel kuralı olan mutlak itaat konusunu tartışılır hale getirmektedir. Zorunlu askerliğin halen devam ettiği bir örnek olarak Türkiye’de eğitim seviyesinin giderek yükselmesi ve 2030’larda askere alınacak yükümlülerin yarısının üniversite mezunlarından oluşacak olması göz önünde bulundurularak sorunlu olan bu alanda yeniden değerlendirilme yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Savunma Reformu, 2013: 30).

Zorunlu askerlik sisteminin oluşturduğu sorunlu alanlardan birisi de sivil hayatta mesleki kariyer yapan ve bakmakla yükümlü olduğu bir ailesi olan kişilerin askerliğe olumsuz ve önyargılı bakış açılarıyla ilgilidir. Potansiyel askerlik ile iş hayatına atılma yaşı aynı zaman aralığına denk gelmektedir. “Sürdürmesi gereken belirli bir mesleği ve kariyeri olan ya da bakmakla yükümlü olduğu aile fertleri bulunan insanlar için zorunlu askerlik süreci, eğitici ve ülke için katma değer kazandırıcı olmaktan çok, bir an önce tamamlanması gereken zorunlu bir görev ve hatta angaryadan öteye geçememektedir” (Akyürek, 2010: 27). Askerlik yapılması, iş hayatı için sorun oluşturabilecek “sorunlu” bir süreyi kapsadığından, hem

işveren ve iş arayan kişiler için zorunlu olarak yapılan askerlik süresi problem oluşturan bir alan olarak görünmektedir.

Sivil yaşama göre askeri yaşam koşulları daha zor ve farklıdır. Askerlik mesleğinin katı disiplin anlayışı, askere gelmeden önce görev olarak ne yapılacağına askerler tarafından tam olarak bilinmemesi, askeri hiyerarşi kuralları, askerliğe özel hukuki yapı, tek tip kıyafet ve saç tıraşı, asker olacak kişinin yıllardır yaşadığı fiziki alandan ilk defa ayrılacak olması, farklı tipte insanlarla zorunlu olarak bir arada bulunacak olması vb. konular, zaten zorunlu olarak askere alınan ve görev yapması beklenen kişilerin askerlikten aradıklarını bulamamaları ile sonuçlanmaktadır. Bu tip durumlar askerlik yapacak kişilerin göreve bakışını olumsuz anlamda etkiliyor.

Askere alınan kişiler arasında, ayrıcalıklı sınıflara gösterildiği iddia edilen, farklı muamelenin de askerlerin görev motivasyonunu derinden etkiliyor. Her vatandaşın eşitlik ilkesi doğrultusunda ve zorunlu olarak yaptığı askerlik görevi sürecinde, sivil yaşamda karşılaştığına benzer, sınıfsal ayrılıkların belirtilerini hissetmesi ile eşitlik ve adalet ilkelerine bakışta olumsuz durumlar ortaya çıkarıyor. Ayrıcalıklı sınıfa ait insanların çocuklarının veya yakınlarının rahat ve risk seviyesi az görevlerde öncelik aldığı durumlara müsaade edilmesi sorunlu alanların artmasına sebep oluyor. Mahrumiyet oranı yüksek olan birliklerde görev almamak için devreye tanıdıkların girmesi diğer askerleri çaresizlik ve yalnızlık sendromuna sürüklüyor.

Vatandaşlar arası eşitlik ve adalet ilkesinin uygulandığı bir alan olarak zorunlu askerlik uygulaması konusunda, eşitlik ve adalet hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir meseledir. Bu kapsamda, ordusunun yapılanması zorunlu askerlik üzerine kurulu olan Türkiye örneğinde 1987, 1992,1999, 2011, 2014 yıllarına kadar 5 defa uygulanan ve devamında da uygulamaları görülen “Bedelli Askerlik” meselesinin eşitlik ilkesiyle uygun olmadığını düşünüyorum. Sadece üniversite mezunu, belli bir yaşı tamamlamış ve belli bir miktar nakit

para ödeyebilen insanların askerlikten muaf tutulduğu bedelli askerlik uygulamasının birliklerde görev alan diğer askerlerin görev motivasyonunu olumsuz yönde etkiliyor.

Askerlikten kaçma veya askerliğin yapılmaması için kanunda öngörülen kriterleri sağlamak için çaba gösterme eğilimi de bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Askere gitmeyi tecil ettirmenin yollarını aramak (üniversite eğitime girmek), askerliği kısa şekilde yapmanın (yurt dışında çalışmak) ve hiç askerlik yapmamanın (kendisini çürüğe çıkarmak) çarelerini bulma çok sıktır. Bunlar hem birey için zaman kaybı hem de askeriye için yaşı geçmiş askerleri toplamaktır (Akın, 2008: 149).

Çağımızda göreceli olarak insan hayatına verilen önem artmıştır ve her bir insan daha değerli konumdadır. Gerek iş yaşamında gerek de günlük yaşamında basit hatalar sonucu meydana gelen insan kayıplarına olan tahammül azalmıştır. Ordular için etkinlik ve verimliliğin zorunlu olduğu günümüz koşullarında sorunlu sahaların varlığının azaltılması, etkinlik ve verimlilik isteyen ordular için hayati önem arz eder konuma gelmiştir. Artık sorunlu olabilecek alanların, devlet için, ordu için ve toplum için meydana getirdiği doğrudan ve dolaylı zararlara karşı daha dikkatli olunması zorunluluk haline gelmiştir. İnsanlar en ufak hak ihlaline uğramaları durumlarında dahi haklarını yasal alanda daha kolay savunabilmektedir. Bu koşullar ışığında askerlikte sorun oluşturan ve oluşturabilecek sahaların azaltılmasına dair yapılan ve yapılacak olan çalışmalar daha fazla önem kazanmaktadır. Sorunlu sahaların büyük kısmı zorunlu askerlik ile ilişkili görünmektedir. Bu sorunlu alanların azaltılması maksadıyla modern ordular, yapılanmalarını profesyonel askerlikten yana tercih etme yönünde eğilimler göstermektedir.

2. 8. Alternatif Alanların Oluşumu

Orduların teşkilat ve yapılarında değişim yapılması kararı, birden çok ihtiyacının ortaya çıkması ile alınmaktadır. Çünkü yapılacak olan değişimlerin ülkelere maliyeti oldukça

fazladır. Ayrıca yapılacak olan yapısal değişikliklerin, ülkelerin en eski kurumlarından olan orduların kurum kültürü üzerine de etkileri olacaktır. Bu durumda alınacak kararlar hassas değerlendirmeler sonucunda yapılmakta veya değişim kararından vazgeçilmektedir.

Askerlik yapma, özgürlük ile sorumluluk arasındaki bir dengedir. Bir taraftan devletin vatandaşların temel özgürlüklerini kısıtlaması, insan hakları ve anayasal güvence çerçevesinde kabul edilemez. Öte taraftan vatandaş olmanın beraberinde getirdiğı sorumluluklardan kaçınılmaması gerekir (Akın, 2008: 18). Günümüz koşullarında, anayasal hukuk devleti olma iddiasında olan ülkeler için, askerlik mevzuları hakkında ülkelerin alacakları kararlar, eski zamanlara nazaran daha karmaşık bir süreç içinde gerçekleşmektedir.

Orduların yapısal değişim kararı almasında, toplumsal yaşamda meydana gelen değişimlerin doğrudan etkisi var. Askerlik ve orduda görev alma konusunda patolojik ve sorunlu olarak nitelendirilen hatta tartışmaya dahi açık olmayan birçok alan artık kolaylıkla eleştirilebiliyor. Askerlik yapma görevinin devlete ve topluma hizmet etmede ilk sırada geldiğı, askerlik yapmamanın vatan hainliğı ile eşdeğer olduğı katı görüşlerin toplum nezdinde vazgeçilmez olan geçerliliğinin günümüzde geçerliliğini yitirdiğini değerlendiriyorum. Askerliğı belirli gerekçelerle yapmayan insanlar da toplum nezdinde eskiye oranla farklı görünmüyor. Selek de çalışmasında benzer bir durumdan bahsediyor. Askerlik yapmayanlar artık “*Adam olmanın temel kısıtlarını evlenmek, çocuk ve iş sahibi olmak, cesur olmak gibi niteliklerle tanımlıyor*” (Selek, 2014: 206).

Soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte birçok batılı ve gelişmiş ülkenin ordu yapılanmalarında büyük değişimlere gittiğı gözlemlenmektedir. Ordu yapılanmalarında zorunlulukla ilgili kısmında büyük değişimler olsa da vatandaşlar için, devlete hizmet etme görevi genel olarak devam ettirilmeye çalışılmıştır. “*Örneğin dönemin Almanya’sında, askerlik görevi yerine, yine devlete ait kurumlarda kamu hizmeti yapılabilmesi, alternatif vatandaşlık görevi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda askerlik hizmetinin yerine*

getirilmesiyle eşdeğerli görevler tespit edilip bu sayede inanç ve kanaatlerinden ötürü acı çeken ve topluma aykırı kabul edilen insanların ortaya çıkmasına meydan verilmemiştir” (Bröcling, 2002: 395). Devletler “kamu hizmeti” ile vatandaşlarına hizmet etme anlamında alternatif alan sunma şansı bulmuştur. “Kamu Hizmeti” askerlikle alakalı oluşan ayrılıkçı düşüncelere karşı vatandaşların devlete bağlı için geçerli bir çözüm üretmiştir.

“Ülkelerin ordularındaki alternatif kamu hizmet uygulamaları incelendiğinde; sağlık, eğitim ve çocuklarla, yaşlılara yardım başlıkları öne çıkmaktadır. Finlandiya gibi bazı ülkelerde silahsız ve/veya muharip olmayan birliklerde askerlik hizmetini yerine getirme imkânı da verilmektedir” (Akyürek, 2010: 9). İsrail, 1990 yılından sonra yarı-seçici askerlik uygulamasına geçmiştir. Buna göre askerlik için seçilmeyenler kamuda görev yapmaktadırlar. Bu durumda, askerlik çağına gelen beş erkekten üçü aktif asker olarak görev almaktadır (Yesevi, 2012: 113). Almanya’da askerlik görevini askeriyede yapmayanlar için bir seçenek ulusal hizmetlerde çalışmaktadır. Alman gençleri, genellikle yaşlılar yurdu gibi zor, düşük seviyeli, pek kimsenin çalışmak istemediği hizmetlerde kullanılmaktadır (Akın, 2008: 65). Zivi’ler (sivil hizmet görenlere halk arasında takılmış isim) Federal Almanya’nın günümüz sosyal sisteminde sabit bir sayısal değer, hesaba katılmış ciddi bir yayı teşkil etmektedir. Öyle ki “Zivi’ler”in hizmeti olmaksızın özellikle yaşlı, hasta ve özürlü insanların bakımının yapılması artık mümkün değildir. Daha yetmişli yıllarda birçok yerde düşmanca tutumlara maruz kalmış olan veya radikal siyasi görüşler taşımakla itham edilen ya da hanım evladı, “kaytarmacılar” olarak damgalananlar, artık toplumun gözünde büyük ölçüde itibar gören sosyal işçi ve hastabakıcılar olup çıkmıştır (Bröcling, 2002: 396).

Kamu hizmeti askerliğin sorunlu olan alanlarından birine veya bir kısmına çözüm getirmiştir. Ancak devlete hizmet etme zorunluluğundan veya herhangi bir zorunluluktan her koşulda kaçınan anlayışta kişiler de bulunmaktadır.

“Vicdani ret kavramı, iradi olmayan bir yükümlülüğün reddinin, ahlaki ve vicdani değerlere bağlılığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Vicdani ret; bireyin ahlaki tercih, dini inanç ya da politik nedenlerle askere gitmeyi kabul etmemesi ve askerlik görevi yerine sivil hizmet yapması anlamına gelmektedir” (Bozatay, 2011: 153). Her şeyden önce, vicdani retçilerin hepsi, orduya hiçbir koşulda, hiçbir kademede hizmet etmeyeceklerini söylememektedir. Önemli bir kısmı sadece silahlı mücadeleyi reddetmektedir. *“Tamamıyla ret ise askere gitmemenin yanı sıra, askerlik hizmeti yerine yapılması zorunlu kılınan herhangi bir sivil hizmeti de reddetmek anlamına da gelmektedir”* (Akın M. Ş,2008 syf.53). Örneğin İsrail’de Ultra Ortodoks Harediler, askerlikten bu kapsamda muaf tutulmuşlardır (Yesevi, 2012: 113). *“Vicdani retçiliği tanıyan ülkelerde dini ya da din dışı gerekçelerle retçi statüsü kazanmak imkân dâhilindedir. Ancak bazı ülkeler bu konuda istisnalar getirmişlerdir. Örneğin Danimarka’da yalnızca siyasi gerekçeyle yapılan başvurular kabul edilmemektedir. İsrail’de vicdani ret hakkı yalnızca dindarlara tanınmıştır”* (Sevinç, 2006: 315).

Askerlik yapma ve savunmaya katkıda bulunma ile ilgili katı ve sert düşüncelerin yerini, daha esnek ve serbest düşüncelerin aldığı görülüyor. Ortaya çıkan bu alternatif alanlarla birlikte asker temin konusu orduların için farklı bir boyutta önem kazanmıştır. Çünkü demokratik yaşam koşullarında ordular için asker temin etmek eski zamanlara göre daha karmaşık ve zor bir koşullarda gerçekleşmektedir. Askerliğin icrası konusunda ortaya çıkan yeni alternatif alanlar ile birlikte, ordular, kendileri için uzun süre görev yapabilecek personeli temin etme konusunda gönüllü kişileri öncelikli olarak tercih etmeye başlamıştır. Bu kapsamda, bahsedilen alternatif alanların oluşmasının, orduların yeniden yapılmasına etki eden önemli bir boyut olduğunu değerlendirilmekteyim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÖRNEK ORDULAR

Profesyonel orduların kurulması ve teşkil edilmesi, tarihi ve toplumsal koşulların değişimi sonucunda meydana gelmiştir ve gelmeye devam etmektedir. Batılı ve gelişmiş birçok ülke geçtiğimiz yüzyılın koşulları gereği, ülkelerinin imkânları dâhilinde ordu yapılanmalarını profesyonel ordulara dönüştürme kararı almıştır. Profesyonel ordulara geçişin birçok sebebi ve gerekçesi var. Bu gerekçelerin, sıralama olarak çok fazla olabilse de çağımızın teknoloji yoğun çatışma ortamının gerekleri, kısa vadede etkin sonuçların elde edilme gayesi ve savaş kayıplarının azaltılması isteklerinin bulunduğunu değerlendiriyorum. Ancak dünya genelinde görülen gelişmişlik ve modernlik seviyesine rağmen profesyonel ordulara geçiş yapmayan ülkeler de azımsanmayacak sayıda varlığını sürdürüyor. Bu kapsamda profesyonel ordu yapılanmalarına geçiş yapan ve yapmayan ülkelerin incelenmesi, profesyonelleşme çalışmaları devam eden Türk Ordusu için önemlidir. Türkiye ile tarihi, toplumsal, askeri ve bölgesel anlamda sıkı ilişkileri bulunan ve bu doğrultuda tespit edilmiş ülkelerin (ABD, Fransa, Almanya, İsrail) ordu yapılanmaları ve yakın tarihte geçirdikleri askeri değişimler bu kapsamda incelemeye alınacaktır.

3.1.ABD Ordusu

ABD Silahlı Kuvvetleri günümüzde dünyanın en etkin silahlı kuvvetleri olarak uluslararası arenada konumunu korumaktadır. ABD'nin askeri harcamaları, dünya genelindeki askerî harcamaların %40'ına ulaşmaktadır. ABD Silahlı Kuvvetleri halen NATO'nun sayısal olarak en fazla asker sayısına sahip silahlı gücünü teşkil etmektedir. ABD dünyanın birçok bölgesinde aktif olarak silahlı kuvvetlerini konuşlandırmaya da devam etmektedir. *“ABD'nin her an dünyanın her bölgesine müdahale edecek askeri kapasitesi mevcuttur. Dünya üzerinde yedi ana bölge, yedi ayrı komutanlığın askeri olarak yetkisi*

altındadır. Bu komutanlıklar USNORTHCOM, USCENTCOM, USEUCOM, USPACOM, USSOUTHCOM, USAFRICOM'dur. Ayrıca bu komutanlıkların her birine bağlı destek kotaları da mevcuttur.”

Şekil-3 (ABD'nin Ana Kıta Komutanlıkları Haritası)²⁸

“Ülke dışındaki Amerikan askerî varlığı, günümüzde çeşitli nedenlerden ötürü ABD açısından hayati önem taşımaktadır. Bunlar; rakip devletlere karşı müttefikleri ve ortakları korumak, stratejik açıdan hassas bölgelerde ABD'nin etkisini artırmak ve askeri rekabette düşmana karşı caydırıcılık sağlamak olmak üzere üç başlık altında toplanabilir. ABD, sayısal olarak askeri potansiyelinin yanında tam profesyonel ordu yapılanmasına sahip bir ülkedir. ABD Silahlı Kuvvetleri halen yaklaşık olarak 1.400.000 profesyonel askere sahiptir.”²⁹ ABD

²⁸ www.defense.gov/About/Military-Departments/Unified-Combatant-Commands/ 06.04.2011

²⁹ <http://www.globalfirepower.com/active-military-manpower/> 06.05.2017

silahlı kuvvetleri katıldığı veya icra ettiği operasyonlarda elde ettiği etkinlik ile örnek alınabilecek bir silahlı kuvvetler yapısı taşımaktadır.

Türkiye temelinde değerlendirildiğinde ABD, Türkiye'nin savunma ve politik alanlarda stratejik ortaklığını aktif olarak devam ettirdiği önemli ülkelerden biridir. ABD Silahlı Kuvvetleri, Türkiye'nin ve diğer birçok ülkenin ordu yapılanmalarını profesyonel yapılanmalara dönüştürürken alacakları kararlarda rol model olabilecek bir konuma sahiptir.

3.1.1.Tarihçe

Kendi içindeki problemleri aşip düzenli bir yapıya kavuşan ABD'nin, dünya siyasi yaşamında yerini sağlamlaştırmasında 1. Dünya Savaşı ve devamında 2.Dünya Savaşı neticesinde elde ettiği kazançların büyük payı bulunmaktadır. Dönemsel koşullar düşünüldüğünde ABD'nin dünya siyasi arenasında sağlam bir yer elde etmesinde, ABD Silahlı Kuvvetleri'nin ve Amerikan Ordusu'nun askeri kabiliyetlerinin elde edilen başarılarda önemli bir payı bulunmaktadır.

ABD'ye politik arenada önemli kazanımlar kazandıran ordu, meydana gelen değişimler ve dönemsel koşullar ışığında yapısal olarak sabit kalmamış ve yıllar içinde değişimlere uğramıştır. Ordu yapısında zaman içinde zorunlu askerlik modeli ile gönüllü askerlik modeli arasında gidiş ve gelişler yaşanmıştır. *“A.B.D. ordusunda zorunlu askerlik örneklerine 18. yüzyılla birlikte rastlanırken, 20.yy. da 1973 itibariyle yılında zorunlu askerliğim ortadan kaldırıldığı görülmektedir”* (Akın,2008: 26-27).

“ABD ordusunun profesyonel yapıya geçişinde kırılma noktasının Vietnam Savaşı olduğu görülmektedir. 19'uncu yüzyıl boyunca ABD'de zorunlu askerlik uygulanmamış, ancak Vietnam Savaşı nedeniyle askerlik tekrar zorunlu hale gelmiştir” (Yayla, 2015: 36). Vietnam Savaşı'nı ayrıcalıklı ve özel kılan durumun, ABD'den binlerce kilometre uzakta ve ülke çıkarlarını doğrudan ilgilendirmediği düşünülen bir savaşa iştirak eden ordunun, savaşın yıllar

içinde uzayıp gitmesi ile zayıfın gün geçtikçe artması sunucunda savaşın halk tarafından kabul görmemeye başlaması olduğunu değerlendiriyorum. Savaşa zorunlu asker olarak katılanlar ile verilen büyük savaş zayıfları ve savaştan dönenlerin toplumsal yaşamda patolojik vakalar oluşturmaları, Vietnam Savaşı'nı halk tarafından sorgulanır hale getirdi.

Profesyonel ordu yapılanmasına ABD Ordusu örneğinde bakıldığında; Richard Nixon, 1968 seçim kampanyasında, gelecekte büyük konvansiyonel savaşların olmayacağını ve nükleer veya gerilla savaşlarının öne çıkacağını söyleyerek, ABD Ordusunda savaş sona erer ermez zorunlu askerlik uygulamasını sonlandıracağı sözünü vermiştir. Bu öngörü, misyon ve etkinlik temelli olarak, profesyonel orduya dönük değişimi başlatmış ve bugünkü tam profesyonel ABD Ordusunun temellerini atmıştır (Akyürek, 2010: 8).

ABD'de ordunun profesyonelleşmesinin temelleri sadece Vietnam Savaşı bahane edilerek inşa edilmemiştir. Ordu personelinin görev odaklı moral ve motivasyonu, personel giderleri, ülkedeki işsizlik ve savaş kayıplarının azaltılması ana başlıklarında genel bir altyapı hazırlanarak konu ile ilgili yapılan çalışmalar desteklenmiştir. 1968 yılında Başkan Nixon, Savunma bakanı Gates'in başkanlığında bir komisyon oluşturup, profesyonel orduya geçiş ile ilgili rapor istemiştir. Komisyon raporunda; ordunun moralinin yükseleceğini, personel çıkışının azalacağını, eğitim maliyetlerinin düşeceğini ve gençler arasına seçim ve kariyer özgürlüğünü sağlayacağını belirtmiştir (Akın, 2008: 29).

ABD'de ordu yapısında değişikliğe dair alınan radikal dönüşüm kararı elbette ki olumsuz yönde eleştirilere de maruz kalmıştır. Bu eleştiriler kamusal alanda da boy göstermiştir. Örneğin, A.B.D. Millî Savunma Bakanlığı başta profesyonel askerliğe karşı çıkmıştır. İtiraz sebepleri; profesyonel ordunun maliyetli oluşu, asker bulmada zorluk çekme ihtimali ve askerlerin düşük sosyal statüden ve azınlıklardan oluşması vb. endişelerden kaynaklanmıştır (Akın, 2008: 28).

1973 sonrası ABD Silahlı Kuvvetleri tam profesyonel yapıya kavuşmuş ve devamında elde ettiği başarılarla halkın ve yöneticilerin de desteklediği bir konuma gelmiştir. Tam profesyonel ordu yapısına kavuşan ABD ordusu, ülke güvenliğinin sağlanması maksadıyla, dünyanın birçok bölgesinde operasyonel güç bulundurma konusunda halkın desteğini yeniden kazanmayı başarmıştır. Bu kapsamda tam profesyonel bir ordu ABD Başkanına barış gücü operasyonu kararlarını almada kolaylık sağlamıştır (Erdinç, 2004: 4).

ABD’de profesyonel orduya geçiş, tarihi ve toplumsal koşulların yanında, savaşın değişen koşullarının da etkisi büyüktür. Savaş alanında sayıca büyük ve iyi donatılmış bir düşmana karşı küçük ve mobil kuvvetler ile galip gelmek için; uzak mesafeden etkili, daha öldürücü, yüksek isabetli mühimmat kullanan, silah platformlarını istihbarat, bilgi sistemleri ve hava desteğine entegre eden yeni bir savaş konseptinin ortaya çıkması (Yayla, 2015:36) ABD’nin Ordusu’nu yeniden şekillendirme kararına etki etmiştir.

İki kutuplu dünya düzeninin sonlarına gelindiği zamanlarda ABD’de, savaşın koşullarındaki belirsizlik ortamının giderek arttığı gözlemlenerek bir ön tedbir alma kapsamında ordunun profesyonelleşmesi desteklendi. Böylelikle teknoloji yoğun çatışma ortamına daha hızlı adapte olunabilecek ve belirsizlik ortamına daha hızlı ayak uydurulabilen modern bir ordu dizayn edildi. Profesyonel bakış açısıyla ordunun yeniden yapılanması ile ABD’de savaş kayıplarını azaltabildi. Uluslararası arenada yaptığı operasyonlara karşı ülkede azalan kamuoyu desteğinin artması sağladı. Profesyonel yapıya geçişle birlikte ABD Ordusu personel ve mali kayıplarını azaltabildi. Ancak ordunun dönüşümü ile alakalı en önemli kazanım, kamuoyu desteğinin arkaya alınması olduğunu değerlendiriyorum. Bu şekilde, politik alanda ABD hükümetleri ve ordusu eski zamanlara operasyonel anlamda göre daha rahat hareket imkânı kazanabildi.

3.1.2.ABD Ordusu'nda Mevcut Durum

ABD Ordusunda zorunlu askerlik kanunen var olmasına rağmen 1973 yılından itibaren uygulamadan kaldırılmıştır (Yayla, 2015: 36). ABD ordusu 1973'ten bu yana tam profesyonel ordu yapılanması içinde faaliyet göstermektedir. Amerikan ordu yapılanmasında personel ana çatısı subaylar ve erlerden teşkil edilmektedir. Orduda bulunan statülerin az olması hiyerarşik yapının ve disiplinin korunmasında katkı sağlamaktadır.

ABD Ordusu'nda iki temel statü vardır: Subaylar (officers) ve erbaş ve erler (enlisted). Erbaş ve erler memuriyet derecelerine göre rütbe almaktadırlar. *“Derecelendirme E-1 (Enlisted-1) seviyesiyle başlamakta, E-9'a kadar devam etmektedir. Bir asker orduya ilk girdiğinde genelde E-1 seviyesinden başlamaktadır. Bazı istisnai durumlarda E-2 ya da E-3'ten de başlanabilmektedir. Sözleşme süresine, performansına, amirlerinin değerlendirmelerine göre belirli periyotlarda terfi edebilmektedir. E-1 ve E-2 dereceleri er, E-3 derecesi ise onbaşdır. E-4'ten itibaren personel astsubay unvanına ve astsubayların sahip olduğu özlük haklarına sahip olmaktadır. Sisteme yeni giren bir personelin E-4 derecesine yükselmesi asgarî iki yıl sürmektedir. E-5'e terfi süresi ortalama 4,5 yılken, E-6 için bu süre 8,5 yıldır. Yani, ortalama olarak ikinci sözleşme süresi içinde E-5 olunabilirken, ancak müteakip sözleşmede E-6 olunabilmektedir”* (Önder, 2014: 32).

ABD ordusundaki genel yapıya bakıldığında, personel istihdamı konusunda orduda sözleşmeli olarak çalışma temel prensip olarak görülmektedir. Ordu için belirlenen koşulları sağlayan ve belirlenen bir süre çalışan personelin kadrolu olarak göreve devam edebilmesi anlayışı hâkimdir. Bu şekilde ordu mensubu personele esnek çalışma imkânı da sağlanmaktadır. Yani orduya katılan personel orduda uzun dönem kariyer planlaması yapmak zorunda kalmamaktadır. Sözleşmeli çalışma koşullarında, askerlik ile uyumlu olmadığı düşünülen personelin yönetim tarafından ordudan uzaklaştırılması yönetim açısından daha kolay olmaktadır. Böylelikle personel kendisini performans ve değerlendirilme anlamında

garanti altında görmemekte ayrıca personel kendi istediği ve planladığı koşullarda ordudaki görev süresini ayarlayabilmektedir. Bu durum tam gönüllü ve profesyonel yapıdaki çalışma koşullarını desteklemektedir.

ABD ordusuna katılım için Amerikan vatandaşı olma bir ön koşul olarak aransa da kati bir kural değildir. ABD Kara Kuvvetlerine katılabilmek için ABD vatandaşı olmak ya da yasal daimî göçmen olmak gerekmektedir. Yasal daimî göçmen, yeşil kart sahibi olarak ABD’de ikamet eden kişilere denir. Vatandaş olmayanlar asker olabilmekle birlikte, güvenlik kleransı gerektiren görevlere atanmazlar.³⁰ Yasal daimî göçmen statüsünde olan kişiler, belli bir dönem orduda görev yaparak vatandaşlık hakkı kazanma yolunda önemli bir öncelik kazanmaktadır. Bu durum da ordunun personel istihdamını kolaylaştırmaktadır.

Profesyonel bir yapıya kavuştuktan sonra yeterli sayıda asker temin etme konusunda eleştirilere maruz kalan ABD Ordusu, konu üzerinde hassasiyetle düşünülmüş bir personel temin yapılanmasına giderek çözüm yolları üretmiştir. 1973 yılından bu yana sözleşmeli erbaş ve er temin eden ABD Kara Kuvvetleri’nin personel temin görevlerini Asker Alma Komutanlığı yürütmektedir. Asker Alma Komutanlığı ülkenin her tarafında yayılmış geniş bir ağa sahiptir. Komutanlık bünyesinde yaklaşık 10,000 personel görev yapmaktadır. Asker Alma Komutanlığı’nın komutanı tümgeneral rütbesinde bir generaldır (Önder, 2014: 19).

Dünyanın en büyük ve etkin askeri gücünü elinde bulundurma iddiasında bulunan bir ülkenin, gönüllü askerlik sistemi ile tüm dünya genelinde faaliyet icra etmesinin zor olacağı açık bir durumdur. Özellikle gelişmiş ve belli bir refah seviyesinin üstünde bulunan ülkelerin, asker temin etme konusunda daha büyük zorluklarla karşılaştığı bilinmektedir. Bütün bu koşullara karşı ABD ordusu, profesyonel yapıya geçtikten sonra personel temini konusunda toplumsal olarak yaptığı incelemeler ve kurduğu sistem ile başa çıkabilmiştir.

³⁰www.usmilitary.about.com/od/joiningthemilitary/a/enlcitizen/ 08.11.2016

ABD silahlı kuvvetleri asker temin edebilmek maksadıyla ülke genelinde “asker alma komutanlıkları” teşkil etmiştir. Asker Alma Komutanlığı’na bağlı yedi Asker Alma Tugayı mevcuttur. Bunlardan altı tanesi ülkenin farklı bölgelerinde aynı işi yapan tugaylardır. Son tugay ise, sıhhiye personelini temin etmekle görevlidir. Bu tugay aynı zamanda, özel kuvvetler personeli ile din görevlilerinin de alımını yapmaktadır.³¹ Özellikle ülke geneline yayılmış olan bu asker alma merkezlerine esnek bir çalışma ortamı sağlanmış ve aralarında rekabet ortamı oluşturularak asker alma ile ilgili görevlendirilen personelin de görevine motive olması sağlanmıştır.

Asker alma merkezlerinin ülkenin farklı bölgelerinde kurulması ile bölgesel ve yaşamsal farklılıklar gözetilerek personel temininin artırılması hedeflenmiştir. Asker Alma Komutanlığı’nın karargâhı ABD’nin Kentucky eyaletinde Fort Knox şehrinde bulunmaktadır. Karargâh ülkenin her tarafına dağılmış asker alma birlikleri ve personelinin komuta ve kontrolü ile karargâh destek faaliyetlerini yerine getirmektedir. Bu karargâhta 400’den fazla subay, astsubay, erbaş er ve sivil personel görev yapmaktadır. Karargâhta klasik fonksiyonları icra eden şubelerin haricinde kaynak yönetimi şube, piyasa araştırması ve analizi, hakla ilişkiler ve personel temin harekâtı gibi şubeler de bulunmaktadır (Önder, 2014: 19).

Asker alma konusunda ABD Silahlı Kuvvetleri’nin kendi öz koşullarına göre kurduğu sistem ve gösterdiği hassasiyet gerekli sayıda asker temin edebilme konusunda sonuçlarını olumlu olarak göstermiş ve göstermeye de devam etmektedir. ABD Kara Kuvvetleri 2011 yılında 64.000 sözleşmeli erbaş ve er temin etmeyi hedeflemiş ve 64.019 girişle hedefinin üzerine çıkmıştır. 2012 yılı için ise belirlediği hedef 58.000’dir. Bu yılda da hedefinin üzerine çıkarak, 60.490 sözleşmeli erbaş ve eri kadrolarına dâhil etmiştir. ABD Kara Kuvvetleri sözleşmeli erbaş ve er temininde, Hava ve Deniz Kuvvetleri ile Deniz Piyade Komutanlığı ile serbest piyasa koşullarında rekabet halindedir. Yılda ortalama 200.000 erbaş ve er, ABD

³¹www.usarec.army.mil/aboutus/ 05.02.2017

Silahlı kuvvetlerinde istihdam edilmektedir. Her kuvvetin kendi asker alma teşkilatı ve personel temin görevlileri mevcuttur (Önder, 2014: 28).

Gelişmiş ve batılı bir ülke olan ABD’de orduya personel istihdam edilirken kadın personel temini de ayrı bir konu olarak gözetilmiştir. Kadınlar ordu bünyesindeki hemen hemen her alanda istihdam edilmektedir. Ancak kadınlara saha görevleri ile alakalı pozitif ayrımcılık yapıldığı da gözlemlenmektedir. Daha teknik beceri isteyen bölümlerde bayanların yüzdesi artmaktadır. Zira kas gücünden çok beyin becerisine dayalı birimlerde çalışma cinsiyet farklılığının etkisini azaltmaktadır (Akın, 2008: 41). Yapılan bu pozitif ayrım kadın askerlerin icra ettiği görevlerin kritiklik ve önemini azaltmamaktadır. Kadınlar kara kuvvetlerinin, piyade, zırhlı birlik ve komando sınıfları dışında kalan bütün sınıflarında görev yapabilmektedirler (Yayla, 2015: 36). Günümüz savaş koşullarında sahada görev yapan operasyonel birlikler dışında kalan ve savaşa yön veren birçok kritik birlik bulunmaktadır. Kadın askerler bu birliklerde aktif olarak önemli görevler icra etmektedir. Amerikan ordusu personel temin konusuna kadınları da aktif olarak askerlik konusuna dâhil ederek, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı tartışmaları konusunda pratik bir çözüm bulmuştur. ABD Silahlı Kuvvetleri toplumun yarısını oluşturan kadın nüfusunu savunma görevine dâhil ederek, eş zamanlı olarak toplumsal bütünleşmeye ve ordunun icra ettiği görevlerin toplumun geneli tarafından sahiplenilmesine de katkı sağlamaktadır.

Maddi olanaklar ve yapılan ödemeler, profesyonel olarak faaliyet icra eden ordular için, personelin askerliği bir meslek olarak tercih etmesinde belirleyici bir konuma sahiptir. Çünkü asker olarak yapılacak olan görevin niteliği basit ve sıradan değildir. Yeri ve zamanı geldiğinde görevi icra edecek kişiden düşünmeden hayatını ortaya koyması pahasına görev yapması beklenilmektedir. Bu koşullarda maddi olanakların seviyesinin, şahısların profesyonel ve gönüllü orduda görev yapma tercihinin olumlu yönde ve doğrudan etki ettiği söylenebilir.

ABD Ordusu'nda personele yapılan ödemeler, görev süresine, rütbelerin konumlarına ve özel nitelik gerektiren işlerin yapılmasına göre belirlenmektedir. “*A.B.D. ordusunda maaş cetveli şu şekildedir; 4 aydan sonra yeni bir askerin (E-1) aylık maaşı \$1340'tır (masrafı \$2.600 dolardır –ilaveten ücretsiz ev, yemek ve vergi avantajı dâhildir-). Ancak er seviyesinde E-6 seviyesinde 10 yıllık tecrübeli 4 çocuklu bir askerin maaşı yıllık \$55.000 (aylık ortalama 4.500) dolardır. O-4 seviyesinde 10 yıllık tecrübeli bir subayın aylık maaşı 7.800 dolardır. Tecrübesine göre değişse de doktor ve dişçiler için özel ödeme yıllık 5.000 ile 15.000 dolardır. Ayrıca uzman doktor olanlara 4.000 ile 31.000 dolar arasında ek bir ödeme yapılır*” (Akın, 2008: 32-35).

Aylık rutin olarak yapılan ödemeler özel sektör ile kıyaslandığında orduyu tercih etme konusunda önemli bir etkidir. Ancak ABD'de orduyu özel kılan ve tercih sebebi haline getiren temel unsur personele sağlanan diğer teşviklerdir. Teşvikler, genellikle, personel temininde sıkıntı yaşanan dönemlerde, belli bir sınıf/branş için kalifiye personele ya da sivil bir meslekte tecrübe edinmiş kişilere ihtiyaç duyulduğunda sıklıkla kullanılmaktadır. Sözleşme imzalayan personele verilen teşviklerin başında nakit olarak verilen ikramiyeler gelmektedir. ABD Kara Kuvvetleri kanunî olarak 40.000 dolara kadar ikramiyeyi personeline dört yıllık sözleşme imzalaması karşılığında verebilmektedir. Bu meblağ üç yıl için 30.000 dolar, iki yıl için ise 20.000 dolar olarak belirlenmiştir. Her personelin ne kadar ikramiye alacağı kendi sözleşmesinde açıkça belirtilmektedir. Belirlenen ikramiye tutarının 10.000 dolara kadar olan kısmı ilk eğitim sürecinin sonunda birliklerine atanmadan önce verilmektedir. İkramiyelerin haricinde en çok ilgi gören teşvikler eğitim ve öğretim fırsatlarıyla ilgili olanlardır. Sözleşmeli erbaş ve erlerden, lisans eğitimine başlamış olanlara burs verilmektedir. Sözleşme süresinin uzunluğuna göre eğitim masrafları için ödenen miktar artış göstermektedir. Bazı teşvik programlarında harç ücretleri, kitap ücretleri gibi maliyetler

karşılanırken, bazılarında tüm giderler karşılanabilmektedir. Bu konuyla ilgili farklı hedef kitlerine göre yapılandırılmış programlar mevcuttur (Önder, 2014: 24).

ABD ordusunun verdiği teşviklere bakıldığında ülke nüfusunun büyük kısmını oluşturan alt-orta sınıfın genel geçer temel ihtiyaçlarına hitap eden yönde olduğu gözlemlenmektedir. Teşvikler incelendiğinde miktarlarının çok büyük rakamlar olmadığı ancak alt-orta sınıfın kendi imkânlarıyla tek seferde karşılayamayacağı miktarlar olduğu gözlemlenmektedir. Verilen teşviklerde ülkenin kendi koşullarının detaylı olarak düşünülüp analiz edildiği görülmektedir. ABD’de yükseköğretim seviyesinde paralı olarak eğitim alınabilmekte ve alınan bu paralı eğitimin öğrenciler üzerinde meslek hayatında da devam eden geri ödemeleri sebebiyle negatif yönde baskı oluşturduğu bilinmektedir. Ordu mensubiyeti olma koşulu ile insanlara eğitim konusunda teşvikler sunulması, ABD’nin kendi koşulları için pratik ve etkili bir çözüm yöntemi olarak kullanılmaktadır. ABD Silahlı Kuvvetlerinde orduya katılan her personele; sözleşme parası (20.000\$), üniversitedeki borçların ödenmesi (65.000 \$’a kadar.), sistemden sözleşme süresi sonunda ayrılanlara para ödenmesi, (50.000 \$), ileri Derece Ödeme Puanı, görevde iken anında nakit para ödülü gibi maddi imkânlar sunulmaktadır (Yayla, 2015: 37).

ABD’de ordu mensubu olma ile elde edilen teşvikler konusunda gündelik yaşam koşullarının özellikle değerlendirmeye alındığı görülmektedir. Ordu mensuplarına ailesi olanlar için ev imkânı, sağlık bakımı, indirimli alışveriş imkânı ve çocuklar için yuva imkanları sunulmaktadır (Akın, 2008: 24). İnsanlar için gündelik yaşamda hayatlarını kolaylaştıracak yöntemler ile gönüllü profesyonel ordu için personel temin edilmesi böylelikle kolaylaştırılmaktadır.

ABD, ülkesinin ekonomik imkânlarını da göz önünde bulundurarak ordusunun ve askerlerinin görev motivasyonunu artıracak ve orduya katılım yapacak potansiyeldeki insanları da teşvik edecek yöntemler kullanmaktadır. Ordu en kıdemsiz askerine bile en üst

seviyede önem vermekte ve bu durumu da açık açık göstermektedir. ABD ordusunun personeline sağladığı ulaşım imkânları, spor yapma imkânları, sağlık hizmetleri birinci sınıftır. Amerikan ordusu erinin dahi lüks mevkide seyahatinin karşılamaktadır. Bu imkânları en kıdemsiz erine dahi sağlarken dünyaya ve Amerikan halkına verdiği alt mesajlar bulunuyor.³² ABD Ordusu görev icra ettiği ülkelerde imkanlar var ise askerlerini en üst sınıf otellerde ikamet ettirmektedir. Yurt dışı görev icra ettiği en ücra köşelere dahi ülkede gündemde olan sanatçı ve ünlüleri askerlerin görev alanına getirerek askerlerinin görev motivasyonunu arttırmakta ve asker oldukları için ayrıcalıklı olduklarını personele hissettirmektedir.

ABD ordusunun çatışma sahasında ve sonrasında askerin hayatına verdiği önemin de personel temin konusunda teşvik edici bir konumda olduğu değerlendirilmektedir. “Leave No One Behind” (Kimseyi Geride Bırakma) prensibi, ABD Ordusunda kalıplaşmış bir ifade olarak kullanılmakla birlikte, uygulamada da bir askeri için bile bütün ordu imkânlarının kullanılacağına garantisinin verildiği örnekler, ordu mensubu olma konusunda insanları motive etmektedir.

Son model ve son teknoloji ürünü savaş teçhizatına sahip olmanın da orduya personel temini konusunda katkısı var. Çünkü ABD ordusu personel temin ederken macera dolu bir yaşamın parçası olmak konusunda da telkinlerde bulunuyor. ABD savunma teknolojilerine ve bu konuda AR-GE faaliyetlerine ayırdığı yüksek bütçeler ile en ileri teknolojik savaş silahlarını kullanarak personeline de bu cihazları kullanabilme imkânı da sunuyor. Son teknoloji ürünü savaş oyuncaklarının kullanılabilmesinin macera arayan gençlerin dikkatini ordu imkânlarına çekmede faydası olduğunu düşünüyorum.

³²(a.g.e.: 138).

ABD ordusu ülkedeki medya imkânlarını etkin olarak kullanarak personel temin konusuna yeni bakış açısı getirmiştir. Medya imkânları ile orduyu ve ordunun insanlara sağladığı imkânları sürekli olarak gündemde tutmayı hedeflemektedir. Medya ve basının imkanları yeri geldiğinde abartılı gösterimlerle süslenerek ordu ve askerlik görsel bir boyutla insanlara sunulmaktadır. Özellikle medya aracılığıyla askeriye'deki imkânların vurgulanması, iyi ücret, iyi eğitim, maceralı bir yaşam, dünyanın farklı yerlerinde görev yapma şansı yurtseverlik ve çok önemli bir şeyin parçası olma duygusuna ağırlık verilmiştir (Akın, 2008: 24). Bu şekilde halkın orduyu görmek istediği gibi görmesi de sağlanarak meşruiyet kazanma ve personel temini anlamında çift yönlü bir kazanç sağlanmaktadır.

ABD ordusunda profesyonel olarak görev yapan askeri personel sadece sahada veya sahaya destek veren muharip unsurlarda görevlendirmektedir. ABD Ordusu'nda angarya olarak görülen görevlerde asker kullanmamaya özen gösterilerek personele verilen değer hissettirilmektedir. Asker yemekhanede çalışmamakta, bulaşıkçılık veya garsonluk yapmamaktadır. Örneğin Afganistan'da yemek işleri yerliler tarafından (Kosovalılara ve Afganlara) yaptırılmaktadır. Asker sadece savunma görevine odaklanmaktadır. Lojistik ve yemek gibi özelleştirmenin arkasındaki gaye askere verilen değer'in uygulamaya dökülmüş halidir.³³

Batılı ve gelişmiş bir toplum olarak ABD toplumunun kültürel edinimlerinin profesyonel ordu yapısına birçok alanda tesir ettiği görülmektedir. Örneğin ABD ordusunda sicil ve terfi mekanizmasında amirler kadar astların da sicil sistemine etkisi olmaktadır. Sicil ve terfi sisteminde amir durumunda olanlar kadar astların da yorumları alınmakta ve astların yorumlarına da değer verilmektedir. Amirlerin başarılı astlarla çalışmayı istemesinin yanında astlar da başarılı komutanlarla çalışmayı istemektedirler (Uzungöz, 2015: 41). Gerekteği zaman amirlerini de mesleki olarak değerlendirebilme imkânı ast olarak çalışan büyük kitle

³³(a.g.e.: 92-93).

için çaresizlik ve zorunluluk altında çalışma gibi alışılmışlıkların önüne geçilmesine imkân vermektedir. Ayrıca ast olarak orduda çalışan büyük kitlenin kendisini değerli hissetmesine sebep olmaktadır. Personele sağlanan üstlerini değerlendirebilme imkanının bile orduda görev yapma anlamında tercih sebebi olması konusunda insanlar üzerinde etkileri olduğu değerlendiriyorum.

Spor yeteneği ve yeterliliği bir asker için görevini her türlü hava ve arazi koşulunda yapabilmesi için olmazsa olmaz bir koşul olarak bilinmektedir. ABD Ordusu'nda fiziki yeterlilik konusu üzerinde hassasiyetle durulmaktadır. Bu kapsamda askeri personelden beklenen fiziki yeterlilik, personelin sicil ve terfi işlemlerine de etki etmektedir. Fiziki yeterlilik testi ABD Silahlı Kuvvetlerinde sık yapılmaktadır. Fiziki yeterlilik ön şart olarak aranmakta ve ciddi yaptırımlara yol açmaktadır. Boy-kilo ölçümü ve vücut yağ oranı standartlarını sağlayamayan personel, “aşırı kilolu” olarak tanımlanmakta ve zorunlu kilo verme programına dâhil edilmektedir. Yeterli gelişme sağlayamayan personelin ilişkisi kesilmektedir (Uzungöz, 2015: 41). Ancak ordu mensubu olmak ile spor yapma arasında bulunan bu bağın sicil ve terfi sistemine de etki etmesi konusunda uygulamada aksaklıklar görülebilmektedir. Özellikle belli bir süre orduda görev yaptıktan sonra pasif görevlerde çalışan personelin spordan uzaklaştığı ve ofis hayatına benzer koşullarda çalıştığı bilinmektedir. Bu koşullarda orduda görev alma ve spor yapma ile alakalı kriterlerin sicil ve terfi sistemine etki etmesi ile orduda her kademede spor yapma zorunlu hale getirilmektedir. ABD ordusunda spor konusu her kademede ve her rütbede ciddiyetini koruyarak uygulanmaktadır. Hatta kritik görevlere seçilecek komuta kademesinde bulunan rütbelilerin temsil görevi de icra ettiği göz önüne alınarak kişinin fiziki görünümü spor yeterliliği de artı bir puan olarak kendisine terfi sisteminde katkı sağlamaktadır.

Profesyonel yapıda orduların en çok maruz kaldığı eleştirilerden biri olan toplumun belli bir kısmının askerliği tercih etmesi veya etmek zorunda kalması konusu ABD ordusu

için de geçerliliğini korumaktadır. Örneğin ABD’de fakir, siyah ve Güney Amerika kökenli askerlerin sayısı, beyaz ve yüksek gelirli sayısını katlamış durumdadır. Sadece gelir açısından değil, etnik köken açısından da ABD’de askerlik görevini yapanlar ayrıışmaktadır. Eğitimli, şehirli, kariyer sahibi, hayatın tadını çıkarmaya çalışan üst düzey kesimler, askerlik hakkında bilgisiz ve duyarsız kalmaktadır. ABD’de toplumun büyük çoğunluğu orduya karşı güven duyarken, üst sınıfta bu oran %33’e kadar düşmektedir (Akın, 2008: 65-66). Bu şekilde ABD’de profesyonel ordunun toplumun genelini temsil etmediğı ve alt-orta sınıfın tercih ettiğı veya etmek zorunda kaldığı bir hale büründüğü şeklinde eleştirilere açık hale gelmektedir.

1973 itibariyle aldığı profesyonelleşme kararı sonrası ABD ordusu hali hazırda dünya orduları arasında askeri olarak merkezi konumunu korumaktadır. Post modern dönem yapılanmasını en iyi örneklendiren ordu, hiç şüphesiz ABD Ordusudur. Profesyonelleşme düzeyi, birliklerinin kısa sürede deniz aşırı görevlerde yerini alma noktasındaki yeterliliğı ve mobilitesi, mevcut aktif ordusunun yarısından fazlasının fiili olarak yurtdışında görevli olması vb. diğer özellikleri ABD ordusun diğer tüm ordulardan farklılaştırmaktadır (Akyürek, 2010: 5). Bu farklılığın oluşmasında, tamamen gönüllü askerlerden teşkil edilen profesyonel askeri yapılanmanın, taktik ve stratejik sahada iyi seviyede uygulanabilmesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Tam profesyonel olarak yeniden teşkil edilen ABD Ordusu’nun etkinlik ve başarılarında, ülkenin ekonomik gücünün, teknolojik gelişmişlik seviyesinin ve birçok kez iştirak ettiğı modern savaş tecrübelerinin de küçümsenmeyecek payı bulunmaktadır. Ordu yeniden teşkil edilirken ülkenin öz koşullarının öncelikli olarak değerlendirmeye alınması, yapılan detaylı analizler ve önceki yapılanmaların getirdiğı olumsuzluklardan alınan derslerin tekrarlanmamasının elde edilen başarıda önemli katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

3.2.İsrail Ordusu

Müslüman ağırlıklı Ortadoğu coğrafyasının göbeğinde Yahudi bir devlet olarak İsrail, güvenlik ve savunma bağlamında kendisi için ciddi sorunlarla her an karşı karşıyadır. Arap-İsrail çatışması, Ortadoğu’da istikrarsızlık nedenlerinin en önemlilerindendir ve bu durum merkezi bir problemi oluşturmaktadır. Bu sorundan dolayı bölgede birçok savaş çıkmış, terörist ve gerilla gruplar oluşmuştur (Bal, 2009: 114). Bu bağlamda İsrail savunma ağırlıklı politikalara her zaman öncelik vermiştir. İsrail’in, ordusunun konumu ve teşkiline yönelik yaklaşımı da bu doğrultudadır. İsrail Silahlı Kuvvetleri, bulunduğu jeopolitik ve coğrafi konum göz önüne alındığında, günümüzde dünyanın en etkin silahlı kuvvetlerinden biri olarak uluslararası arenada boy göstermektedir.

Ortadoğu coğrafyasının en belirgin karakteristiğinden biri de İslam’dır. Ortadoğu’nun kültürel ve dinsel örgüsü, İslam dininin motiflerini taşımaktadır. İslam, bölgede en önemli toplumsal etki unsurudur. Benzeri bir durum devletler için de geçerlidir. Bölge devletlerinin rutininde bile İslam’ın önemli bir yeri vardır (Akbaş, 2011: 12). İsrail hem jeopolitik olarak hem de bölgenin din yapısına bakarak bölgesinde sürekli olarak yalnızlaşmaktadır. Kendisini sürekli düşman tehdidi altında gören bir ülkenin ve toplumun normal veya sıradan olarak nitelendirilebilecek seviyede savunma tedbirleri alması beklenemez. İsrail’in, kurulduğu ilk günden itibaren bölge ülkeleriyle sorunlu bir ilişkisi bulunmaktadır. İsrail’in Arap devletleri ile savaşları, İsrail Devleti’nin tarihini şekillendirmiştir. “*İsrail’in ‘sürekli tehdit algısı’, güvenlik stratejisinin belirleyici unsuru olmuştur*” (Yesevi, 2012: 75).

İsrail Ortadoğu coğrafyasında yerinin kalıcı bir hale gelmesi için batılı ülkelere uluslararası destek görmüş ve görmeye de devam etmektedir. ABD Ortadoğu politikasının önemli bir ayağını da İsrail’in bölgedeki varlığı oluşturmaktadır. İsrail, bölge ülkeleri içinde ABD’ye en yakın devlettir. ABD’nin bölgedeki en önemli amaçlardan biri İsrail’in varlığını korumak ve geliştirmektir (Akbaş, 2011: 6). 1948’den bugüne BM’nin İsrail konusunda

almış olduğu başta 224 ve 338 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararları gibi bağlayıcılığı olan onlarca BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararlarını hiçe sayan, yakın zamanda (2008) Gazze'ye karşı giriştiği Dökme Kurşun Operasyonu'nu araştıran İsrail'in insanlık suçu işlediğini belirten, Goldstone Raporu gibi İsrail'i haksız bulan BM raporlarını ise hiç dikkate almayan İsrail, maalesef bunun karşılığında bugüne kadar hiçbir zorlama tedbiri ile karşılaşmamıştır(şahin, 2011: 24). Hristiyan batı dünyası tarafından desteklenen Yahudi bir devlet yapılanması, Müslüman Ortadoğu coğrafyasında toplu olarak tepki doğmasına sebep olmaktadır.

İsrail'in siyasi ve politik konumu ilgili çok geniş ve detaylı araştırmalar olmasına karşın, çalışma ordu ve ordu yapılanması bağlamında değerlendirmeler çerçevesinde ilerleyeceği için daha derin siyasi ve politik analizlere girmeyeceğim. Çalışmanın bu kısmında siyasi analiz olarak bu seviyede kalmanın çalışmanın devamı açısından daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum.

Kısa tarihinde birçok savaş ve çatışma ortamı gören İsrail, Silahlı Kuvvetlerinin yapısını, kendi öz koşullarını değerlendirerek şekillendirmiş, etkinliğini ve operasyonellik seviyesini bu şekilde korumayı başarabilmiştir. İSK'nin askeri doktrini, İsrail'in tek bir savaş bile kaybetmemesi üzerine inşa edilmiştir. İsrail, toprak kazanımı ile ilgili bir amacı bulunmadığını, savunmaya dönük bir askeri stratejisi bulunduğunu belirtmektedir (Yesevi, 2012: 84).

İsrail'in nüfusu, bölgesinde bulunan diğer ülkelerle kıyaslandığında, oldukça azdır. Nüfusunun az ve düşmanın çok olduğu bir coğrafyada savunma görevini icra eden etkin ve caydırıcı birimleri oluşturmak oldukça hassas hesaplamalar gerektirmektedir. Bu kapsamda küçük devletlerin, müttefiklerine güvenmeden inandırıcı gte ordu oluşturabilmesi için zorunlu askerlik tek alternatif olarak öne çıkmaktadır. Bu da özellikle karşıt devletlerin daha

büyük olduklarında geçerlidir. İsrail'in çok sayıdaki Arap devletleri tarafından çevrili olması bu durumda tipik örnektir (Akın, 2008: 17). İsrail, içinde bulunduğu mevcut koşulları değerlendirerek Silahlı Kuvvetleri'nin teşkili yönündeki tercihini zorunlu askerlik modelinden yana kullanmış ve kullanmaya devam etmektedir.

İsrail nüfus olarak az ancak nitelik olarak yüksek seviyede insan kalitesine sahiptir. İsrail'in nüfusu 8 Milyon kişi civarındadır ve bu sayı ile dünyadaki ülkeler arasında 89. sırayı almaktadır. Askerlik hizmeti verebilecek sayısı 3 Milyon kişi civarındadır ve bu sayı ile dünyada 86. sırada bulunmaktadır. Ancak İsrail'in nüfusu göz önüne alındığında ülkenin %25'inden fazlasının askerlik yapabilecek potansiyelde olduğu dikkati çekmektedir.³⁴ İsrail bu seviyeye ülkede kadın ve erkek herkese zorunlu olarak askerlik yaptırarak ulaşabilmektedir.

İsrail'in bölgenin diğer ülkelerine göre etkin bir silahlı kuvvetlere sahip olabilmesinde, ülkedeki eğitim düzeyinin yüksek seviyelerde olmasının etkisi büyüktür. Modern Ordular teşkil edilirken iyi seviyede eğitim görmüş insanlar daha kısa sürede modern ordu yapılarına uyum sağlayabilmektedir. Bu kapsamda *“İsrail, küçük bir Silahlı Kuvvetler ile bölgesinde etkin savunma icra edebilmektedir. İSK, iyi donanımlı hava kuvvetlerine, düzenli bir kıyı donanmasına, küçük, düzenli bir kara ordusuna ve daima hazır ve iyi eğitilmiş yedek kuvvetlere sahiptir”* (Yesevi, 2012: 85).

İsrail'in toplumsal eğitim seviyesinin yüksek olması nedeniyle, askeri okulların teşkili ve rütbeli personel temininde, diğer ordulara göre farklı uygulamalar görülebilmektedir. İsrail'in bir askeri akademisi ya da üniversitelerde bu konuda özel olarak kurulmuş bir bölümü bulunmamaktadır. Her İsrailli, orduya er olarak kabul edilmektedir. İlk eğitim sürecini başarıyla tamamlayan ve ordu hizmetine girmek isteyenler, açılan sınavlarda başarılı

³⁴ www.globalfirepower.com/active-reserve-military-manpower/ 16.03.2017

olmak zorundadırlar. Eğitim seviyelerine ve görev performanslarına göre İsraili bütün erkek ve kadınlar mecburi askerlik süresi içerisinde subay olma imkânına sahiptir (Yayla, 2015: 39).

İsrail Silahlı Kuvvetlerinin toplam personel mevcudu, 160.000 civarındır ve bu sayı ile dünya orduları arasında 35. sıraya sahiptir. Yarı askeri kuvvetlerin sayısı 8.050'dir. Yedek askerlerin mevcudu ise 630.000 civarındır ve bu sayı ile dünya orduları sıralamasında 15. sırada bulunmaktadır.³⁵

“İsrail’de mecburi askerlik süresi erkekler için 36, evlenmemiş kadınlar için 24 aydır. Memurlar için bu süre 48 ay, pilotlar için 9 yıldır. Yedek hizmet süresi, yılda 39 gündür. Erkekler 40, kadınlar ise evlenme ve hamilelik halleri dışında 38 yaşına kadar yedek askeri güç olarak sayılmaktadırlar. Bazı özel uzmanlık alanlarında, erkekler 54 yaşına kadar yedek askeri kuvvet içinde yer almaktadırlar” (Yesevi, 2012: 113).

İsrail zorunlu askerlik modelinden vazgeçmemiş ve kısa vadede de vazgeçmeyi planlamamaktadır. Bu duruma ülkenin bulunduğu jeopolitik konum ve bölgesinde birçok anlamda yalnızlaşmasının etkileri büyüktür. Ancak teknoloji yoğun savaş ve çatışma ortamının gereği birçok konu alanında uzmanlaşmış, profesyonel personel gerektirmektedir. Bahse konu savunma ile ilgili konularda uzmanlaşma kısa süreli eğitimlerle sağlanamamaktadır. İsrail bu konuda zorunlu askerlik sürelerini uzun tutarak ve insanların eğitim seviyesine güvenerek başa çıkabilmektedir. Zorunlu askerliğin dünyadaki en ciddi ve başarılı uygulayıcılarından birisi olan İsrail incelendiğinde, söz konusu zafiyetin erkekler için 36 ve kadınlar için 24 ay olan askerlik süresi ile aşıldığı görülmektedir (Akyürek, 2010: 25).

İsrail bulunduğu coğrafya, nüfus yapısı ve yalnızlaşmış konumu ile savunma gereksinimlerini sağlayabilmek maksadıyla ekonomik anlamda da hassas hesaplar yapmaktadır. İsrail’in yıllık askeri harcaması günümüzde, 15.600.000\$ civarına kadar

³⁵www.globalfirepower.com/active-reserve-military-manpower/ 16.04.2017

ulaşmaktadır ve bu haliyle dünya orduları arasında 15. sıraya sahiptir.³⁶ İsrail'in savunma maksatlı ayırdığı bütçe bölgesinde bulunan birçok ülkeden kat ve kat daha fazladır. İsrail bu kapsamda vatandaşlarının refah seviyesinin korunabilmesi ve güvenli bir yaşam ortamının sağlanması ikileminde her zaman hassas hesaplar yapmak zorunda kalmaktadır.

Batılı ülkeler ile arasında bulunan sıkı politik bağlar, İsrail'in bölgesinde kendisini savunabilmesine ciddi katkıları sağlamaktadır. Özellikle İsrail'in savunma alanında iş birliği yaptığı bir numaralı ülke ABD'dir. Böylelikle ileri teknoloji ürünleri satın alması da kolaylaşmaktadır. Bu şekilde İsrail sadece ileri teknoloji ürünlere sahip olarak değil dünyanın en büyük ve etkin ordularından birinin desteğini alarak da bölgedeki düşmanlarına karşı ayrı bir caydırıcı etki kazanmaktadır. İsrail'e karşı en ufak tehdit durumunda dahi ABD'nin uçak gemilerini Akdeniz'e yönlendirdiği düşünüldüğünde, ABD ile kurduğu ortaklığın İsrail'in savunmasına ne denli büyük katkıları olduğu görülebilmektedir. ABD sadece İsrail'e olan desteği ile değil bölgedeki diğer ülkelerle kurduğu ortaklıklar ve caydırıcı gücü ile ülkelerin karşılıklarına almak istemediği bir konuma sahiptir (Akbaş, 2011: 16).

İsrail, içinde bulunduğu Ortadoğu coğrafyasında, kendince düşman ülkelere karşı psikolojik üstünlüğü elde etmek için sürekli olarak çaba göstermektedir. *“İsrail modern çağın en büyük savaş silahlarından kabul edilen nükleer, biyolojik, kimyasal ve radyoaktif silahlara sahip olduğunu ve gerektiğinde kullanmaktan çekinmeyeceğini beyan çeşitli yollarla ima etmektedir. İsrail, Biyolojik Silah ve Zehirli Silahlar Antlaşması'nın tarafı değildir. İsrail Kimyasal Silah Konvansiyonu'nu imzalamış ancak onaylamamıştır”* (Saribeyoğlu, 2004: 22). Gerek uluslararası anlaşmalara katılmaması ve gerek de nükleer, biyolojik, kimyasal savaş durumu ile ilgili açıklama yapmaması ile İsrail, yalnızlaştığı coğrafyada gerekli durumlarda her türlü savunma yoluna gidebileceğini belirterek caydırıcılığını arttırmaktadır. İsrail bu

³⁶www.globalfirepower.com/defense-spending-budget/ 16.05.2017

konudaki silah kapasitelerini diğer ülkeler gibi gizli tutulmakta ve silahların seviyeleri bilinmemektedir.

İsrail savunma doktrinini kurarken kendi öz koşullarının farklılığını her zaman ön planda tutmuştur. İsrail, çatışmanın bir an bile eksik olmadığı Müslüman ağırlıklı Ortadoğu coğrafyasının ortasında Yahudi bir devlet olarak varlığını sürdürmek hedefine odaklı bir savunma doktrini kurmuştur. Ayrıca nüfusunun azlığı nedeniyle insan kaybına da tahammülü yoktur. *“Savunma amaçlı bir ordu olduğunu belirten İsrail ordusu askeri doktrinine göre, savaş düşman topraklarında sürdürülmeli ve en kısa sürede savaş amaçlarına ulaşılmalıdır”* (Yesevi, 2012: 84).

1990’lı yıllardan itibaren, İsrail için askeri çatışma ortamı değişmiştir. Devletlerarasındaki çatışmalar yerini İsrail devletine karşı terörist örgütlerin ve yarı askeri örgütlerin çatışmasına bırakmıştır. Hizbullah ve Hamas, etkili güçler haline gelmişlerdir. Bu durum asimetrik savaş olarak (Yesevi, 2012: 89). Yaşanılan asimetrik savaş ortamında İsrail düzensiz birliklere ve terörist faaliyetlere karşı da tedbirlerini artırmaktadır. İsrail yaşanacak çatışma ve savaşların kendi topraklarına taşmasını en son ihtimal olarak düşünerek bu kapsamda tedbirlerini artırmaktadır. Yakın dönemde İsrail topraklarının savunması maksadıyla üretilen “Iron Dome” (Çelik Kubbe) hava savunma sistemi de bu duruma örnektir. İsrail özellikle çevresinde artan düzensiz terörist grupların havadan saldırılarına karşı, bir tek yabancı hava unsuru veya füzenin dahi ülke topraklarına düşmesinin engellenmesi maksadıyla ileri düzey teknoloji ürünü olan bu hava savunma sistemi kurmuştur. Bu sistemi kurabilmesinde ülke toprakları yüzölçümünün küçük olmasının da etkileri bulunmaktadır. Bu ve benzeri savunma sistemleri ile İsrail kendine ait olumsuz koşulları kurduğu sistemlerle avantajlı hale getirebilmektedir.

İsrail ordusunu bölgesinde güçlü ve etkin kılan etkenlerden biri de ordusunun imkân ve kabiliyetlerinin diğer ordulara göre fazla olmasıdır. İsrail kendisine göre düşman olarak kabul ettiği ülkelerin ordularından sayısal olarak az olsa da önemle üzerinde durulması gereken nokta, İsrail'in savaş, eğitim ve harekete geçme kabiliyetinin üstün olduğu bilinmektedir. İsrail'in savaş durumuna geçme süresi, diğer komşularına göre daha hızlıdır. Cephe gerisi desteği, zırhlı araçların bakım ve onarımı konusundaki gelişmişlik, İsrail'i cephede her anlamda güçlendirmektedir (Yesevi, 2012: 94).

Batılı ve gelişmiş ülkelerin birçoğunun, soğuk savaş döneminin sona ermesiyle, zorunlu askerlik modelini terk etmesine rağmen İsrail, içinde bulunduğu koşulları değerlendirerek zorunlu askerlik sistemden vazgeçmemiştir. İcra ettiği operasyonlarda elde ettiği başarılar ile İsrail askerlik modelleri hakkındaki görüşlere farklı bir bakış açısı getirmiştir. İsrail ordusunda zorunlu askerlerin mükemmel hizmeti ardındaki sebep, eğitilmiş iş gücünün çok iyi şekilde askeriye yetiştirilmesidir. Zorunlu askerlerin verdiği hizmet kalitesi, profesyonel ordununkiyle eş değerdir (Akın, 2008: 26).

20.yüzyılda Ortadoğu'da yeniden kuruluş hikayesi ve devamında İsrail'i yeniden bir toplum haline getirebilmek için İsrail'de ordu ve zorunlu askerliğe önemli bir görev düşmüştür. Yahudiler için zorunlu askerlik, toplumun bütünleşmesini sağlamaktadır. *“İSK ayrıca, dünyanın farklı yerlerinden göç eden Yahudilerin sosyalleşmesini ve toplumun uyumunu sağlayan önemli bir eğitim yeridir”* (Yesevi, 2012: 86). İsrail'de ordu ve askerlik, halkın bütünleşmesine ve toplu olarak savunmaya dahil olmasına ayrıca İsrail'in savunma maksadıyla yaptığı işlerin halkın gözünde meşruiyet kazanmasında katkıda bulunmaktadır.

Ancak tarihin akan sayfalarında meydana gelen değişiklikler ve İsrail'in Ortadoğu'da izlediği politikalar nedeniyle bölgedeki çatışma ve kargaşa ortamında hiçbir azalma meydana gelmemiştir. Yakın tarihte çatışma ortamı ülkeler seviyesinden, düzensiz ve illegal terörist oluşumlar ile yapılan mücadele boyutuna geçmiştir. Uzayan çatışma ortamı ve İsrail'in

uyguladığı Ortadoğu politikaları neticesinde askerlik meselesinin kendi vatandaşlarınca sorgulandığı durumlarla da karşılaşılmaya başlanmıştır. Vicdani Ret konusunda da İsrail örnek bir ülke konumundadır. İsrail yasalarına göre tüm İsrail vatandaşları için askerlik zorunlu olsa da Ultra Ortodoks Harediler, askerlikten muaf tutulmuşlardır. Böylece belli dini gerekçelerle askerliğin zorunlu olması konusunda İsrail askeri yapılanmasında ayrıcalıklı durumlar ortaya çıkmıştır. Gelişen teknoloji ve toplumsal tepkiler neticesinde İsrail zorunlu askere alma sisteminde kısmi değişikliklere gitmiştir. İsrail’de 1990 sonrası zorunlu askerlik modeli kaldırılmaksızın geçilen seçici askerlik uygulaması nedeniyle askerlik çağındaki her beş erkekten hizmete uygun olan üçüne aktif askerlik yaptırılmaktadır (Akyürek, 2010: 9).

Kadın erkek ayrımı yapılmadan toplumun tamamının zorunlu olarak askerlik yapması gereken İsrail’de, askerlikle alakalı tepkilerin olumlu yönden olumsuz yöne doğru eğiliminin arttığı görülüyor. Askerliğe isteklilik konusunda, halen yarı-seçici zorunlu askerlik modelini uygulayan İsrail’de yapılan bir araştırmada, 13-18 yaş grubundaki erkeklerin muharip birliklerde askerlik hizmeti yapma konusundaki istekliliğinin 1998 yılı itibariyle %65 oranında olumlu olduğunu ve bu oranın 2000 yılında %53’e gerilediğini göstermiştir (Akyürek, 2010: 17).

Türkiye temelinde düşünüldüğünde İsrail, Türkiye’nin savunma ve politik alanlarda stratejik ortaklığını aktif olarak devam ettirdiği önemli bir Ortadoğu ülkesidir. Bu durumun birden çok gerekçesi var. Bu gerekçeler bölgede demokrasinin inşası ve idamesi, aşırı grupların karşısında olma ve batılı ülkelerle kurulan ortaklıklar çerçevesinde temelleniyor. Türkiye Cumhuriyeti Avrupa ülkeleri ile Ortadoğu coğrafyasında bulunan diğer ülkelere göre daha yakın ilişkileri bulunan bir ülkedir. Türkiye Cumhuriyeti Müslüman ağırlıklı nüfusa sahip olmasına rağmen, demokrasi rejimini benimseyen, laik bir ülke olarak Avrupa ülkeleri ile doğu medeniyetleri arasında politik ve stratejik bir köprü vazifesi gösteriyor. Ortadoğu coğrafyasının merkezinde Avrupa ülkeleri ile kol kola Yahudi bir devlet olan İsrail ile

Türkiye'nin yakınlık kurması, Türkiye'nin ifa ettiği köprü vazifesi daha da ön plana çıkmaktadır. Özellikle Soğuk savaşın sona ermesi ile 1990-2000 yılları arasında Türkiye-İsrail ilişkilerinin askeri ortaklıklar çerçevesinde derinleştiği görülüyor. İnbar konu hakkında *“Türkiye'nin modern Batı yanlısı bir devlet olan İsrail ile ilişkileri laik, Batıcı Türk seçkinleri tarafından Türk toplumunun kimliği üzerindeki kendi mücadelelerini kısmen destekler gibi” durduğunu*” belirtmiştir (İnbar, 2002: 192).

İsrail Silahlı Kuvvetleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mevcut yapısına benzer şekilde zorunlu askerlik modelini uygulamaktadır. İsrail hala tam profesyonel yapıdaki gönüllülük esasına dayalı ordu modeline geçiş yapmamıştır. Bu kapsamda halen yarı-profesyonel bir yapıya sahip TSK'nın, profesyonelleşme veya mevcut durumu muhafaza etmesi konusunda yapacağı çalışmalarda, Türkiye ile yakın coğrafyada konumlanan İsrail Ordusu'nun benzerlikleri fazlasıyla bulunmaktadır.

İsrail Silahlı Kuvvetleri, İsrail Devleti'nin yeniden kuruluşu ve devamında hayati öneme sahip bir rol üstlenmiştir. İsrail Devleti halkının desteğini arkasına alarak aynı zamanda toplumsal, siyasi, politik, coğrafi konumunu değerlendirerek modern koşullara ayak uydurabilen klasik yapıda bir ordu teşkil etmiştir. İsrail ordusu savaş ortamında veya düzensiz çatışma ortamında kendi hedeflediği başarılarla bu şekilde ulaşabilmiştir. Bu noktada İsrail'in zorunlu askerlik sistemini halen etkin şekilde uyguladığını söylemek mümkün. İsrail ve Türkiye benzer coğrafyada bulunan iki ülkedir. Ayrıca İsrail ile Türkiye arasında ciddi politik ve askeri ilişkiler bulunmaktadır. Bu kapsamda İsrail'in ordu yapılanmasının incelenmesinin, Türk ordu yapılanmasının geleceğine dair yapılacak çalışmalarda her yönüyle olumlu katkı sağlayacağını düşünüyorum.

3.3.Fransız Ordusu

Askerlik modelleri ve ordu yapılanmaları konusunda Kıta Avrupa'sının uzun soluklu toplumu Fransa, askerliğin tarihi olarak geçirdiği evreler açısından önem arz etmektedir. Özellikle ulus devletlerin inşası ve zorunlu askerliğin yeniden tanımlandığı yakın tarihi dönemlere damgasını vuran Fransız askeri sistemleri, araştırma için önemli bir yer işgal etmektedir.

Fransız ordusu paralı askerler olarak nitelendirilen “Lejyoner” sistemini kurmuş ve yakın zamana kadar kara ordusu düzeni içinde aktif olarak kullanmıştır. Bu sistemde etnik herhangi bir ayırım yapılmadan sadece para karşılığı askerlik yapılmakta, ordunun yönetici kadroları hariç olan kısmı Lejyonerlerden oluşmaktadır. *“Fransa ordusunun askerlik sisteminde lejyonerlerin yeri çok önemlidir. Yabancı ülke vatandaşlarının katıldığı bu sistemde en az üç yıl süreyle görev yapanlar Fransız vatandaşlığına geçiş hakkı kazanmaktadırlar”* (Yayla, 2015: 38). Sömürgecilik ve kölelik sisteminin devam ettiği zamanlar göz önüne alındığında, bir köle veya paralı bir asker için, Fransız vatandaşlığına sahip olabilmenin değeri tartışılmaz konumdadır.

Fransa'nın Lejyonerlik sistemini sömürgecilik faaliyetlerinde etkin olarak kullanmıştır. 1830'daki ilk Lejyoner birlikleri, Avrupa'daki ihtilal hareketlerinde başarısızlığa uğramış eski askerlerden oluşmaktadır. Fransa dışındaki gerek Fransa'ya ait topraklarda gerekse eski sömürgelerde Fransız ordusundaki zorunlu askerlerin çarpışmak istememesinden dolayı, Lejyonerlerlik uzun süre devam etmiştir (Akın, 2008: 49). Ancak özellikle ulus devletlerin inşa edildiği süreçte ordunun sadece Lejyon askerleri ile istediği hedeflere ulaşamayacağı anlaşılmıştır. Ulus devletlerin kurulduğu yıllarda daha büyük ordular teşkil ederek istenilen hedeflere ulaşabileceğini fikri tüm dünyada genel olarak kabul görmüştür. Fransa'da zorunlu askerliğin dönemsel hikâyesi de bu şekilde ortaya çıkmıştır. Fransa'da “Levee en Masse” olarak bilinen zorunlu askerlik sisteminin hayata geçirilmesinde dönemin

siyasi yapısı ve Fransa'nın tehdit algısı çok etkili olmuştur. Birçok devlet ile savaş halinde olan Fransa, güvenlik kaygılarından dolayı şekillendirdiği yeni askerlik sistemi ile büyük bir ordu oluşturmuştur ki, bu Avrupa'nın o güne kadar görmediği bir milli ordudur. “Jourdan Kanunu” ile 1798 yılında yeni asker alma sistemi Napolyon Bonaparte tarafından yürürlüğe konulmuştur (Eraslan, 2013: 6).

Zorunlu olarak askerliğin yapılmasının bir görev, bir ödev ve vatandaş olmanın gereği olarak aksettirilmesi ile askerliğe farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Modern anlamda Fransa'da ortaya çıkan zorunlu askerlik sisteminin temelini “eşitlik ilkesi” oluşturmaktadır. Bu fikir, Fransız Milletvekili Edmond Dubois-Crance'in 1789 yılının aralık ayında millet meclisinde yaptığı konuşmada *“Askerlik görevini yerine getirmek bütün Fransızların hakkıdır, asker olmak bir onurdur. Ben şu aksiyomu ortaya atıyorum: Fransa'da her vatandaş asker, her asker vatandaş olmalı”* şeklinde ifade etmiştir (Yayla, 2015: 13). Bu şekilde Fransa'da zorunlu askerlik resmiyet kazanmıştır.

Fransa, ulus devletlerin inşası döneminde, kurduğu askerlik sistemi ve ordu yapılanmasıyla örnek teşkil etmiştir. Özellikle büyük ordular teşkil edilmesi ve tüm vatandaşların askeri görevlere zorunlu olarak dâhil edilmesi fikrini ilk olarak uygulamaya döken ülkelerden biri olan Fransa, elde ettiği başarılarla dikkatleri çekmeyi başarmıştır.

1.Dünya Savaşı ve 2.Dünya Savaşı'na Fransa zorunlu askerlerden teşkil ettiği ordusu ile katılmıştır. Ancak özellikle soğuk savaş dönemi ve sonrasında Avrupa savunma konseptine yön veren Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile birçok batılı ülkenin ordularında zorunlu askerlik sisteminden vazgeçtiği ve ordularında küçülmeye gittiği bilinmektedir. Fransa da aynı akımdan etkilenerek bu dönemde ordusunda yeniden yapılanma çalışmalarına başlamıştır. *“1996 yılında alınan karar doğrultusunda Fransa Silahlı Kuvvetleri 1997-2002*

yılları arasında yeniden yapılanma sürecine girmiş ve bu süreç doğrultusunda 2002 yılından itibaren mecburi askerlik hizmetini kaldırmıştır” (Yayla, 2015: 37).

Ancak Fransa’da lejyoner askerlerin durumu profesyonelleşme yoluna giren ordu için bir süre daha netlik kazanmamıştır. Tamamen profesyonelleşme yolunda olan bir ordu için lejyon sisteminin tezatlık oluşturduğu görülmüştür. 2007 yılında Fransız ordusunun tamamıyla profesyonel orduya geçmesiyle Lejyonerliğin kaldırılması gündeme gelmiştir (Akın, 2008: 49).

Zorunlu askerlik modelinin döneminde öncülerinden olan Fransa’da ordu tamamen profesyonelleşmiştir. Ancak yasal olarak zorunlu askerlik kalkmamış, uygulama askıya alınmıştır (Yayla, 2015: 39). Zorunlu askere şimdilik ihtiyaç duymayan Fransa’da gönüllü kişilerin askere alınması için de ayrı bir şans tanınmaktadır. “*Yasa gereğince halen istekli 18-26 yaş arasındaki Fransa vatandaşları için 12 aylık bir süre ile gönüllü askerlik imkânı da mümkündür*” (Kurt, 2005: 8). Fransa istekli olan vatandaşlarına hak tanıyarak esnek bir yapıda profesyonel bir ordu yapılanmasına gitmiştir.

Fransa’da ordunun profesyonel yapıya geçişi uzun bir zaman aralığına yayılarak uygulanmıştır. Ordunun yapısında ani ve sert bir geçiş yapılmamıştır. Fransa’da silahlı kuvvetlerin profesyonelleşmesi, iki aşamalı olarak planlanmıştır. Birinci aşamada, 1997-2002 arası süreçte, profesyonel kuvvetlere dönüşümü desteklemek için kaynak sağlanmıştır. İkinci aşamada ise (2015’e kadar olan bölüm), ihtiyaç duyulan teçhizatı elde etmek için hizmet sağlanması planlanmıştır. Fransa’da profesyonel askerliğe geçiş ile 1996’ya kadar her yıl 4.000 asker, 1997’den itibaren 14.000 ve 2003 yılında 20.000 genç askere alınmıştır (Yayla, 2015: 39).

Askeri personel temininde Fransa, diğer profesyonel ordu yapılanmalarına benzer şekilde sözleşme yöntemini kullanmaktadır. Gönüllü olan personel haricindeki herkes ordu ile sözleşme imzalamaktadır. Sözleşmeli olarak belli bir çalışma süresinden sonra personel

kadrolu olarak istihdam edilebilmektedir. İlk kontrat süresi 3 ile 5 yıl geçerli olmaktadır. Ardından 5 yıllık yeni bir kontrat daha yapılabilir. Bundan sonra kadrolu olarak astsubay olunabilmektedir (Akın, 2008: 82-83).

Özellikle teknoloji yoğun ve düzensiz çatışma ortamına ayak uydurabilmek için çok yönlü düşünebilen ve analiz yeteneğine sahip yönetim kadrosuna sahip olmak gerekmektedir. Günümüz koşullarında orduların yönetim kadrosunun eğitim seviyesi orduların kalitesi ve operasyonel etkinliği için hayati önem arz etmektedir. Bu kapsamda Fransız Ordusu yönetim kadrosun eğitim seviyesinin üst düzeyde olmasına dikkat etmektedir. Fransa’da, subaylık için yüksek lisans, astsubaylık için ise lisans seviyesinde temel eğitimin verilmektedir (Savunma Reformu, 2013: 32).

Günümüz savaş alanı, bütün kuvvetleri eş zamanlı olarak ilgilendiren ve eş zamanlı koordine gerektiren bir yapıdadır. Savunmada koordine sağlanması için yeterli yönetim kadrosu dışında yeterli fiziki koşulların da sağlanması gerekmektedir. Profesyonelleşme ve yeni savaş konseptine ayak uydurabilme için, gelişmekte olan ordular bu fiziki koşulların gereğini göz önüne almalıdır. Fransa savunma yönetiminin bütünlüğü kapsamında ilgili bütün kurumları (MSB, Genelkurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Hava Kuvvetleri Komutanlığı) aynı kampüs içinde toplamıştır (Savunma Reformu, 2013: 20). Fransa, profesyonel yapısı ile askeri kuvvetlerin koordinesi kapsamında bu fiziki-yapısal değişikliğe de gitmiştir.

Fransa gerek sivil gerek de askerî açıdan, yakın tarihte Türkiye için önemli rol model bir ülke olmuştur. Ordusu için yaptığı yapısal değişimin gerek planlama safhası gerek zamanlaması gerek öz koşulları ön planda tutularak yapılması ile modern ve profesyonel Fransız Ordusu dünyanın birçok bölgesinde başarılı ve aktif olarak görev yapmaktadır. Bu şekli ile profesyonelleşmeye geçişi başarılı bir şekilde tamamladığı görülmektedir. Türk toplumu ve Türkiye ile kurduğu askeri ve toplumsal ortaklıklar göz önüne alındığında, Fransız

Ordusu'nun yakın tarihte gerçekleştirdiği yapısal değişimin incelenmesinin, profesyonelleşme yolunda ilerleyen Türk Silahlı Kuvvetleri için önem arz ettiğini değerlendiriyorum.

3.4.Alman Ordusu

Almanya, Kıta Avrupası'nda uzun soluklu varlığı ile, toplumsal ve kültürel olarak derin köklere sahip bir ülkedir. Alman toplumu Avrupa kıtasındaki uzun soluklu varlığı ile her zaman uluslararası arenada söz sahibi olmuştur. Ancak yakın tarihe bakıldığında Almanya'nın sanayileşmesi diğer Avrupa ülkelerine göre daha geç olmuş bu durum Almanların ordu yapılanmasına ve savunma politikalarına tesir etmiştir. Avrupa ülkelerinin Sömürgecilik konusunda birbirleri ile yarıştığı döneme Almanya tam ayak uyduramamış ve bu durum Alman savunma politikasının, diğer Avrupa ülkelerinden farklı şekillenmesine sebep olmuştur. Sanayi devrimi ve sömürgecilik yarışında diğer Avrupa ülkelerini geriden takip eden Almanya'nın daha çabuk yarışa dâhil olma gayesi tarihsel bağlamda birçok alanda gözlemlenebiliyor. Bu kapsamda yaşadığı büyük yıkımlar sonrası kısa sürede toparlanan Alman Toplumunun, mevcut teknolojisi ve toplumsal yapısı itibari ile ordu yapısının incelenmesinin değerli olduğunu düşünüyorum.

1.Dünya Savaşı'nda, Almanya'nın başını çektiği İttifak Devletleri organizasyonunda, Osmanlı Ordusu modernizasyon çalışmalarında Alman askeri taktik ve tekniklerinin büyük tesiri görülüyor. Osmanlı Ordusu, son yıllarında, askeri anlamda yaşadığı bunalımdan, Alman ordusunun silah, malzeme ve tekniklerinden faydalanarak kısmi olarak kurtulma fırsatı bulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin de aralarında bulunduğu ve Almanya'nın başı çektiği ittifak devletleri, itilaf devletlerine karşı yenilmiştir. Alınan yenilgi ile sonuçlanan savaş, Almanların geç kalmışlıklarına eklenen yeni bir hezimet olarak ordunun konumuna da tesir etmiştir. Ulus devletlerin inşası sürecine denk gelen yıllarda alınan bu

hezimetler emsal Avrupa ülkelerine kıyasla Almanların daha büyük bir kayba uğramasına neden olmuştur.

Ulus devletlerin inşası sürecinde niceliksel olarak fazlalığın ön planda olduğu kitle ordusu modeli Alman Ordusu'nda uzun yıllar kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na katılan hemen hemen bütün ülke orduları benzer şekilde kitle ordusu görünümündedir. Zamanın teknolojik ve askeri koşulları ışığında Birinci Dünya Savaşı'na cephe harbi ve siper harbi taktik olarak damgasını vurmuştur. Bu taktikler de kitle ordusu modeli ile niceliksel çokluğu destekleyen taktiklerdir.

Birinci Dünya Savaşı'nın küllerinden doğan 2.Dünya Savaşı teknolojik gelişimlerin askeri alanda çok daha yoğun olarak kullanım alanı bulduğu bir savaştır. Ancak teknolojik yoğunluğun çok daha fazla hissedilmesine rağmen 2.Dünya Savaşı da kitle orduları marifetiyle yürütülmüştür. Özellikle 2.Dünya Savaşı'nın başrol oyuncusu olan Almanya her iki dünya savaşından da mağlubiyet ve yıkımla ayrılmıştır.

Dünya savaşları öncesi ve savaşlar esnasında ülkeler arası askeri ve politik ortaklıklar kurulmuştur. Ortaklık kuran ülkeler arasında eğitim, öğretim ve malzeme anlamında paylaşımlar yapılmıştır. Ancak ortak olmayan ülkeler arasında da sistemsal benzer uygulamaların tercih edildiği görülmüştür. Her iki dünya savaşına da damgasını vuran Alman Ordusu'nun diğer ordu yapılanmalarından birçok örnek uygulamalar aldığı bilinmektedir. Örneğin *“Hitler 1936 yılında yapılan parti kongresinde Napolyon ordusundaki cazip terfi uygulanmasından esinlenerek, her askerin her an, her türlü üst göreve atanmaya hazır olması ve buna uygun hareket etmesi ilkesini kurallaştırmıştır”* (Bröcling, 2002: 330).

Gelişmiş ve batılı ülkeler 2.Dünya Savaşı sonrası yaşanan Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi ile ordu yapılanmalarını yeniden gözden geçirmiş ve ordularında profesyonelleşerek küçülmeye gitmişlerdir. İngiliz Ordusu 1960'ta, ABD ordusu 1973'te

ordusu için dönüşüme gitmiştir. Ancak Almanların 2.Dünya Savaşı sonrası yaşadığı büyük yıkım ve Almanlara askeri olarak uzun yıllar uygulanan ambargolar neticesinde Alman Ordu yapılanmasında büyük yapısal değişimler olmamıştır. Alman halkı yaşadığı ağır yenilgiler ve yıkımlar neticesinde askerlikle alakalı zorunluluk modelinden sıyrılmak istemiştir. Ancak Almanya'nın tarihsel ve askeri olarak yaşadığı durumlar emsal Avrupa Ülkelerine göre farklıdır. Bu kapsamda, Alman Ordusunda 2000 yılı öncesi artan eleştirilere rağmen zorunlu askerlik kaldırılmamış, ancak yeniden düzenlenmiştir. Öncelikle askerliğin süresi 12 aya indirilmiş (daha sonra 6 aya indirilmiş) ve askere alınanların daha yüksek maaşlarla iki yıla kadar orduda kalmalarının yolu açılmıştır. İstatistikler daha sonraki yıllarda azalış göstermekle birlikte, silâh altına alınan yükümlülerin 1996 yılı itibariyle %80'inin uzun dönem sözleşmeli askerliğe geçtiğini göstermektedir. Bu tercihi kullanan askerlerin ortalama hizmet süresi 17 ay olarak verilmektedir.

2.Dünya Savaşı sonrası Alman vatandaşlarının orduda görev yapmayı zorunlu da olsa tercih etmesi için Almanya'da değişik teşvik yöntemlerine başvurulmuştur. *“Bu teşvik yöntemlerinin başında askerlik süresince askerlere iyi seviyede maddi ödemeler yapılması bulunmaktadır. Bunun yanında da ücretsiz tedavi, ücretsiz yemek, kışlada ücretsiz konaklama, AFC İşyerini Koruma (askerlik öncesi çalıştığı iş yerine dönme imkânı) ve Geçimini Sağlama Yasası'na uygun olarak kira, çocuk ve eş yardımı, işsizlik sigortası ve emeklilik sigortası ödenmesi, vergi muafiyeti, personele yaptığı göreve bağlı olarak izin verilmesi imkanları tanınmaktadır. Ayrıca askerlik hizmetini yapanlara arzu ettikleri sivil mesleki eğitim (meslek kazandırma, ücretsiz İngilizce eğitim vb.) verilmektedir”* (Yayla, 2015: 42).

İstatistikler daha sonraki yıllarda azalış göstermekle birlikte, silâh altına alınan yükümlülerin 1996 yılı itibariyle %80'inin uzun dönem sözleşmeli askerliğe geçtiğini göstermektedir. Bu tercihi kullanan askerlerin ortalama hizmet süresi 17 ay olarak belirlenmiştir.

Alman ordusu yakın geçmişe kadar zorunlu askerlik modelini uygulamıştır. Alman Ordusu'nda yakın dönemde yapılan değişiklikler neticesinde zorunlu askerlik sürelerinde kısaltmaya gidilmiştir. Ancak uzun dönem askerliğin kısaltılması konusu, verilen teşvik ödemeleri ve askerlik süresince vatandaşların elde ettiği haklarının olumlu yönlerinin yitirilmesi nedeniyle, eleştirilere maruz kalınmasına sebep olmuştur. *“Alman Ordusu'nda 2000 yılı öncesi zorunlu askerliğe getirilen eleştirilerin, askerlik süresinin 6 aya indirilmesi ve sağlanan haklarla ortadan kalktığı ve halkın düzenlemeler sonrası 2/3 oranında zorunlu askerlik taraftarı haline geldiği ifade edilmektedir”* (Akyürek, 2010: 17).

Tüm bu gelişmelere rağmen Kıta Avrupası'nın uzun soluklu toplumu, gelişmiş demokratik ilkelere sahip olmayı düstur edinen Almanya'nın, Avrupa ülkeleri ile bir diğer rekabet konusu da vatandaşlarına sağladığı özgürlükler konusundadır. Soğuk Savaş dönemi sonrası değişen güvenlik ve tehdit algılamaları, ayrıca savunmada ortak iş birliği gerekçeleri Alman Ordusu'nu da son dönemde yeniden yapılanma anlamında değişimlere zorlamıştır. Bu kapsamda Almanya'da askerliğin giderek kısaltılması uygulamasına devam edilmiştir.

Alman ordusu özellikle 2.Dünya Savaşı sonrası vatandaşlarına zorunlu askerlik yerine sunduğu kamu hizmeti uygulamalarıyla da emsal ülkelere örnek olmuştur. Alman iktidarları zorunlu olarak askerlik yapılmasına karşı getirilen eleştirilere de bu şekilde belli bir ölçüde çözüm üretebilmiştir. Bu bağlamda askerlik hizmetinin yerine getirilmesiyle eşdeğerli görevler tespit edip bu sayede inanç ve kanaatlerinden ötürü acı çeken ve topluma aykırı kabul edilen insanların ortaya çıkmasına meydan verilmemiştir (Bröcling, 2002: 395).

Almanya'da uzun yıllar uygulanan kamu hizmeti sistemi vatandaşların inisiyatifine bırakılmış bir sistemdir. Almanya'da, askerlik çağındaki pek çok erkek vatandaş ya orduda hizmeti ya da yaşlılarla çalışma gibi sivil hizmet formunu seçmektedir. Bunun yanında her on kişiden birisi de devlet veya federal polis gücünde çalışmayı tercih etmektedir. Bu kişiler sınır

güvenliği sağlayarak veya gönüllü itfaiyecileri eğiterek, yedi yıllık sürede yarı-zamanlı (part-time) hizmet edebilmektedirler.

“Almanya’da askerlik görevini askeriye yapmayanlar için bir seçenek de ulusal hizmetlerde çalışmaktadır. Alman gençleri, genellikle yaşlılar yurdu gibi zor, düşük seviyeli, pek kimsenin çalışmak istemediği hizmetlerde kullanılmaktadır” (Akın, 2008: 55).

Alman Ordusu da incelenen diğer ülkeler gibi yakın zaman içinde ordusunu tam-gönüllü ve profesyonellerden oluşan bir yapıya dönüştürmüştür. Almanya’da zorunlu askerlik uygulaması 01 Temmuz 2011 tarihinden itibaren askıya alınmış, mevcut gönüllü askerlik uygulamasının şartları ve kapsamı iyileştirilerek devam ettirilmesine karar verilmiştir (Yayla, 2015: 40). Gönüllü olarak askerlik yapmak isteyen vatandaşlara imkân tanınmaya devam edilmekte ve askerlik süresince daha önceden belirlenen imkânlar sunulmaktadır.

Alman ordusunda profesyonelleşme sonrası nitelikli personel istihdamına daha da önem verilmiştir. Sürekli değişen savaş konseptleri ve çatışma alanının gittikçe artan karmaşık yapısı nitelikli ordu personeline olan ihtiyacı arttırmış, Alman ordusu yeniden yapılanırken bu konu üzerinde hassasiyetle durmuştur. Almanya’da subaylık için yüksek lisans, astsubaylık için ise lisans seviyesinde temel eğitim verilmektedir (Savunma Reformu, 2013: 32). Alman Ordusu’nda orta ve alt düzey yönetici konumunda bulunan subay ve astsubayların eğitim seviyelerinin yüksek tutulması ile yeni savaş konseptine uygun olacak şekilde personel niteliğinin artırılmasının hedeflendiği görüşündeyim.

Savunmada ortaklık ve iş birliğinin artmasıyla personelin nitelikli olması konusunda da artan beklentiler olmuştur. Alman ordusunda personelin nitelikli olması terfi ve sicil sistemini de etkilemektedir. *“Değerlendirme sisteminde akademi ve kurs bitirme dereceleri ile yabancı dil seviyesi önemli bir kriter olarak değerlendirilmektedir. Personelin yabancı dilin dört becerisi olan konuşma, dinleme, okuma ve yazma derecesi sicilinde*

belirtilmektedir” (Uzungöz, 2015: 42). Böylelikle personelin müşterek görevlerde yer alması için yabancı dil bilgi seviyesinin sadece teorik olmaması konusunda da personel yeterliliği aranmaktadır.

Alman Ordusu yakın yıllar içinde gönüllü-profesyonel ordu yapılanmasına tam olarak geçiş yapmıştır. Ordu yapısında meydana gelen bu değişim yıllar içinde kademe kademe olarak gerçekleşmiştir. Bu geçiş sürecinde askerlik süresi peyderpey kısalmış ve vatandaşlara kamu hizmeti seçenekleri sunulmuştur. Alman Ordusu’nun bu süreçte giderek niteliği artmış ancak sayısı niceliksel olarak azalmıştır. Alman Parlamentosu’nun ordudan sorumlu Komiseri Hans Peter Bartels’in yaptığı açıklamaya göre Alman ordusunun daha fazla küçülme imkânı olmadığı belirtilmiştir. Bartels’e göre Alman Ordusu modernizasyon ve yeniden yapılanma kapsamında 25 yıldır küçülmeye gitmektedir. 1990’da 600,000’e yakın olan Alman Ordusu’nun mevcudu 2015 yılı itibari ile 177,000’e kadar düşürülmüştür. Bartels’e göre Alman Ordusu’na benzer koşullardaki diğer Avrupa ülkeleri ile Avrupa’nın ortak savunulması fikri gün geçtikçe bir zorunluluk haline gelmektedir.³⁷ Bu açıklama ışığında Alman Ordusu’nun hedeflediği yapısal dönüşümün personel miktarı anlamıyla gerçekleştirdiği görülmektedir.

Gerek 1’inci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Osmanlı Devleti ile Almanya arasında kurulan askeri ortaklık, gerek 2’nci Dünya Savaşı sonrası iki ülke arasında devam eden politik ve askeri birlikteliklere bakıldığında Türk ve Alman toplumunun ilişkilerinin üst düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca toplumsal anlamda düşünüldüğünde de 2.Dünya Savaşı sonrası Almanya’nın talebi üzerine büyük miktarda Türk vatandaşı Almanya’ya işçi statüsünde çalışmak için göç etmiştir. Türkiye’nin yurtdışında yaşayan vatandaşları sayısal olarak değerlendirildiğinde, yaklaşık olarak 2 milyon kişi ile Almanya, birinci sırada

³⁷www.karar.com/dunya-haberleri/almanyadin-asker-sayisi/ 26.01.2016

bulunmaktadır.³⁸ Bu durum da halen Türk-Alman ilişkilerinin yakın temasta olmasında önemli bir etmendir.

Türk ve Alman orduları özellikle yakın tarihte taktik, teknik, personel ve malzeme konularında yakın ilişkiler kurmuştur. Günümüzde dahi Türk Kara Kuvvetleri'nde kullanılan birçok silah sistemi Alman menşelidir. Bu kapsamda tarihi ve toplumsal sıkı bağlara sahip bu iki ülkenin askeri yapılanmalarının kıyaslanması ve Türk Ordusu'nun gerçekleştirdiği modernizasyon ve yeniden yapılanma çalışmalarında Alman Ordusu'nun geçirdiği süreçlerin incelenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmekteyim.

³⁸www.bamf.de/EN/Infothek/Statistiken/Auslaenderzahlen/ 30.08.2012

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ

4.1. Toplum ve Askerlik

Askerlik ile Türk toplumu arasında geçmişten gelen sıkı bağlar var. Türk milletinin askerlik ile sıkı bağlara sahip olması tarihte askeri konularda meydana gelen önemli gelişmelere öncülük yapmasından da kaynaklanmaktadır. “*Mancınığı, ısıklı oku, birçok askeri strateji ve taktiğı, ordusunu 10’luk, 100’lük, 1000’lik ve 10.000’lik birliklere bölmeyi, atı ilk evcilleştirerek savaşta kullanmayı ve kılıç yapımında kullanılan tekniklerden biri olan çelik dövme tekniğı ‘Bulat’ ı bulanlar Türklerdir*” (Akın, 2008: 99-100). Türk toplumunun, uzun soluklu askeri geçmişe sahip olması düzenli ordu yapılanmasına ilk geçen toplumlardan olmasına da sebep olmuştur. Mevcut tarihi veriler ışığında Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluşunun M.Ö.209 yılına kadar uzandığı bilinmektedir. Türkler tarihin her devrinde ve her coğrafyada savaşçı bir kavim olmaktan da öte ordu-millet (asker-millet) olarak bilinmişlerdir (Işıklar, 2008: 809). Türkler ve askerlik arasındaki bağın bu denli eski zamanlara dayanması, Türk toplumsal yaşamında askerlikle alakalı köklü bir kültür oluşmasına da neden olmuştur.

Türk toplumu ile askerlik arasında zamanla kurulan sıkı bağlar, toplumsal yaşamın kılcal damarlarına kadar nüfuz etmiştir. “*Örneğın, Türkiye’de geleneksel olarak kabul gören erkeklik kademesine varmak için dört temel aşamayı geçmek zorunludur. 1. Sünnet, 2. Askerlik, 3. İş Bulma, 4. Evlilik*” (Selek, 2014: 19). Askerlik ile alakalı uzun soluklu bağlar kültürel birtakım ritüellere de dönüşmüştür. Kişilerin askere gitmesi ve dönmesi, festival havasında kutlanır. Toplumda saygın bir yer edinebilmesi ve evlenebilmesi için kişinin askerliğini yapması çoğı zaman şart olarak aranır (Akın, 2008: 103-104). Türk toplumunda uzun zaman, erkek bireylerin, ancak askerliğini yapması ile olgunlaşma sürecini tamamladığı değerlendirilmiştir. Askerliğini tamamlayan erkek bireyler, devletin savunmasına katkıda

bulunmakla, topluma ve devlete karşı sorumluluklarını yerine getirerek evlenecek olgunluğa erişmiş kabul edilmektedir. Askerliğini yapma ile evlenme arasındaki bağdaştırmanın, günümüz Türk toplumunun birçok yöresinde halen geçerli bir durum olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda toplumsal değerlerin ve Türk aile yapısının korunmasında da askerliğin katkısı bulunduğunu değerlendirmekteyim.

Türk toplumunda tarihinin her safhasında bir devlet çatısı altında bir orduya sahip olmuştur. Ortaylı da bu fikre yakındır: “*Türkiye’nin millî tarihinde ordunun çok önemli bir yeri vardır; yani militer hatta militarist yapı Türk toplumunun, Türk tarihinin içindedir, iskeleti teşkil eder*” (Ortaylı, 2007: 198). Türk toplumunda, devlet kültürünün uzun soluklu var oluşunun, askerlik ile kurulan sağlam bağlara dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kurulan bütün Türk Devletlerinde ordunun başkomutanı aynı zamanda devletin yönetiminin başında bulunan kişi olarak görev yapmıştır. Devletin başında bulunan lider kişiler aldıkları birçok eğitimin yanı sıra askeri eğitime de tabi tutulmuştur. Kurulan son Türk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti, diğerlerinden farklı bir şekilde demokratik temellere dayanan rejim ile yönetilmesine rağmen toplum ile askerlik arasında kurulan sıkı bağlar varlığını kaybetmeden korumuştur. Günümüzde silahlı kuvvetlerin yönetilmesinde birinci sırada bulunan başkomutanlık makamı, ülkenin en başında bulunan Cumhurbaşkanına verilen yasal bir görev olarak devam etmektedir.

Türk toplumunda, medenileşme ve toplumsal gelişim ile askerlik arasında da ilişkiler bulunmaktadır. Asker-millet olma özelliği ile askeri kurumlar, Türk tarihinin her döneminde devletin öncelik verdiği kurumlar olagelmıştır. Özellikle ulus devletlerin inşası sürecinde, Türk toplumunun medeni toplumlarla denk olabilmesi için orduya bir eğitim kurumu olarak önemli görevler verilmiştir. Örneğin Osmanlı Devleti sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde ordunun okul olma fonksiyonu birçok açıdan açıkça gözlemlenebiliyor. “*Ordu ulusun okulu*ydü ve bu noktada bütün yurttaşlar vatan sevgisi kazanmak zorundaydı;

askere alınanlara teknik ve medeni eğitim verilmeye çabalanıyordu. Ayrıca subaylar yurtseverliğin ve yurttaşlığın ateşli savunucularıydı” (Ünsaldı, 2008: 45).

4.1.1. Osmanlı’da Askerlik ve Ordu

Günümüze kadar 17 Türk devleti kurulmuştur. Türk toplumu, kurduğu devletlerle tarihin her sahnesinde bulunduğu bölgelerde jeopolitik ve stratejik olarak önemli bir konuma sahip olmuştur. Türk Devletlerinin bu konumu elde etmesinde, ordularının imkân ve kabiliyetleri önemli yer işgal etmektedir. Kurulan Türk devletlerinin hepsinde askeri kültürün derin izlerine rastlamak mümkündür. Kurulan her Türk devleti, döneminin askerlik anlayışına yeni ve farklı katkılarda bulunmuştur. Özellikle 3 kıtada varlık gösteren Osmanlı Devleti zamanında elde edilen Türk hâkimiyetinde, ordunun zamanın koşullarına göre üstün kabiliyetlerle donatılmış olmasının etkisi büyüktür. İnsanlık tarihinde uzun yıllar boyunca devletlerin kaderi savaş alanında elde edilen üstünlükle belirlenmiştir. Tarih sahnesinde düzenli ordu yapılanmalarına az rastlanıldığı dönemlerde, Türk toplumunun günümüz profesyonel ordularına benzer yapılara sahip olması, Türk toplumuna savaş alanında ve uluslararası politik arenada büyük avantajlar sağlamıştır. Osmanlı Devleti zamanında 14.yy’da kurulan Yeniçeri Ocağı sistemi, askeri anlamda, dönemsel olarak büyük bir farklılık yaratmıştır. Yeniçeri ocağı günümüz profesyonel ordu yapılanmalarına benzer şekliyle, kurulduğu zamanların ordu yapılanmalarına farklı, özgün bir bakış açısı getirmiştir. Osmanlı Devleti’nde uygulanan Yeniçeri Ocağı askerlik sistemi ile diğer ülkelerin ordularına karşı savaş alanında uzunca yıllar büyük avantaj elde edilmiştir. *“Osmanlı merkezi ordusu Yeniçeri denilen Kapıkulu askerlerinden oluşmaktaydı. Bunlar çoğunlukla hükümdarın yanında, İstanbul’da ve serhat boylarında bulunuyorlardı. Profesyonel bir ordu görünümünde olup eğitilmiş ve kalıcı kuvvetlerdi. Bu ocağa Devşirme sistemi ile acemi oğlanları alınmakta; Türk dili ile talim, İslam dini ile terbiye olunurlardı. Devşirmeler mutlaka Arnavut, Boşnak, Bulgar ve Ermeni çocuklarından seçilirdi” (Özkaya, 2010: 33).*

Osmanlı devleti kurduğu askeri sistemle elde ettiği büyük toprak parçalarını bir süre sonra kontrol etmekte zorluk çekmeye başlamıştır. Ordunun eski ve zamanın yeniliklerine uyum sağlamayan yapısı ile mağlup olunan savaşların sayısı ve kaybedilen toprakların büyüklüğü artmıştır. İstanbul'dan Yemen'e Kuzey Afrika'ya ve Doğu Avrupa'ya kadar olan toprakların güvenliğini sağlamak ve onları elde tutmak için, iyi yetişmiş subaylarla donatılmış kuvvetli bir kara gücünün yanında kuvvetli bir deniz gücü de gerektiği görülmüştür (Taşkıran, 2009: 27).

Ancak zamanla batılı devletlerin öncü olduğu keşifler, teknolojik gelişmeler ve devamında meydana gelen sanayi devrimi, döneminin gelişim hızını yakalayamayan Osmanlı Devleti Ordusu'nun diğer ordularla rekabet edememesine sebep olmuştur. Bilim ve teknolojiye büyük atılımlar yapan Batılı devletler, özellikle askeri alanda, büyük bir üstünlük yakalamıştır. Batı, çağına ayak uyduramayan Osmanlı Devleti'ni hemen hemen her savaşta yenmiştir. Her yenilgi özellikle ordudaki başıbozukluğu, disiplinsizliği körüklemiş ve bozulma büyüterek devam etmiştir. Batı'nın tekniği ve ilmi karşısında ordunun tek başına cesareti ve kahramanlığının yetmediği bu şekilde açıkça ortaya çıkmıştır (Taşkıran, 2009: 22).

Günümüz profesyonel ordularına benzer yapıdaki orduların ilk örneklerine rastlanan Osmanlı Ordusu, zaman içinde kendisini dönemin gereklerine uyduramamış ve bu durumun zararlarını kaybettiği topraklar ve kaybettiği savaşlar neticesinde fark etmiştir. Bu durum tamamen ordunun imkân ve kabiliyetlerindeki eksikliklere dayandırılmış ve ordunun yapısı ile alakalı değişimlere gidilmeye başlanmıştır. *“19'uncu yüzyıl, Osmanlı Ordusunun kapsamlı değişime gittiği bir dönem olmuştur. Bu dönüşüm sürecinde en önemli adım profesyonel askerlik sisteminin temelini oluşturan Yeniçeri Ocağının 1826 yılında kaldırılması olmuştur”* (Yayla, 2015: 14). Zamanla ocağın kendisini vazgeçilmez olarak görmesi ve devletin yönetimine baskı kurarak dâhil olma çabaları, Yeniçeri Ocağının kaldırılmasındaki temel sebepler olarak gösterilebilir. *“Kapıkulu ordusu 18. yüzyıl ortalarından itibaren korkulan*

askeri bir güç olmaktan çıkmış, “Ocak devlet içindir” disiplinini bırakmış “Devlet ocak içindir” politikasına doğru yaklaşmıştır” (Özkaya, 2010: 34).

“Ocağın bozulmasında birinci derecede kuvvetli bir elin Ocak üzerinden kalkması, iltimas ve iltizam ve himaye ile Yeniçeri Ocağına harici adam alınması ve bir de makam ve mevki hursı ve can kaygısıyla vezirlerin, ağaların, kendi arzularına hizmet etmek üzere Ocağı isyan için tahrik etmeleri sebep olmuştur. Ayrıca Yeniçerilerin İstanbul’da meydana gelen isyanlarda başrol oynaması, savaş esnasında ise korkak, gevsek ve itaatsiz davranmaları ocağın kaldırılmasına gerekçe olmuştur. Böylece 15 Haziran 1826 tarihinde yeniçerilerin tüm direnmelerine rağmen Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır” (Uzunçarşılı, 1998: 477).

Osmanlı’da 18.yy. başlarında III. Selim döneminde Nizam-i Cedit ve II. Mahmut döneminde Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla, yeni düzene uygun profesyonel ordular kurulmuştur. Bu ordularda 5 yıllık askerlik süresine dayanan bir sistem uygulanmıştır. Bu dönemde sadece silah malzeme ve teçhizat anlamında değişiklikler yapılmakla kalınmamış, personelin yetiştirilmesi konularında da batılı ülkelere benzer yapılar kurulmuştur (Akın,2008: 99-100). Bu dönemde modernleşme çabaları ordu üzerinde yoğunlaştırılmış, tıp ve mühendislik gibi bazı sivil hizmetler onun etrafında geliştirilmiştir (Zeyrek, 2014: 49). Bu dönemde Tıbbiye (1827) ve Harbiye (1834) okulları açıldı. Harp Okulu’nun açılmasının düşünüldüğü yıllardan açıldığı tarih olan 1834’e kadar okulun çeşitli biçimlerde adlandırıldığı görülmüyordu. Okul “Mekteb-i Harbiye”, “Mekteb-i Ulum-ı Harbiye”, “Mekteb-i Fünun-ı Harbiye” gibi çeşitli adlarla anılmışsa da öğrencilere hep “Harbiyeli” denildi (Taşkiran, 2009: 46-47).

4.1.2. Zorunlu Askerliğe Geçiş

Osmanlı Devleti’nin dağılma dönemlerine denk gelen 19.yy’da Osmanlı Devleti kendisindeki gerilemenin temel sebebini ordusundaki sıkıntılara bağlamıştır. Bu nedenle

19.yüzyıl Osmanlı Ordusunda en ciddi değişimlerin olduğu zaman aralığıdır. 19.yüzyılda yaşanan gelişmeler ve artan savaş ortamı Osmanlı ordusunda da zorunlu askerlik konusunda kararlar alınmasına neden olmuştur.

“2.Mahmud döneminde (1809-1839) 1826 Mayıs ayında Yeniçerilerin kaldırılması ile ilk batı tarzında piyade düzeni olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kurulmuştur. 1827 yılında her biri nizam adı altında bir aktif bir de yedekten oluşan bölgesel ordu birlikleri düzenlenmiş ve 1839 yılında askerlik gayrimüslimler hariç zorunlu hale getirilmiştir” (Ünsaldı, 2008: 26).

Bu gelişmelerden sonra 1886 yılında kabul edilen, müteakiben 1909 yılında ve 1914 yılında kabul edilen kanunlarla Türk Ordusu’nda tam anlamıyla zorunlu askerlik sistemi işlerlik kazanmıştır (Yayla, 2015: 15).

4.1.3. Kurtuluş Savaşı Sonrası Türk Ordusu

Osmanlı Devleti’nin yıkılması ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti, eski rejimin tamamen değiştiği, batılı ve gelişmiş ülkelerin standartlarında bir ülke olma hedefiyle kurulan 17. Türk devleti olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde, devlet kademelerinin hemen hemen hepsinde büyük değişimler meydana gelmesine rağmen, 1.Dünya savaşı ve devamında Kurtuluş Savaşı’na katılan Türk Ordusu’nun yapısı genel itibariyle aynı kalmıştır. Zorunlu askerlik uygulamasından vazgeçilmemiş, ordunun ana çetisini sayı olarak çoğunlukta olan yükümlü askerler ile sayı olarak az olan rütbeli subaylar oluşturmaya devam etmiştir. Bugün gelinen noktada da Türk Ordusunun hem yükümlü hem de profesyonel askerleri bünyesinde bulunduran “karma ordu” yapısını taşıdığı görülmektedir (Yayla, 2015: 1-giriş). TSK’nın personel mevcutlarına bakıldığında halen mevcudun büyük çoğunluğunu erbaş ve erlerin oluşturduğu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde zorunlu askerlik süreleri ve askerliğin yapılış şekli geçen yıllar içinde değişimlere uğramıştır. Kurtuluş Savaşı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde zorunlu olarak yapılan askerlik süresinin belirlenmesinde, dönemsel tehdit algılamalarının etkisi büyüktür. Özellikle 2.Dünya savaşı sonrasındaki teyakkuz dönemlerinde askerlik süresinin 4 yıla kadar uzadığı durumlar görülmüştür. Günümüz Türk Ordu yapılanmasına bakıldığında zorunlu askerlik uygulama süresinin eski zamanlara göre, azalan yoğunlukta da olsa, devam ettiği görülmektedir.

Zorunlu askerlik uygulaması Türk ordusunda ilk defa 12 Mart 1914 tarihli ve 296 Sayılı Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-u Muvakkatı ile başlamaktadır. 1914 tarihinde başlayan zorunlu askerlik uygulaması ile askere almada eskiye nazaran hem yöntem hem de uygulama temelinde başarılı olunmuştur. 1927 yılında yine zorunlu askerliği temel alan ve uzun yıllar geçerli olan 1111 sayılı askerlik kanunu yürürlüğe girmiştir (Akyürek, 2010: 24).

1111 sayılı Askerlik Kanunu, 21 Haziran 1927 tarihinde, tecrübeler ışığında 1914 tarihli kanunun temelinde hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Kanunun birinci maddesi “*Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmaya mecburdur*” hükmü ile askerlik erkek vatandaşlar için zorunlu hale getirilmiştir.³⁹

T.C. Anayasanın 72'nci maddesinde; “*Vatan hizmeti her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin silahlı kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir*”⁴⁰, ibaresi uyarınca uygulanan zorunlu askerlik, 1111 sayılı Askerlik Kanunu ile 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu çerçevesinde uzun yıllar yürütülmeye devam etmiştir.⁴¹

³⁹ 1111 sayılı Askerlik Kanunu/mevzuat.org.tr/03.05.2017

⁴⁰T.C. 1982 Anayasası, Madde-72, www.mevzuat.gov.tr/1.5.2709.pdf/ 05.03.2017

⁴¹1111 sayılı Askerlik Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/ 05.03.2017

4.2.TSK'nde Mevcut Durum

Yunanistan ile Ege ve Kıbrıs'taki uyuşmazlıklar sebebiyle var olan gerginlik bir kenara bırakılacak olursa, batı ülkeleri gibi Türkiye'nin de Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik anlayışının merkezinde, Sovyetler Birliği'nin başını çektiği Varşova Paktı'ndan kaynaklanan tehditler ön planda yer almıştır (Özgen, 2013: 97). Türk Ordusu yakın çevresel tehditlerle baş edebilmek maksadıyla önceliklerini, askeri anlamda teknolojik gelişmelere ayak uydurma ve asker sayısını fazla tutma yönünde kullanmaktadır. Bu kapsamda da uzun yıllar ordu yapılanmasını zorunlu askerlerin çoğunluğu oluşturduğu “Kitle Ordusu” modeli yönünde şekillendirmiştir. *“TSK'nin yapısı, zorunlu askerlik sisteminin uygulanmakta olduğu, askerlik hizmetini zorunluluk olarak ifa eden mevcudun toplam mevcut içinde %50 ve fazlasını oluşturduğu “Kitle Ordusu” yapısına uymaktadır”* (Yayla, 2015: 14).

Halk arasında yaygın kullanım şekli itibariyle “Askerlik Yaşı” olarak bilinen askerlik yapma zaman aralığının, yasal tanımlaması “Mükellefiyet Sistemi”dir. Mükellefiyet sisteminin uygulanmasında, askerlik çağı, 20 yaşına girilen senenin ocak ayının birinci günü başlamakta ve 41 yaşına girilen senenin ocak ayının birinci günü sona ermektedir. Mevcut düzenlemede, askerlik çağının süresi en fazla 21 yıldır. Ancak bu süre Bakanlar Kurulu'nun kararıyla 5 yıla kadar uzatılabilmekte veya kısaltılabilmektedir (Özgen, 2013: 101).

Zorunlu askerlik 1111 Sayılı Askerlik Kanunu ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu çerçevesinde farklı statülerde uzun bir süre yerine getirilmiştir. 4(dört) yıllık üniversite (lisans) mezunlarından yedek subay adayı olarak seçilenler için 12 ay olan bu süre, aday olarak seçilmeyenler için erbaş ve er olarak 6(altı) ay olarak uzun bir süre uygulanmıştır. Bu şartları taşımayan diğer tüm erkek ve sağlıklı T.C. Vatandaşları için zorunlu askerlik süresi ise erbaş ve/veya er statüsünde 12 ay olarak uygulanmıştır. 21.10.2013 tarihli ve 2013/5501 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığında 1111

sayılı Askerlik Kanununa tabi yükümlülerin muvazzaf askerlik hizmet süresinin, 1.1.2014 tarihinden geçerli olmak üzere, silahlıındaki yükümlüleri de kapsayacak şekilde, erbaş ve erler için 15 aydan 12 aya indirilmesi kararlaştırılmıştır (Önder, 2014: 6).

Türkiye Cumhuriyeti'nde askerlik görevi, kanunla belirlenen kriterleri taşıyan erkek vatandaşlar için farklı zaman aralıklarında uygulanmaya devam etmektedir. Türkiye'de zorunlu askerlik sürelerinin ve askerlik yapma şekillerinin belirlenmesinde vatandaşların almış olduğu eğitim düzeyi ve mesleki durumu belirleyici faktörlerdir.

Askerlik Hizmet Çeşitleri (25 Haziran 2019 tarihli 7179 sayılı kanun öncesi)

- 1. Altı Aylık Kısa Dönem**
- 2. Yedek Subaylık**
- 3. On İki Aylık Uzun Dönem**
- 4. Dövizle Askerlik**
- 5. Bedelli Askerlik**
- 6. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Askerlik**
- 7. Öğretmen Askerlik**
- 8. Askerlikle Alakalı Ayrıcalık Sahibi Olan Meslek Grupları**

T.C.de Askerlik görevini ordudan farklı kamu kurum ve kuruluşlarında yapma veya belli bir bedel ödeme karşılığında askerlikten muaf olma imkânı da yasal olarak bulunmaktadır. Halen yürürlükte olan 1111 sayılı Askerlik Kanunu ise, aşağıda verilen 10/2 maddesi ile ihtiyaç halinde ve gerekli şartların oluşması durumunda, temel askerlik görevini müteakip, yükümlülerin askerlik hizmetlerini kamu kurum ve kuruluşlarında yerine getirmesini veya bedel ödeyerek askerlik hizmetinden muaf tutulmasını mümkün kılmaktadır (Akyürek, 2010: 30).

T.C.de günümüzde, kanunen istisnai durumda olup, askerlik görevini yapmadan atanmış devlet memurlarına, yasal olarak askerlik görevinden muaf tutulma veya askerlik görevini farklı kamu kurumlarında icra etme imkânı sunulmaktadır. Örneğin öğretmenlik mesleğinde bu durum uygulanmaktadır. Öğretmenler, orduda temel askeri eğitim aldıktan sonra, MEB ile koordine edilerek öğretmen ihtiyacı olan illere öğretmen olarak atanmaktadır. 06 Temmuz 2005'te resmî gazetede yayınlanan yönetmelik ile öğretmenlere askerlik ile alakalı özel bir ayrıcalık sağlanmıştır.⁴² Öğretmenler atandıkları yerlerde, temel askeri eğitim sonrası kalan süre kadar kendi mesleğini icra ederek, askerlik görevini tamamlamış sayılmaktadır.

Özel konumda tutulan meslek gruplarından biri olan emniyet gücü mensubu polisler, uzun yıllar boyunca zorunlu askerlik görevine tabi tutulmuş ve eğitim seviyelerine göre orduda görev yaparak askerliklerini tamamlamışlardır. Ancak 5 Şubat 2011'de yapılan değişiklikle “Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” un resmî gazetede yayınlanması ile 10 yıl boyunca polis olarak görev yapanlar askerlik görevinden muaf tutulmaktadır.⁴³

Profesyonel sporcular hakkında da askerlikle alakalı istisnai durumlar bulunmaktadır. “Sporcuların aktif spor hayatları devam ettiği ve belirtilen şartları taşımaya devam ettikleri sürece askere sevkleri teklif tarihinden itibaren, birer yıllık sürelerle 38 yaş sonuna kadar tehir edilir.”⁴⁴

Toplam en az 3(üç) yıl süre ile fiilen yabancı ülkelerde bulunan yükümlüler ise 1000 Avro ödeme ile Dövizle Askerlik hizmetinden faydalanabilmektedirler (Akyürek, 2010: 24). Dövizle askerlik ödeme miktarı son yapılan düzenleme ile 27 Ocak 2016 tarihli ve 29606

⁴²Resmî Gazete Tarih: 06.07.2005 Sayı: 25867

⁴³www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6109.html/ 05.02.2011

⁴⁴www.msb.gov.tr/Askeralma/icerik/er-islemleri/ 25.11.2015

sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan 6661 sayılı yasa gereği 1000 Avro olarak düzenlenerek yürürlüğe konulmuştur.⁴⁵

T.C.de, önceden belirlenen bir miktar ücreti ödeyerek askerlik görevinden muaf olma şeklindeki uygulama toplum tarafından “Bedelli Askerlik” olarak isimlendirilmektedir. “Bedelli Askerlik” uygulamasının Türk Ordusundaki ilk örneklerine 19.yüzyıl Osmanlı Ordusunda rastlanmaktadır. Osmanlı’da 1846 tarihli Kur’a Kanunu ile askerlikte yeni bir uygulama ve düzenlemeye geçildiği görülmektedir. Bu dönemde, söz konusu kanunla, kura sonucunda askere alınması gerekenlerden, askere gitmek istemeyen ve yerine başkasını bulamayanlar için “Bedel-i Nakdi” adıyla bedelli askerlik uygulamasının ilk uygulamaları yapılmıştır.⁴⁶

Islahat Fermanı, 18 Şubat 1856’da ilân edilmiştir. Bu fermanın amacı, millet sistemini kaldırarak bütün din topluluklarının eşit vatandaşlık hakları sağlayarak Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı tebaası arasında tam bir eşitlik sağlamaktır. *“Bu ferman ile gayr-i Müslimlerin vatandaşlık hakkı kazanması askerlik yükümlülüğü altına alınacaklarını göstermektedir. Bu durum Ferman hakkındaki genel memnuniyete gölge düşürmekteydi. Bu madde aynı zamanda gayrimüslimlerin, yüzyıllardır askere gitmeme imtiyazını kaybetmeleri anlamına geliyordu ki, gayrimüslimlerin isteyeceği bir şey değildi”* (Gülsoy, 2000: 63). Gayrimüslimlerin askere alınması fermana yazıldığı kadar kolay olmamış, askerlikle ilgili mükellefiyetin bedel-i askerî ile deruhte edilebileceği daha sonra düzenlenmiştir (Gülsoy, 2000: 117).

Askerlik hizmetinin bedelli olarak yerine getirilmesi uygulaması; T.C.de 2000 yılına kadar 1987, 1992 ve 1999 yıllarında 3358, 3802 ve 4459 sayılı kanuni düzenlemelerle (Askerlik Kanununun Geçici 20, 33 ve 37nci maddeleri) 3(üç) defa uygulanmıştır. “Bedelli

⁴⁵msb.gov.tr/dövizle askerlik/ 15.03.2017

⁴⁶(a.g.e. 30).

Askerlik Hizmeti” uygulaması 22 Aralık 2011’de 1111 Sayılı Askerlik Kanununa eklenen Geçici 46’ncı madde ve son olarak 13 Aralık 2014 tarihinde 1111 Sayılı Askerlik Kanunu’na eklenen Geçici 52’nci madde ile uygulanmıştır. Böylelikle bu tarihe kadar Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 5(beş) kere “Bedelli Askerlik Hizmeti” uygulamaya konulmuştur.⁴⁷

Ancak 1927 tarihinden beri uygulamada olan Askerlik Kanunu 25 Haziran 2019 tarihli 7179 sayılı kanun ile revize edilerek yürürlükten kaldırılmıştır. Böylelikle yeni askerlik yasası ve düzenlemesi olarak bilinen son halini almıştır. Bu kanunla askerlik çeşitleri ve sürelerinde değişikliklere gidilmiştir. Bedelli askerlik düzenlemesi de bu değişikli ile devamlı uygulanacak bir hale gelmiştir.

Askerlik Hizmet Çeşitleri (Yeni Düzenleme)

1. Altı Aylık zorunlu Askerlik Dönemi (Tüm yükümlüler için- **6 ay**) (Bitiminde isteğe bağlı olarak ve uygun görülenler için **6 ay** daha maaşlı erbaş ve er olarak kalabilme imkânı)
2. Yedek Subaylık (12 Ay- 4 yıllık Üniversite mezunlarına isteğe ve kontenjana bağlı-maaşlı)
3. Yedek Astsubaylık (12 Ay- Meslek yüksekokulları mezunlarına isteğe ve kontenjana bağlı-maaşlı)
4. Dövizle Askerlik (Yurtdışında en az 3 yıl yaşamış Olanlar için)
5. Bedelli Askerlik (Tüm Yükümlüleri Kapsayan-isteğe bağlı, 240.000 X Memur aylık katsayısı)
6. Doktor Askerlik (Sağlık Bakanlığı Koordinesinde)
7. Öğretmen Askerlik (Millî Eğitim Bakanlığı Koordinesinde)
8. Askerlikle Alakalı Ayrıcalık Sahibi Olan Meslek Grupları (Polisler, Jandarmalar, Sahil Güvenlik Komutanlığı Personeli ve Sporcular)⁴⁸

⁴⁷1111 Sayılı Askerlik Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1111.pdf

⁴⁸ 7179 Sayılı Asker Alma Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/06/20190626-1.htm>

4.3. TSK'nde Profesyonel Ordu Çalışmaları ve Hedefler

Dünya siyasi ve politik arenasında meydana gelen değişimler ile orduların görev alanları genişlemiş orduların eskiye nazaran daha karmaşık ortamlarda görev yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu duruma dünya genelinde değişen tehdit algılamaları ve değişen çatışma koşulları da etki etmiştir. Tehdit kavramı daha önce belirgin ve kitlesel iken, çok yönlü, çok boyutlu ve değişken bir hal almış, ortama belirsizlikler hâkim olmuştur. Bu dönemde bölgesel ve etnik çatışmalar, ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, kitle imha silahlarının ve uzun menzilli füzelerin yayılması, köktendincilik, uyuşturucu ve her tür silah kaçakçılığı ile uluslararası terörizm gibi yeni risk ve tehditler öne çıkmaya başlamıştır (Özgen, 2013: 97). Dünya coğrafi haritasında karmaşaların en sık yaşandığı alan olan Ortadoğu'da bulunan T.C. meydana gelen bütün bu değişimlerden doğrudan etkilenmiştir. Böylelikle, tehdit, güvenlik, savunma üçgeninde meydana gelen değişimlere karşı ülkenin etkin korunması için ordu yapısında değişimler yapılmaya başlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, öncelikli olarak ülke savunmasının icrasında, aynı zamanda küresel güvenliğin sağlanmasında gerek siyasi gerek de askeri ortaklıklara katılmıştır ve katılmaya devam etmektedir. Türk askeri birlikleri yurtdışında 1950-53 Kore Savaşında, 1974'te Kıbrıs savaşında, 1993 Somali'de, 1994'ten beri Bosna'da, 1997'de Arnavutluk'ta, 1999'da Kosova'da, 2002'den beri Afganistan'da ve 2006'dan beri Lübnan'da Birleşmiş Milletler çerçevesinde gözlemci statüsünde bulunmuştur (Akın, 2008: 104). Türk Ordusunun müttefik ülkelerle birlikte icra ettiği müşterek görevlerin çoğalması ve teknolojik gelişmelerin savunma sanayisinde kullanım alanlarının gün ve gün artması ile TSK'de modernizasyon ve yeniden yapılanma çalışmaları ihtiyacı kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu kapsamda TSK modernizasyon çalışmalarına hız kazandırmıştır. Modernizasyon çalışmaları sonucu envantere giren modern silah sistemleri, alanında uzman personel istihdamını zorunlu kılmıştır.

Böylelikle TSK profesyonel ordu yapılanmasına benzer yapılanma ihtiyacı ile karşı karşıya kalmıştır.

Siyasi ve sosyal yaşamda meydana gelen değişimler, tehdit algılamalarının değişimi, teknolojik gelişmeler, ülkeler arası kurulan ortaklıklar vb. birçok neden ülkelerin ordu yapılanmalarında değişimler meydana gelmesine sebep olmuştur. TSK bünyesinde profesyonellik adına çalışmaların baş göstermesi bu değişimlere ayak uydurmanın bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. TSK halen konvansiyonel harp, konvansiyonel olmayan harp, teröristle mücadele, barışı koruma, barışı destekleme, barışa zorlama, afet ve acil durum, arama kurtarma ve sınırların kontrolü gibi birçok farklı alanlarda etkin görev almaktadır (Yayla, 2015: 50).

Subay, astsubay ve erlerden oluşan TSK, meydana gelen değişimlere ayak uydurabilmek maksadıyla uzun dönem orduda görev yapacak teknik ve uzman personel ihtiyacını karşılama durumunu değerlendirilmeye almıştır. Yeniden yapılanma çalışmaları taktik seviyede görev yapacak küçük rütbeli subay/astsubay ihtiyacını arttırmıştır (Özgen, 2013: 100). İlk defa yasal olarak 06 Haziran 1949 tarihinde başlatılan, ancak yeterli verim alınamayan ve değerlendirilemeyen uzman erbaş temini, 1986 yılından itibaren işlevsellik kazanmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin erbaş kadrolarında devamlılık arz eden teknik ve kritik görevlerde, yetişmiş personel ihtiyacını karşılamak maksadıyla 18 Mart 1986 tarihli 3269 sayılı Uzman Erbaş Kanunu çıkarılmıştır (Yayla, 2015: 19). Bu kanunla uzun bir aradan sonra Türk Ordusu'nda yeni bir statü olarak "Uzman Erbaş" kategorisi oluşturulmuştur.

Meydana gelen değişimler TSK'de özellikle düşük rütbeli, askeri olarak taktik seviyede görev icra edecek olan rütbelerde personel ihtiyacını arttırmıştır. Profesyonel asker statüsündeki personel sayısının arttırılmasına yönelik hayata geçirilen bir diğer yasal düzenleme, 13 Haziran 2001 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilen 4678 sayılı

“Türk Silahlı Kuvvetleri’nde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun “dur.⁴⁹ Söz konusu bu kanun ile 2003 yılı itibariyle sözleşmeli subay ve astsubaylar TSK’de görev yapmaya başlamışlardır.

TSK’da profesyonel asker statüsündeki personel sayısının arttırılmasına yönelik hayata geçirilen en son yasal düzenleme ise, 10 Mart 2011 tarihinde kabul edilen 6191 sayılı “Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu’dur”.⁵⁰Sözleşmeli erbaş ve er; vatanî görevlerini yapmakta olan yükümü erbaş ve erlerin yapmış oldukları görevleri yerine getirmek için, belirli bir ücret karşılığı kritik ve uygun görülen erbaş ve er kadrolarında görev yapan asker kişidir (Önder, 2014: 7).

TSK, düşük rütbelerde ihtiyacı olan subay, astsubay, uzman erbaş ve sözleşmeli er alımlarının yanı sıra zorunlu askerlik görevini yapan askerlerin görev sürelerini kısaltma yoluna da gitmiştir. 21.10.2013 tarihli ve 2013/5501 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığında 1111 sayılı Askerlik Kanununa tabi yükümlülerin muvazzaf askerlik hizmet süresinin, 01.01.2014 tarihinden geçerli olmak üzere, silahaltındaki yükümlüleri de kapsayacak şekilde, erbaş ve erler için 15 aydan 12 aya indirilmesi kararlaştırılmıştır (Önder, 2014: 6). Söz konusu askerliğin kısaltılmasının da profesyonel askerliğe geçiş çalışmaları anlamında önemli bir adım olduğu ve kısa zaman içinde daha fazla kısaltma yapıldığı görülmüştür.

2007 yılı sonu itibariyle komando birliklerinin tam profesyonel olarak teşkil edilerek kadrolarında değişiklik yapılmıştır (Yayla, 2015: 3). Yapılan bu değişiklik ile komando birlikleri tamamen profesyonel askerlerden oluşan birlikler haline dönüştürülmüş ve terörle mücadelede öncelik bu birliklere kaydırılmıştır. Son dönemde askeri sosyal tesislerde ve

⁴⁹ 21 Haziran 2001 tarihinde Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe giren düzenleme,

⁵⁰ 22 Mart 2011 tarihinde Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe giren düzenleme, sözleşmeli erbaş ve er istihdamını öngörmektedir.

orduevlerinde görev yapan zorunlu askerler yerine sivil işçiler alınarak askerlerin birliklere yönlendirilmesi uygulanmaya başlamıştır.

2011 yılı sonrası 2 defa uygulanan “Bedelli Askerlik” uygulamasının da azalan asker ihtiyacının sonuçlarından biri olduğu düşünülmektedir. Tüm bu uygulamalar TSK’nın profesyonel orduya sahip olmasına giden sürecin hızlandığının belirtileri olarak kabul edilmektedir. Ancak Türkiye’de kısalan askerlik süreleri ve uzman erbaş uygulamasına rağmen, zorunlu askerlerin oranı Deniz ve Hava Kuvvetlerinde daha düşük olmakla birlikte, Kara Kuvvetlerinde hala %50’lerin üzerindedir (Akyürek, 2010: 8). Söz konusu değişimin özellikle kara birliklerinde beklenenden daha yavaş seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 1. TSK Personel Mevcutları (Ekim 2016)

Statü	Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (Toplam Mevcudu)
General/Amiral	201
Subay	29.434
Astsubay	67.257
Uzman Erbaş	49.279
Sözleşmeli Erbaş/Er	15.869
Uzman Personel Toplamı	162.040
Yedek Subay	6.072
Erbaş/Er	187.100
Yükümlü Personel Toplamı	193.172
Askerî Personel Toplamı	355.212
Kuvvet Komutanlıkları Sivil Memur/İşçi	30.268
Millî Savunma Bakanlığı Sivil Memur/İşçi	6.387
Genelkurmay Başkanlığı Sivil Memur/İşçi	3.281
Genel Toplam	395.148
Askerî Personel İçinde Uzman Personel Oranı (Svl.Me./İşçi hariç)	%46

Not: Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın, 15 Temmuz 2016 sonrası İşçileri Bakanlığı'na tamamen bağlanması ile TSK mevcuduna dahil edilmediği son durumu göstermektedir. ⁵¹

⁵¹www.tsk.tr/TSKdanHaberler/04.10.2016

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Sürekli gündemde olan “Orduların Profesyonelleşmesi” konusuna, konu hakkında Türkiye’de yeterli çalışmalar olmamasından dolayı ilgi duydum. Orduları profesyonelleşme sürecine iten gerekçeler nelerdir ve bu gerekçeler arasında benzerlikler var mıdır sorunsalı ile yola çıktım. Tamamen profesyonelleşmenin gerekli olup olmadığı konusunu da aklımın bir kenarında tutarak çalışma için araştırmalara başladım.

Orduların yapılanması konusunun yönetimlerin tercihi mi yoksa toplumsal gereksinimlerin bir sonucu mu olduğu konusu da önemli bir sorunsal olarak karşıma çıktı. Orduyu oluşturan kişilerin insanlar olması ve sosyal yaşamın parçaları olması itibariyle konunun sosyolojik perspektiften incelenmesi gerektiğini düşündüm. Özellikle yaşadığımız ülkede askeri sosyoloji konusunda kısır kalan araştırma alt yapısının bu denli önemli bir konuda da eksik kalmasının araştırmayı daha da dikkate değer bir hale getireceğini düşünerek yola çıktım.

Araştırmalar ve okumalar esnasında dünya üzerinde birçok ordunun, özellikle Soğuk Savaş Dönemi’nin sona ermesi ile ordularının yapısını değiştirmesi konusu dikkatimi çekti. Soğuk Savaş’ın sona ermesi çok uzun soluklu bir tarihe dayanmıyor. Orduların yapısında yapılacak olan değişimin bu denli uzun sürmesi ya da 1990’lı yıllara kadar beklenmesindeki gerekçeler neler olabilir diyerek araştırmalara başladım. Bu noktada orduların teşkilat yapılanmasının değişimine etki eden temel faktörün, ülkelerin tehdit algılamasındaki değişim olduğunu gördüm. İki kutuplu dünya düzeninin sona erip tek kutuplu dünya düzenine geçilmesi ile ülkelerin savunma politikalarında birinci önceliği verdiği tehdit anlayışlarında değişim olmuştu.

Sovyetlerin yıkılması ile savunma stratejilerinin ana çatısını bu ülkeye karşı savunma maksatlı kuran ülkeler tehdit seviyelerini yeniden değerlendirmeye aldılar. Bu değerlendirme

sonucunda da özellikle batılı ülkeler sayıca büyük, hantal ve operasyon kabiliyeti zayıf ordu yapılanmalarından vazgeçmeye başladılar. Bu yapılanmalar yerine zorunlu askerliğin olmadığı daha küçük, esnek ve hareket kabiliyeti yüksek, tamamen profesyonellerden oluşan ordu yapılanmalarına geçiş yaptılar.

Ancak yaptığım araştırmalar ve gözlemler sonucunda orduların profesyonel teşkilatlanma yapılarına geçiş yapmalarının tek boyutlu olamayacak kadar karışık bir boyutunun olduğunu fark ettim. Çünkü alınan kararın uygulamaya geçmesi, tehdit seviyesinin değişmesi sonucuna bağlanamayacak kadar karışık ve zor bir süreci gerektiriyor. Bu anlamda alınan kararın temelinde, orduyu profesyonelleştirip küçültürken, orduların operasyonellik seviyesinin korunması hatta artması konusunun da öncelikli olarak göz önüne alındığını fark ettim. Çünkü üzerinde değişiklik yapılacak olan kurum, ülkelerin savunma görevini birçok platformda icra eden ordularıydı. Bu anlamda verilecek olan değişim kararının, tek boyutlu düşüncelerin sonucunda alınacak basit bir karar olamayacağını değerlendirdim.

Çalışmada yaptığım incelemeler sonucunda orduları profesyonelleşmeye götüren temel gerekçeleri öncelikli olarak; *“Güvenlik, Tehdit, Savunmada İş Birliği İhtiyacı, Küreselleşmenin Etkisi, Savunma Amaçlı Uluslararası Örgütlenmeler, Ekonomik Gerekçeler, Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler, Savaşın Değişen Koşulları, Nitelikli Personel İhtiyacı, Sorunlu Sahalar, Yeni Alternatiflerin Oluşması”* ana başlıkları altında değerlendirmeye aldım. Tek boyutun dışında yaptığım bu değerlendirmeyi sosyolojik temeller üzerine oturarak yapmanın çalışmayı daha da dikkate değer hale getireceğini umut ediyorum.

Orduları profesyonelleşmeye götüren süreçler ve baktığım örnek ülkeler üzerinde yaptığım incelemeler sonucunda vardığım ilk sonuç “bu iş bu şekilde olur veya bu iş bu şekilde olmalıdır” gibi normatif bir önerme ile olmayacağıydı. Yaptığım çalışmada her ne kadar gerekçeleri belli ana başlıklar altına alabilsem de profesyonelleşmeye geçişin hatlarının kesin ve belli bir çerçeveye konulamayacağını gördüm. Bu noktada ülkelerin ve toplumların

özgün koşullarının çok önemli olduğunu fark ettim. Ayrıca orduların dönüşümü meselesinin çok detaylı analiz ve çalışmaların sonucunda yapılması gerektiğini fark ettim. Çünkü ülkelerin savunma gibi birinci önceliğe koyduğu bir konunun icra mekanizması olan orduların yapısında yapılacak olan bu denli büyük bir dönüşüm her anlamda ciddi sonuçlar doğurabilecek bir potansiyel taşıyor.

Orduların profesyonelleşmesi konusunda yapılan çalışmaları incelerken özellikle “zorunlu askerlik” meselesi birçok defa karşıma çıktı. Orduların profesyonelleşmesi konusunun sadece zorunlu askerliğin kaldırılarak gönüllü askerlerden oluşan ordu yapısına dönüşmesi olarak düşünülmesinin yanlış olduğunu fark ettim. Çünkü ordularında halen zorunlu olarak askerlik yapılan ancak operasyonellik seviyesini koruyabilen ordular olduğunu gözlemledim. Zorunlu askerlik modelini uygulayan, modern ve etkin bir ordu olarak İsrail Ordusu’nun mevcut yapısını bu nedenle incelemeye aldım. İsrail’in tehdit algısı, ülkenin nüfus yapısı, kadın ve erkeklerin hepsinin zorunlu askerliğe tabi tutulması, toplumun eğitim seviyesi ve uzun askerlik süreleri ile yedek ordu sisteminin aktif olarak kullanılması ve Ortadoğu coğrafyasında bulunması ile İsrail incelenmesi gereken bir örnek olarak kendisini gösterdi. Bu örnekle birlikte de orduların profesyonelleşmesi konusunu sadece zorunlu askerlik meselesinin kaldırılması ile bağdaştırmanın yanlış olacağı kanaatine vardım. “Zorunlu askerlik” konusunun toplumların kendine özgün koşulları doğrultusunda ilerlediğini gözlemledim.

Orduların yapısına tesir eden konulardan birisinin de toplumsal yaşam koşullarındaki değişim sonucunda olduğunu fark ettim. Özellikle bireysel yaşamın artması, gelenek ve göreneklere bakıştaki esnemelerin toplumların askerlik meselesine olan yaklaşımda geçmiş zamanlara göre farklılıklar oluşturduğunu gözlemledim. Bu durumun da orduları profesyonelleşmeye götüren bir süreçte kolaylık sağladığını düşünüyorum. Özellikle askerlik

ile erkeklik meselesinin kati suretle olan bağıışıklığında meydana gelen kırılmanın toplumsal yaşam koşullarındaki değişimin bir sonucu olduğu kanaatine vardım.

Birçok konuda olduğu gibi ülkeler ordularının yapısal dönüşümünde birbirlerinden örnek alıyorlar. Bu duruma özellikle uluslararası iş birliği maksatlı kuruluşlara üye olunmasının etkisi olduğunu gözlemledim. Uluslararası savunma maksatlı kurulan örgütlerde ortak olarak çalışan askerlerin koordineli çalışabilmesi için de profesyonelleşme bir gereklilik olarak ortaya çıkıyor. Çünkü kurulan ortaklıklarda görev yapan personelin hepsi belli bir konuda uzmanlaşmış profesyonel askerlerden oluşuyor. Bu noktada ülkelerin profesyonellik şekilleri ortak bir potada harmanlanıyor.

Profesyonel yapıya geçmiş ve zorunlu askerliği kaldırmış ülkelerin ya da bu konuda çalışma yapan ülkelerin temel kaygılarından birisinin yeterli personeli temin edememe konusunda olduğunu gördüm. Ancak yaptığım incelemelerde, dönüşüm yapmış ülkelere personel temini konusunda çok ciddi problemler yaşamadığını tespit ettim. Bu noktada tamamı profesyonel askerlerden oluşan ABD Ordusu'nun incelenmesi gerektiğini değerlendirdim. Askeri harcamaları dünya genelindeki askerî harcamaların %40'ına ulaşan ve Silahlı Kuvvetleri 1 milyona yakın sayısal büyüklüğü ile halen NATO'nun sayısal olarak en fazla asker sayısına sahip ABD Ordusu özellikle personel temin konusunda incelenmeye değer gördüm. 1 milyona yakın personelin düzenli olarak temin edilebilmesinde, ABD Ordusu'nun medyayı etkin kullandığını gözlemledim. Medya aracılığıyla askeriyedeki imkânların vurgulaması, iyi ücret, iyi eğitim, maceralı bir yaşam, dünyanın farklı yerlerinde görev yapma şansı yurtseverlik ve çok önemli bir şeyin parçası olma duygusuna ağırlık veren ABD Ordusu personel temini konusunda özellikle incelemeye aldım.

Artan işsizlik oranları orduların olası personel temini problemi konusuna destek çıkıyor. Ancak artan işsizlik oranları ile ordu mensubu olmaya gönüllü kişilerin, işsizlik problemi yaşayan kişilerden oluşması da orduların beklediği nitelikli personeli temin

etmesinde güçlük yaşamasına sebep olabiliyor. Bu noktada kısır bir döngü olduğu söylenebilir. Yani personel temin problemi işsizlik oranları nedeniyle yaşanmıyor ancak aranan nitelikli personele hemen ulaşılamıyor. Bu konu da orduların personeli için harcadığı eğitim sürelerinin artmasına sebep olabiliyor.

Yaptığım araştırmalar sonucunda profesyonelleşmenin, gelişen koşulların gereği ve kaçınılmaz bir durum olduğunu fark ettim. Dünya üzerindeki bütün ordular bir şekilde bu sürece girmiş durumdalar. Bu noktada zorunlu askerlikten vazgeçme anlamında profesyonellikten bahsetmediğimi tekrar hatırlatmak isterim. Söz konusu değişim için detaylı analiz ve inceleme yapılmasının yanında profesyonelleşmenin ani bir kararla değil bir geçiş sürecine yayılmasının da bir gereklilik olduğu kanaatine vardım. Alman ve Fransız Orduları günümüz itibari ile tam profesyonel ordular haline gelmiştir. Ancak bu dönüşümü ortalama olarak detaylı bir planlama ve 15 yıllık bir uygulamalı bir geçiş sürecine yayarak yapmışlardır. Bu noktada bu iki ülkenin incelenmesi de değer kazanmıştır. Ayrıca Alman Ordusu'nun geçiş sürecinde zorunlu askerlik yerine tercihen sunduğu Kamu Hizmeti seçenekleri ve Fransız Ordusu'nun vatandaşlarına sunduğu Gönüllü Askerlik seçeneği de hem geçiş süreçlerine hem de askerliğe alternatifler anlamında özellikle incelenmeye değerdir.

Türkiye örneğine bakıldığında Türk Ordusu'nun profesyonelleşme konusunda belli bir sürece girdiği görülüyor. Hatta uzun süredir tam anlamıyla profesyonelleşen birimleri var. Özellikle karargâhlarda, özel operasyon birliklerinde, komando birliklerinde, havacılık ve denizciliğin birçok biriminde profesyonelleşme uygulanır bir duruma geldi. Ordunun bu kısımlarında profesyonelleşmeye dair dönüşümün tamamlandığı görülüyor. Ancak sayısal olarak incelendiğinde Türk Ordusu'nun özellikle de Kara Kuvvetlerinin mevcudunun yarıya yakın kısmını halen zorunlu olarak görev yapan askerler (Erbaş ve Erler) oluşturuyor.

Zorunlu olarak askerliğini yapanların, profesyonelleşme arttıkça orduda görev alanları ve yapabilecekleri görev tanımları daralıyor. Askerler profesyonelleşmenin artması ile idari

hizmetler, genel hizmet konuları konusunda daha çok görev almaya başlıyor. Askerler savunma görevi ile alakalı en çok nöbet hizmetlerinde kullanılıyor. Asker savunma ile alakalı konulara tam vakıf olmadan askerlik süresi doluyor. Özellikle üniversite mezuniyet oranının geçmişe göre artması askerlik süresini daha da kısaltan bir faktör haline gelmiş durumda. TSK mevcut hali ile bu duruma örnek teşkil ediyor.

Profesyonel askerliğe geçiş için belirli koşulların oluşması gerekiyor. Bunların en başında da toplumsal koşulların geldiğini düşünüyorum. Türk toplumunun ve Türk Ordusu'nun da bu kapsamda özellikle incelenmesinin değerli olduğunu düşünüyorum. Çünkü askerlik ile Türk toplumu arasında geçmişten gelen sıkı bağlar var. Türk toplumunun orduya yazılı olmasa da atfettiği görevler olduğu kanaatindeyim. Ordu askere giden bireylerin hayata hazırlandığı bir okul olarak görülmekte. Ordu, toplumun farklı kesiminden kişilerin ortak bir gaye ile uzun bir zaman bir arada bulundurulması ile toplumsal bütünleşmenin elde edildiği bir yer olarak değerlendirilmekte. Yine Ordu bulunan bu süre içinde ve sonunda vatandaşlık ve vatanseverlik duygularının aşılandığı bir eğitim kurumu olarak düşünülmekte. Ayrıca toplumun her kesiminden katılımın zorunlu olduğu bu süre ve eşit koşullar ile vatandaşlar arası eşitlik hislerinin perçinlendiği alan olarak görülmekte. Topluma ve devlete doğrudan ve karşılıksız hizmet edilebilecek kurumlardan ve zaman aralığından bahsedildiğinde de toplumsal hizmet alanı olarak ön plana çıkmakta. Tüm bu sosyal değerlendirmeler de Türk Ordusu'nun yapısında oldukça etkili olmaktadır. Hatta Türk Ordusu'nun tam anlamıyla profesyonelleşmemesinde başat faktörler toplumsal faktörlerdir demek yanlış olmayacaktır.

Ben yaptığım çalışmada Türk Ordusu'nun içine girmiş olduğu profesyonelleşme çabalarına da bakarak, Türk Ordusu'nun profesyonel askerlik modeline geçmeye hazır olduğu kanaatine vardım. Askerliğin, eski zamanlara oranla, erkekliğin kazanılmasında olmazsa olmaz bir koşul olarak görülmediğini düşünüyorum. Askerliğini yapamayanlar veya herhangi bir gerekçe ile yapamayanların toplum içindeki saygınlığı konusunda azalma veya artma

olmadığı kanaatindeyim. Bunun en belirgin örneğini, bedelli askerlik uygulamalarında askerlik yapmayan yüzbinlerce kişi üzerinden değerlendirebiliriz. Toplumsal olarak askerliğini bedelli olarak yapan kişilere karşı herhangi bir olumsuz değerlendirme olmadığını gözlemlemem sonucunda bu kanaate vardım. Ayrıca belirli meslek gruplarına ait kişilerin askerliğini yapmış sayılması da toplumsal olarak olumsuz tepki almıyor. Bu kapsamda, incelemede bulunduğum Almanya örneğinde uygulanan askerlik yerine kamu hizmeti yapma seçeneğinin Türkiye’de benzer bir şekilde uygulanabileceğini düşünüyorum. Bu konunun ayrı bir araştırma gerektirdiğinin farkında olarak, Türkiye’de Kamu Hizmeti seçeneğine vatandaşlar tarafından olumlu bakılacağını değerlendiriyorum. Ayrıca profesyonel askerliğe geçiş konusunda temel sorunsallardan olan ekonomik gerekçelendirmelerin de son yıllarda Türkiye’nin ekonomik büyüme hızına bakarak kolayca aşılabileceği kanaatindeyim.

Türkiye’nin bulunduğu coğrafya içinde operasyonellik seviyesi ileri düzeyde bir orduya sahip olması gerektiğini düşünüyorum. Türkiye’de profesyonelleşme kapsamında zorunlu askerliğin kalkacağı ihtimallere karşı aktif bir yedeklik sisteminin iyi bir alternatif olacağı kanaatindeyim. Aktif bir yedeklik sisteminden kast ettiğim yılda 1 defa askerlik şubesine gidip imza atılan değil, yıl içerisinde askeri yeteneklerin tazelendiği ve geliştirildiği kısa süreli eğitimleri kapsayan bir sistem olabilir. Bu noktada incelediğim İsrail ve ABD örneklerinin dikkatle incelenmesi gerektiğini düşünüyorum. Kurulacak olan aktif bir yedeklik sistemi ile gerektiği yer ve zamanda ordunun ihtiyaç duyduğu yedek kuvvetler ile takviye edilmesinin, etkin bir çözüm yöntemi olarak kullanabileceğini incelediğim İsrail ve ABD Ordularına bakarak söylüyorum.

Türkiye’de profesyonelleşme kapsamında zorunlu askerliğin devam edeceği ihtimallere karşı da askere gidenlerin savunma ağırlıklı ancak kapasitelerine uygun görevlerde yer almasının orduda profesyonel olarak görev yapan veya zorunlu olarak görev yapan askerlerin görev inancı ve motivasyonunu arttıracaklarını kanaatindeyim. Ülkenin sınır

hatlarında devam eden istikrarsızlık durumlarına karşı zorunluluk kapsamında görev yapacak vatandaşların genel ve idari hizmetlerden öncelikli olarak sınır koruma görevlerinde yer alması gibi pratik çözümlerin vatani hizmet kavramına uymakla birlikte, askerlik yapanların da kendisini asker olarak hissetmesini sağlayacağını düşünüyorum.

Türk Ordusu'nun içine girmiş bulunduğu profesyonelleşme süreci hâlihazırda devam etse de zorunlu askerlik ve geçiş süreci gibi temel konuların netleşmediği görülüyor. Bu kapsamda verilecek karar her ne olursa olsun profesyonelleşme temelinde ilerlerse sürecin etkin ve başarılı şekilde yürüyeceğini değerlendiriyorum.

Ordunun profesyonelleşmesi konusunda da akademik perspektiften alınacak desteğin hayati öneme sahip olduğunu düşünüyorum. Birçok disiplinin konu üzerinde yapacağı çalışmalar, ordunun profesyonelleşme sürecine hayati öneme haiz katkıları olacaktır. Akademik camia ile ordu arasında kurulacak çalışma grupları, geçiş sürecini kesinleştirecek bir yol haritası hazırlamasında büyük katkı sağlayacaktır. Bu şekilde yapılacak bir çalışmanın, ülke ve toplum nezdinde doğrudan verilecek bir karara göre daha çok kabul göreceğine inanıyorum.

EK-1

ABD Ordusu'nun 20.yy. daki Askeri Faaliyetlerinin Kronolojik Sıralaması

1917: ABD Kongresi 6 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan ederek 1. Dünya Savaşı'na katıldı.

1941: Japon savaş uçakları Hawaii'de Pearl Harbour'da bulunan ABD filosuna saldırdı. ABD Japonya'ya savaş ilan etti, Almanya ise ABD'ye savaş açtı. ABD II. Dünya Savaşı'na girdi.

1945: ABD, Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine iki atom bombası attı.

1950-53: ABD güçleri Kore Savaşı'nda Çin ve Kuzey Kore'ye karşı öncü olarak savaştı.

1962: ABD, Sovyetler Birliği'nin Küba'ya nükleer silah yerleştirme girişimini engellemek istedi. Adayı abluka altına aldı, Sovyet gemileri ve ABD gemileri karşı karşıya geldi.

1964: ABD birlikleri Vietnam'a girdi. Irk, renk, din ve milliyete yönelik ayrımcılığı sona erdirmek amacıyla Medeni Haklar Yasası imzalanarak yasalaştı.

1969: Cumhuriyetçi Parti adayı Richard Nixon, Vietnam Savaşı'na karşı yoğun kamuoyu tepkisi altında başkanlık görevine başladı. Vietnam'da ABD askeri sayısı 500 bini geçti.

1973: Vietnam ile ateşkes anlaşması imzalandı. Savaş 58 bin Amerikalının hayatına mal oldu.

1986: ABD savaş uçakları Libya kentlerini bombaladı. 'Irangate' skandalı ortaya çıktı.

1989: ABD birlikleri Panama'yı işgal etti ve liderini tutukladı.

1991: Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından ABD bu ülkeye karşı savaşta öncü rol oynadı. Irak güçleri Kuveyt'ten çıktı.

1999: ABD, Kosova'da Sırpların etnik Arnavutlara yönelik şiddetini önlemek için Yugoslavya'ya NATO bombardımanında öncü rol oynadı.

2001: 11 Eylül'de ABD'de dört yolcu uçağının ikisi New York'taki Dünya Ticaret Merkezi gökdelenlerine, bir diğeri Washington'da Pentagon'a çarptı. Sonuncu uçak ise yolcular ve uçağı kaçırılanlar arasındaki mücadeleden sonra 150 mil uzakta, Pennsylvania kırsalında düştü. Olaylarda 3 bin kişi öldü.

2001: ABD Afganistan'a hava saldırısı başlattı ve muhaliflere Taliban rejiminin devrilmesi için yardım etti.

2003: Bağdat'a füze saldırısı ile Saddam Hüseyin'in devrilmesi için operasyon başladı. ABD güçleri Nisan başında Irak'a girdi.⁵²

KAYNAKÇA

Kitaplar

- i) Akın M Ş., (2008), Profesyonel Ordu ve Türk Silahlı Kuvvetleri, Kitapdostu Yayınları, İstanbul
- ii) Arı T., (2002), Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İş Birliği, Alfa Yayınları, İstanbul.
- iii) Aristo, (2010), Politika, (çev. Uysal E.), Dergâh Yayınları, İstanbul
- iv) Bal İ., (2009), Güvenlik Kısılacında Türkiye, Lalezar Kitabevi, Ankara
- v) Barber B., (1963), Meslekler Sosyolojisi (çev. Z. Cihirlioğlu), Gündoğan Yayınları, İstanbul
- vi) Bilbilik E., (2004), NATO, İstanbul Zirvesi ve Genişletilmiş Ortadoğu Stratejisi, Otopsi Yayınları, İstanbul
- vii) Bröcling, U., (2002 /Orj.1997), Disiplin (Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi), Çeviren: Veysel Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- viii) Crevelde M V., (1991), Technology And War (From 2000 B.C. To The Present), The Free Press, NY, USA
- ix) Gülsoy U., (2000), Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni, Honer Kitabevi, İstanbul
- x) İnan A., (1984), "Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- xi) Kant I, (1960), Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme, (Çev. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray), Ajans – Türk Matbaası, Ankara
- xii) Moskos C C., Williams J A., Segal D R., (2000), Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War, Oxford University Press, New York
- xiii) Ortaylı İ, (2007), Avrupa ve Biz, Turhan Kitabevi, Ankara
- xiv) Özkaya Y, (2010), 18. Yüzyılda Osmanlı Toplumu, YKY, İstanbul
- xv) Öztürk O M., (1997), Anayasal Düzeyde Savunma ve Güvenlik Yapılanması, Vadi Yayınları, Ankara

⁵² <http://www.aljazeera.com.tr. ulke-profilu/ulke-profilu-amerika-birlesik-devletleri/23.04.2014>

- xvi) Parker G., (2006), Askeri Devrim (çev.Tuncay Zorlu), Küre Yayınları, İstanbul
- xvii) Selek P., (2014), Sürüne Sürüne Erkek Olmak, İletişim Yayınevi, İstanbul
- xviii) Taşkiran C., (2009), Yüzyıllardır Harbiye, Doğan Kitap, İstanbul
- xix) Uzunçarsılı İ. H., (1984), “Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I Acemi ve Yeniçeri Ocağı”, TTK, Ankara
- xx) Ünsaldı L., (2008), Türkiye’de Asker ve Siyaset, Kitap Yayınevi, İstanbul
- xxi) Yesevi Ç G., (2015), İsrail Ordusu ve İstihbarat Örgütleri, Kripto Yayınevi, Ankara

Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

- i) Akbaş Z., (2011), “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”, History Studies, Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Düzce
- ii) Akyürek S., (2010), “Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu”, Bilgesam, Rapor no:24, Ankara
- iii) Ambrose, Stephen E., (1999), “The End Of The Draft, And More” National Review.
- iv) Bozaday A Ş., (2011), “Türkiye’de Vicdani Ret Tartışmalarının Toplumsal ve Hukuki Boyutları”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Çankırı
- v) Bilgin T E., (2006), “Soğuk Savaş Sonrası Değişen Kolektif Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde NATO- Türkiye İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- vi) Devlin M., (2014), “Avrupa’da Gençlik Çalışması, Profesyonellik ve Profesyonelleşme”, Gençlik Çalışmaları Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- vii) Eraslan E., (2013), “Zorunlu Askere Alma Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Günümüz Modern Ordulardaki Geleceğinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- viii) Erdiñç B., (2004), “Uzman Erbaş Olma Kararının Ekonomik ve Sosyoekonomik Sebepleri Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara

- ix) Gök B., (2014), “Çanakkale Deniz ve Kara Savaşları: Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları”, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Kars
- x) Işıklar C., (2008), “Günümüz Türkiye’inde Ordunun Asker alma Sisteminin Korunması Meselesi ve Millî Devlet (Ulus-Devlet) Anlayışı ile İlgisi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XII, Ankara
- xi) Inbar E., (2002), “Türk-İsrail İlişkilerinde Stratejik Unsur”, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- xii) Kadioğlu, A., (2007), “Denationalization of Citizenship? The Turkish Experience”, Citizenship Studies, 11(3), İstanbul
- xiii) Kahya A., (2013), “Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmetinin Erkeklerin Sosyalleşme Sürecindeki Etkilerinin İncelenmesi: Ankara Merkez Ve Sapanca’da Nitel Bir Çalışma”, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- xiv) Kara Kuvvetleri Dergisi, (2004), Kara Kuvvetleri Basımevi Yıl:3 Sayı:11, Ankara
- xv) Kurt E., (2005), “Kara Kuvvetlerinin Zorunlu Askerlik Sisteminden Profesyonel Orduya Geçişinin Sosyal ve Ekonomik Maliyeti Ne Olmaktadır”, KHA Komutanlığı Yönetim Ana Blim Dalı, İstanbul
- xvi) Küçükşahin A, Akkan T., “Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit”, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul
- xvii) Moskos C.C., (2000), “Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigma”, Oxford University Press, NY, USA
- xviii) Önder A., (2014), “Sözleşmeli Er Uygulamasında Karşılaşılan Problem Sahaları Nelerdir? Çözüm Yöntemleri Neler Olabilir?”, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul
- xix) Özgen C., (2013), “1980’lerden 2000’lere Güvenlik Algısındaki Dönüşüme Bir Örnek: Yaygın Basında Profesyonel Askerlikle İlgili Yasal Düzenlemelerin Ele Alınışı”, U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 24, Bursa
- xx) RDM Hizmetleri Yönergesi, (2012), Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara
- xxi) Rumelili Sancak B., (2015), “Aktif Vatandaş Olmak: Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Vatandaşlık”, 1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı TÜBİTAK, İstanbul.

- xxii) Salisbury D., (2002), “Asymmetric Warfare and the Geneva Conventions: Do We Need A New Law of Armed Conflict in the Age of Terrorism?”, Canadian Forces Collage, Ottawa, Canada
- xxiii) Sarıbeyoğlu M., (2004), "Kitle İmha Silahlarının Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler", İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, Sayı:5, İstanbul.
- xxiv) Stratejik Öngörü, (2015), Genel Kurmay Başkanlığı Proje Yönetim Daire Başkanlığı, Ankara
- xxv) Savunma Reformu Raporu, (2013), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Ankara
- xxvi) Sevinç M., (2006), “Türkiye’de ve Batı Demokrasilerinde Vicdani Ret, Zorunlu Askerlik ve Kamu Hizmeti Seçeneği”, AÜ SBF Dergisi, Cilt 61/1, Ankara
- xxvii) Şimşek A R., (2006), “Osmanlı Ordusunda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi, Sakarya
- xxviii) Türkiye Barolar Birliği, (2006), Türkiye ve Terörizm, Türkiye Barolar Birliği Yayınları s.13, Ankara
- xxix) Topçu M K., (2010), “Savunma Planlamasının Ekonomiye Etkileri ve Savunma Bütçeleri”, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- xxx) Uzungöz İ., (2015), “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) Üyesi Ülkelerin Performans Değerlendirme Sistemlerinin İncelenmesi ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK’nde Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul
- xxxi) Walker S., (1976), “Police Professionalism: Another Look at the Issues”, The Journal of Sociology&Social Welfare, 3(6), Michigan, US
- xxxii) Yusuf E., (1998), “Kavram Olarak Küreselleşme”, Milliyetçilik ve Milliyetçilik Tarihi Araştırmaları VI. İlmi Kongresi: “Milli Kùltürler ve Küreselleşme”, Türk Yurdu Yayınları, Konya
- xxxiii) Yayla Ö, F., (2015), “Sözleşmeli Erbaş Er Sistemi ile Uzman Erbaş Sisteminin İncelenerek Fayda ve Mahsurlarının Belirlenmesi Ve Türk Ordusu İçin Bir

Sistemin Önerilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Akademisi Komutanlığı, İstanbul

xxxiv) Zeyrek S., (2014), “2. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Ordu siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış”, Studies of Otoman Domain, Cilt:4 Sayı:6, Samsun

Elektronik Kaynaklar

- i) www.aljazeera.com.tr
- ii) www.armee.lu
- iii) www.bamf.de(Federal Göçmenler ve Mülteciler Dairesi)
- iv) www.foreignaffairs.com
- v) www.globalfirepower.com
- vi) www.hurriyet.com.tr
- vii) www.karar.com
- viii) www.kkk.tsk.tr.
- ix) www.mevzuat.gov.tr
- x) www.mgk.gov.tr
- xi) www.msb.gov.tr
- xii) www.sozluk.gov.tr
- xiii) www.tbmm.gov.tr
- xiv) www.tdk.gov.tr
- xv) www.tsk.tr
- xvi) www.usmilitary.com
- xvii) www.usarec.army.mil
- xviii) www.wearesocial.com

Diğer

- i) Resmî Gazete (İlgili Sayılar)

ÖZET

ORDULARIN PROFESYONELLEŞMESİ

(TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

Hikmet KARAASLAN

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı,

Yüksek Lisans Tezi, Kasım 2019

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Kurtuluş CENGİZ

Soğuk Savaş Dönemi sonrasında, özellikle batılı ve gelişmiş ülkelerin ordularının zorunlu askerlik modelinden, gönüllülük esasına dayanan profesyonel ordulara geçiş yaptığı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, araştırmanın amacına göre belirlenen ülkelerin ordularının profesyonel ordulara dönüşme veya dönüşmeme süreç ve gerekçelerini incelemektir. Yapılacak incelemeler, Türkiye Cumhuriyeti Devleti temelinde TSK'nin profesyonel orduya dönüşümü ile kıyaslanarak değerlendirmeye alınacaktır. Belirlenen orduların profesyonelliğe dönüşümünde benzer ve farklı olduğu düşünülen faktörler tarihi ve sosyolojik bakış açısıyla incelenerek Türkiye temelli genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Askerlik, Profesyonel Ordu, Güvenlik, Tehdit Algısı, Stratejik ve Jeopolitik Konum, Askeri Sosyoloji

ABSTRACT

PROFESSIONALISATION OF THE ARMIES

(THE MODEL OF TURKEY)

Hikmet KARAASLAN

Ankara University, Institutions of Social Science, Department of Sociology, Dissertations of

Master Arts, November 2019

Supervisor: Associate Proffesor Cengiz KURTULUS

After the Cold War Period, it has been observed that, especially in western and developt countries, there has been a tendency to transform their army models from draft to volunteer-professional army systems.

The aim of this study is to analyze the countries, which are chosen according to the aim of the study. Some of the countries transformed their armies but some countries resisting against transformation through professional army models. Also this study aims to analyze what could be the reasons and needs for a transformation of a draft army model to all-volunteered model. This analyses will depend on historical and sosiological point of view and will be assessed according to Turkish Army model which has a tendency on transforming its army to a professional one.

Key Words: Draft System, Proffesional Army, Security, Threat Perception, Strategic ve Geopolitic Position, Military Sociology

